

ERDÉLYI MAGYARSÁG

VII. ÉVFOLYAM
1996. ÁPRILIS,
MÁJUS, JÚNIUS

Új trianon
előtt

Választási
körkép

Megtévesztő
hazugságok

Szabad
székelyek
Története

26

A szétmállott, mert egykor víz-olaj szinten összezagyvált Jugoszlávia és annak népkonglomerátuma bizonyítja mai napig, immár öt esztendeje, hogy egy dologban igaza volt Leninnek is: igazságtalan, rabló békediktátumnak nevezte annak idején a Trianonban ránk erőszakolt, országunkat és nemzetünket szétszabdoló és szétsztoगतó parancsolatot.

A kétmillió szlovén átitlant szerencsésen Európába a háború kezdetén. Horvátország megszenvedett és megküzdött függetlenségéért, a bosnyákok ajultan hevernek ma is saját hazájuk romhalmazán,, de ki beszélt az elmúlt öt évben és milyen nemzetközi pódiumokon a délvidéki négyszázezer magyarról, akiken erőszakot követnek el a mai napig is? Ki és hol szólalt föl Dél-Baranya, a Bácska, Újvidék közel félmilliónyi magyarjáért, akiket vagy frontra, vagy menekülésre vagy a halálba kényszerítettek az ötesztendős háború során?

A magyar kormányok nem szóltak.

Nemrég óvatosan vetődött föl a vad igazság, hogy a háború után is Horvátországnál maradt Dél-Baranyát csak úgy emlegetik, mint Kelet-Szlavóniát. Ennek a magyar tartománynak még a nevét is elvették. *Krajnai Köztársaság* a szerbeknek, akik képesek minden szerb faluból köztársaságot csinálni, csak máshová, idegen nemzet alá ne tartozzék. Kelet-Szlavónia – a horvátoknak az, ami az ott lakó magyarok sok tízezrének: történelem, ezer éves szülőföld és hona az anyanyelvnek.

De kaptunk ígéretet, hogy lesz ezután a dokumentumokban Dél-Baranya is. Már mint ígéret a megnevezésre. megmaradásra? Arra *semmi*.

Az ENSZ próbálja tenyerével leföldni a palesztin-zsidó háborúskodást. Túl közel van hozzá. A Csecsenföld szabadságharca az orosz medvével szemben már távolabb. Oldják meg ők.

Érdekes, Szlovákia, Kárpátalja, Románia már közelebb van Bécshez, Genfhez, mégsem hallatszik el addig – abszurdum – az erdélyi, a felvidéki három millió magyar kiáltása: nem kenyeret, nem aranyat, nem nyugati piacot kérnek esdve, hanem csupán az anyanyelv, a magyar szó használatához való jogot.

Tavaly megkötötte ez a mostani magyar kormány Szlovákiával az alapszerződést. Magunk csúfjára: épp abban a Párizsban, mely körterme volt kétszer is ebben a században a magyar nemzet, Magyarország *élvedarabolásának*. Minap kicserélték a jóváhagyott dokumentumokat, punktum.

Am *Meciar* másnap azt mondta, *elvárja*, (!) hogy a magyar kormány határolja el magát a szlovákiai magyarság autonómiatörekvései től.

A nyugati nagyok színe előtt ír-

ták alá eme szerződést, hogy Magyarország sem most, sem a jövőben nem tart igényt az elveszített, Trianonban odavetett színmagyar lakosságú területekre. Ettől a kormánytól *Meciar* el is várhatja... .

A dokumentumok aláírását és kicserélését a román kormány „*a magyar külpolitika nagy fegyvertényének*” nevezi. És neki is igaza van. Ugyanis ő, a román is elvárja, hogy Magyarország határolódjék el a két és félmilliónyi erdélyi magyarság autonómiatörekvéseitől.

Ígéretek vannak, hogyne, a szlovák papírokon is. Vagy inkább ígéretések. Sőt, olyan megfogalmazások is, hogy „Európában a leghaladóbban oldották meg a magyar kérdést”. Akár Romániában, minden papíron. Ígéret, öndicséret, hogy megoldódott minden. Most már Románia sürgeti, kívánja (elvárja) a maga alapszerződését velünk, magyarokkal.

De csak úgy, hogy az illetékes két és félmillió magyar képviselői nem lehetnek ott a tárgyalásokon. . . Lásd, Európa

Ígéretések földje

Páskándi Géza

Gyanútlan zsoltár

(Szenci Molnár Albert emlékének)

I. Egy prédikáció

És nem mondta már *akkor* ez a nép: Nem az én zsoltárom ez, idegen szülötte. És nem mondta ez a nép: Nem kell énnékem zsoltár, nem énekeltem nádkunyhóban, Tisza-parton. És nem mondta ez a nép: Inkább énekelek csak szép törökszegfűt, csak kezes galambot, csak vitéz életet. És nem mondta ez a nép: Nem értem ezt a zengést, föl nem foghatom, a zsoltár szolgáljon engem. És nem mondta ez a nép: Nem Énistenem ez, hisz messziről jövő, nem itt ringatták bölcsejét, nem borom itta, nem kenyerem ette. És nem mondta ez a nép: Gyanakszom a zsoltáraitokra!

És nem kérdezte már *akkor* ez a nép: Hogy tudhat az emberfia Költő ily szűkös időben oly sok zsoltárt fordítani nekünk? És nem kérdezte ez a nép: Miért nem sejdít – őszokás szerint – valami porba-alázót e Számszerűségben, hiszen a Számrendszerben eleve-rendelt, előre-gondolt, eleve-sorsra-döntött minden igézet s véletlen a szabadság. És nem kérdezte ez a nép: Miért Szellemszabadító s Bizonyos az új hit, s miért: a régi – bevált, megedzett fundamentumos inogni készül, miért eleven s hajló a zsenge, miért simul az árnyalat a testre, – *egyetlenekre szabott szabadság!* – miért bőrünk az árnyalat s a dogma – lovagpáncél, miért acélos a törékeny? És nem kérdezte ez a nép: Hogyan kap a Szellem, a posta kocsija új s új lovat rohanni, hogyan talál postamunkást korokon által a Szellem, hogy' serken mindig még sárból is – a sebesen-döntő? És nem kérdezte ez a nép: Népdal-e a zsoltár?

És azt mondta már *akkor* ez a nép: A zsoltár a templom népdala mibennünk, mezőn a madár, csata síkján induló – a népdal! És azt mondta már *akkor* ez a nép: Legszabadabb akkoron lehetnék, midőn anyai nyelvvel ölelkeznek a világ szelleme. És azt mondta már *akkor* ez a nép: Miért furcsállnám, hogy ez a fa mennyi almát terem, ez a jöszág mennyi tejet ad, és jaj lesz Akkor és jaj lesz Azoknak, ha nőnek egymásra irigy almafák, csordák és búzamezők. És azt mondta már *akkor* ez a nép: A zsoltárban nincs gyanakvás. És azt mondta már *akkor* ez a nép: A zsoltár kételytelen. És azt mondta már *akkor* ez a nép: És mégsem rózsaszín a zsoltár: minden színű, csak rózsaszínű nem, mert nem lehet a zsoltár. És azt mondta már *akkor* ez a nép: Új hit anyanyelvén szölt hozzám a Költő. És azt mondta már *akkor* ez a nép: Van s Lesz Nem-haló Vers, van s Lesz Magyar Poézis – a Minden Múzsáján csüggő, Van s Lesz Magyar Vers, mert ha koldus is vagy – nem tarisznyátlan lélek.
ÁMEN.

II. Egy vers-szerű

A semmi nyelvét fordítom.
Ki a fordító - kérdezlek Molnár Albert
És megnevezel mindenki embert - - -
Szemem nyelvére fordítom a színt
Ujjbegy nyelvére fordítom a selymet
Orrom nyelvére fordítom a rózsát
Nyelvem nyelvére fordítom a mézet
Nevek nyelvére fordítom az embert
Fogalom nyelvére fordítalak Szellem
Jelkép nyelvére fordítalak Isten
Anyanyelvemre fordított parányom
Kövem fűvem lovam lepkém virágom
Anyanyelvemre fordítom anyanyelvemet
Anyanyelvemre fordítom a zsoltárt
Anyanyelvem a - Megfogalmazás
Anyanyelvem a - Nem-Másról-Beszéd
Anyanyelvem a - Másról-Is-Beszéd
Anyanyelvem a - Pontossá-tevés
Anyanyelvem a - Pontosság maga
Anyanyelvemre fordítottam
Mi bennem Én mi bennünk
Ő - Maga.

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független szemle
A határainkon túli magyarok fóruma
Alapító főszerkesztő: Köteles Pál
VII. évfolyam 26. szám
1996. április, május, június
Megjelenik: negyedévenként

Kiadja **Az Erdélyi Magyarorsáért Alapítvány**

Még elérhetőek vagyunk korábbi címünkön is:
1016 Budapest, Naphegy utca 29. IV/3.
Telefon: 156-8465 fax: 156-8464

**Az Erdélyi Magyarorsáért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarország c. folyóirat
szerkesztőségének címe
1116 Budapest
Sopron utca 64. II. em.
Telefon /fax: 181-0554**

Felelős kiadó: ATZÉL FERENC ügyv. titkár

HU ISSN 0865-6819

Készült a POSSUM Lap- és
Könyvkiadó gondozásában

**KÉZIRATOKAT NEM ÖRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA AZ
ÍRÁSOK SZELLEMEÁT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.**

Megrendelhető a hírlapkézbesítőknél és a Hírlapelőfizetési Irodában (Budapest, XIII. Lehel u. 10/a., levélcím: HELÍR, Budapest 1900), ezen kívül Budapesten a Magyar Posta Rt. Hírlap-üzletági Igazgatósága kerületi ügyfélszolgálati irodáin, vidéken a postahivatalokban, valamint postautóvalványon, és közvetlenül az Alapítvány címén.
Forintszámlánk: MHB 222-21489
Előfizetési díj egy évre: 800 Ft postaköltséggel együtt.

Előfizetési díj külföldre:
20 USA dollár légipostaköltséggel együtt.
Devizaszámlánk: Magyar Hitel Bank Budapest
218-1602-351 és 218-1607-351
Külföldi képviselőink címjegyzékét a 48. oldalon közöljük.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1996. SZEPTEMBERBEN
JELENIK MEG**

Ez a lapszámunk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

TARTALOM

- Czegő Zoltán: Igérgetések földje
- Páskándi Géza: Gyanútlan zsoltár

VALÓSÁG-MÉRLEG

- Nagyenyed felégetése 2
- György Béla: Egységes magyar képviselettel. 4
- Katona Szabó István: Megtévesztő hazugságok . . . 7
- Józsa Péter: Új Trianon előtt 9
- Krajczár Imre: Miért nem szolidáris
a magyarság – önmagával? 12
- Beke György: Helyhatósági választások
Romániában 15

MŰHELY

- Demény Lajos: Szabad székelyek története . . . 18
- Tófalvi Zoltán: Napló a ki-tudja-hányadik
- „Fekete kolostorról” 21

RAJZOK

- Az Erdélyi Magyarország grafikai melléklete 23

EMLÉKIRAT-DOKUMENTUM

- Kövesligeti R. Berta: Háborús évek 27

FÓRUM

- Dr. Gidai Erzsébet: Közép-Európa, mint jövő . . . 36
- Vitányi Béla-Rászlai Tibor: Namíbia
függetlenségének példája, mint magyar „ügy” . . 38

VISSZAPILLANTÓ

- Rászlai Tibor: Szálini határok II. 41

FIGYELŐ

- Ágoston András: Fordulat? 44
- Csorba Béla: Kortesdaagály. 45
- Varga Imre: Reálpolitikai felelőtlenség. 45

HÍREK, POSTABONTÁS 46

Páskándi Géza: Füstnyelven éneklő
(magán- Himnusz)

E lapszámunkat Lajos Ferenc munkái illusztrálják.

SPALLER ÁRPÁD
TULAJDONA

Nagyenyed felégetése

A magyar-román kapcsolatokat terhelő egyik tisztázásra váró tényező az 1848/49-es magyar forradalmi események alkalmával nem hadiesemények során elhunyt áldozatok számának kérdése.

Ezzel kapcsolatban ez idáig egy precíz, de elfogulatlanak nem mondható osztrák kimutatás áll rendelkezésünkre, amely akkurátusan, községenként vette számba a magyarok áldozatait.

Ami a 6112 áldozat nemzetiségi összetételét illeti közülük 5404 román, 30 szász, 304 magyar volt, 93 pedig egyéb. Annak ellenére, hogy egyetlen román történész nem tud egyetlen olyan adatot, lábjegyzetet prezentálni, amely igazolná az állítólagos 40.000, sőt 100.000-es román áldozatot, nem akadt közöttük egyetlen egy, aki felemelte volna szavát akkor, amikor március 15-t 1986-ban Kolozsvár fura ura úgy tartotta szükségesnek megünnepelni, hogy az egykori Biasini szálloda falán a Petőfi emléktáblát elcsúfítandó egy olyan táblát helyezett el, amelyen az állt: A magyarok 40.000 románát gyilkoltak le. Rendezni végre közös dolgainkat...? Az alábbi dokumentum egy szemtanú vallomása Nagyenyed románok által történt pusztításáról – s ez is a magyar-román múlt része.

„Szomorú sorsát csak is folyó évi januárus 8-kán kezdve melőzve a császári katonák mint dicsért bajtársaik, az Oláhok és Szászok által régebben elkövetett rablásokat, röviden kívánom leírni, mert a fájdalomnak kevés szavai vannak. Az írt napon, egy hétfőn délután, midőn mi a cs. kir. katonáktól elhagyattott, s megfosztatott fegyvertelen nép, magyar segítségért epekednénk, Csombord felől az Arzente oláh táborából 5 lovas, s mintegy 30 gyalog fegyveres rossz lelket áruló kinézésű oláhok délutáni 4 órakor behúzódnak a városba, le a magyar utcán, lassan lépve, s figyelve a Torda felőli útra. A város ezen részében Arzentének, s szerintök mintegy 12 ezerből álló oláh táborának szállás rendelésre a városi előjáróság elparancsoltatik. Ekkor mindenkit egy borzasztó aggodalom lepe meg, mert éppen ez előtt egy héttel 19 polgártársunk, katonák, oláhok és egy Wagner nevű szász kíséretében

rabságra faluról falura, a leghidegebb időben ép új év első reggelén elhurczoltattak, s meg többben üzőbe vetettek, ezzel köszönvén meg elválásukkor a katonák vendégszeretetünket. De hogy vissza térjek. Elrendelék a jövő oláh táborát a város egyfelébe, de azért mindenki főzött és készült, hogy őket is jól láthassák étel és ital dolgában. Amint sötétedni kezd, azon borzasztó hír terjed, miszerint a jelen éjszaka a város felgyújtatik. Erre a város hadnagya, Hank József s több tanácsosok elmennek Provan oláh profectushoz, s kérik, hogy könyörüljön a város népén. Ő mindeniköknek kézfogással ígéré is hogy bé nem fogja éreszteni, sőt visszajártatják a városban, miszerint nyugodjék le mindenki csendesén, s ne tűnődjék, mert az oláhtábor nem fog beszállásoltatni. Vidámodni kezdünk, s nyugodni hajtók bánat tele fejeinket. De Istenem! Épen elsőálom idején fáklyákkal, s elkészített gyújtó eszközökkel legelőbb is a magyar utcában s a város több részeiben is gyúlnak a házak.... fegyverrel és láncsákkal kurjong az emberiséget levetkezett, mintegy hét-nyolc százyi, rabló oláhság, öldököl és gyújt. Fut ki-ki amerre lehet szívszakadva, nem tudja az apa: magát, nejét vagy ártatlan gyermekeit öelve óvja a borzasztó jelenben. Ki az utcán futott, az vagy láncsa, vagy fegyver áldozata leve. Futottak az

erdő felé meztláb a roppant hideg daczára, mert látom minden félti e kínos életét. Innen sokan Tordára s más felé is indulva megfagytak a többek közt egy tisztos ügyvédné gyermekeire borultan halt meg; másoknak lábai fagytak el sóval, a legkegyetlenebb időt való mindenkép kiszámítva azon város pusztítására, hol nem csak magyar, szász, sőt sok oláh fiú minden különbség nélkül képezte ki magát. Mondják, hogy a prefectus Prován egy versen tiltakozni, sőt a gyűjtogatókat üzni is kezdette mondván Arzentenek, hogy ezen város az ő prefecturájához tartozik. Szerencsétlen prefectural Borzasztó erőszak! Ilyesmit a jelen században látni! Itt egy nyugalmazott császári kapitány agyonverve, s díszöltönyében az út melletti sánczba kihányva, mellette halszanak egy tisztos fiscánlis ügyvédnek esdeklő végaszavai a gyilkosokhoz: Óh! ne öljetek meg hisz engem is az az Isten teremtett, ki titeket. . .

A chat. templom melletti re-factorium tömve való néppel, s a nép előtt feszület felállítva, mégis körükbe lövének, s omlott le a nép, még Jézus sem tudja magát menteni, hát a Magyar. Itt az enyedi ref. papot neje s gyermekei között hosszas küzdés közt lemészárolák. Szeretőt szeretője karjai közt agyalák le, s még a lány fejére is láncsával vágának, ki most sok menekült szerencsétlenekkel Tordán gyógyittatik. A Várszeg utczában mint többen állítják, a jámbor Török Dánielt elevenen vetik az égő tűzbe. Borzasztó jelenetek mindenfelől. Utczák üszkökkel és

gyilkoltákkal valának, sehonnan sem jó népek Istene csak egy reménysugár. A nőnemet vetkeztetik s kergetik, hurczolják a táborba, szünet nélküli gyilkolás. – Egy ifjú leánytársának öltözve, mint oláh lány szülői vagyonát, hogy megmenthesse szánkát húzva jár fel s le s áruhában vinni kénytelen ezer veszély közt sajátjokat s titkon ássa földbe, s menet több férfiakra mért csapását az oláhoknak feddőleg elhárítja. Jan. 9-én délután a szomorú hírre Tordáról félszázad honvéd elindul Enyed felé, de a nagy tűz látására az útból visszatér. 11-kén egy század honvéd 25 Mátyás huszár és számos nemzetőrök elindulának segédelmőkre, a még imitt-amott bújkálóknak. Az egész sereg elszántan behuzódék a lángok és üszkök között este a pusztuló városba számtalan menekültekkel, kik szívszakadva keresik az övéiket – kiáltozván mindenfelől: magyarok kik elbújva vagytok, jertek elé. Sokan elé is jöttek, sokan pedig cselnek vélvén nem mertek helyükből kimozdulni, házról házra jártak, s kereste ki-ki a magáét. – Iszonyú öröm és bánat. – Ez örvend hogy már menekülhet, s rátalált az övéire, amaz atya sír, mert megtalálta megholt nejét, s mellette láncsával átvert kisdedét, könnyekkel áztatja, de vissza azt soha de soha nem hozhatja, sőt el sem temetheti.

Honvédeink egy óránál tovább és kedvetlen állomást nem tartottak meg. Ezalatt az imitt amott még rabló s pinczéket feltörő oláhokat lelődték érdemük szerint. – Ellentállás az

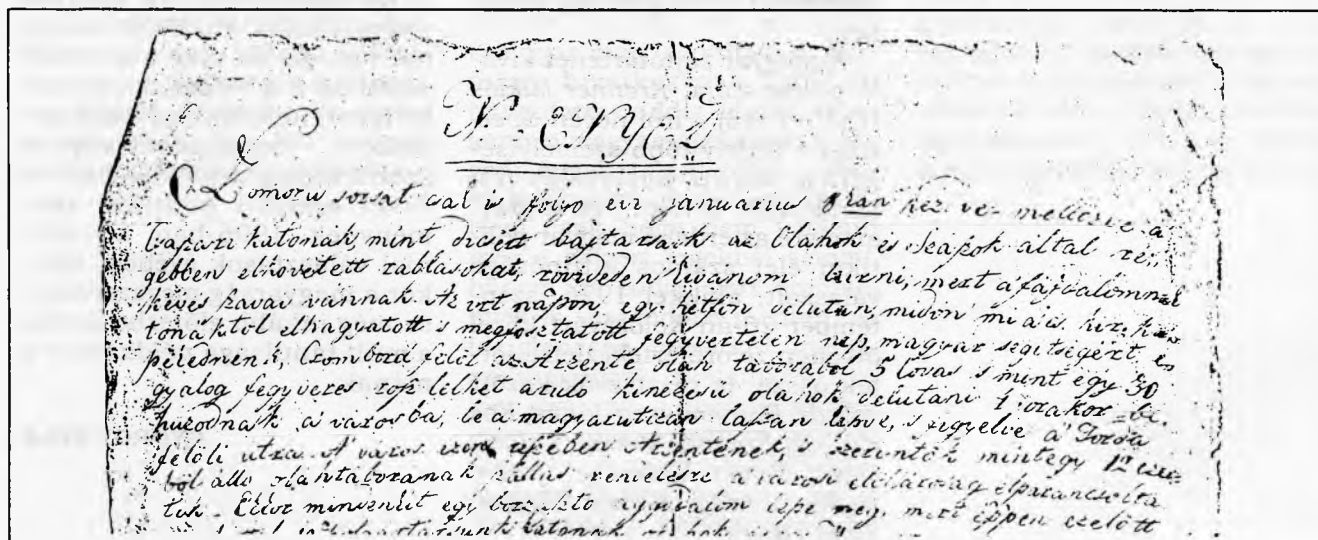
oláh részéről nem történt hanem futottak kikre a honvédek rá nem akadtak. – Az országotban több oláhszekerekre akadtak, terhelve valának rablott enyedi bútorokkal, s gabonákkal, itt is többet lelődték. Inakfalvát menet az út mellett, minthogy ezektől azután sokat szenvedtek, ... gyűjtottak a honvédek itt is ejtettek el egy néhányat. – Miriszlót és Decset, hol sok menekültek valának nem bántották. De borzasztó országunk képe! Iszonyú szerencsétlen lakosainak jelenje és jövője oh idők! oh erkölcsök! lesz e mindezekért egy igazságos bíró, s felnyílik-e valahára a népnek szeme, s megismerik-e az átkozott kezeket, melyek gyepőlöm tartva őket örvénybe sodorják?”

Utószó.

Az 1996. június 2-i romániai helyhatósági választásokon Kolozsváron ismét Funar „Jutott be.”

Az RMDSZ-en kívül a román ellenzék is óvást intézett. Bizonyítható: Kiskatonák több körzetben is szavaztak. 400 cédula eltűnt és egyéb szabálytalanságokra is fény derült. Vajh mi lesz a sorsa a Kincses város magyarjainak?

L. I.

Egységes magyar képviselettel. . .

A kisebbségbe került erdélyi magyarság az 1922. december 28-án alakult Országos Magyar Párttal a politikai aktivitás útjára lépett. A párt elnöke báró Jósika Samu lett, a vezetőség legnagyobb részt pedig azokból állott, akik a Trianon előtti magyar közéletben is részt vettek. Hivatásukat abban látták, hogy a magyarságon esett minden sérelemért orvoslást követeljenek a hatóságoktól, a román parlamentben és a Nemzetek Szövetsége előtt.

A párt kezdődő parlamenti szereplése kisebb eredmények elérését tette lehetővé, ezért vezetői román pártokkal kerestek kapcsolatokat. Törekvésük első eredménye volt az 1923. október 23-án, az akkor ellenzékben levő *Averescu*- és *Goga*-féle Néppárttal kötött ún. „csucsai paktum”. Báró *Jósika Samu* halála után a párt elnöke *Ugron István* lett, akinek idején az OMP a liberális párttal került politikai kapcsolatba, és ő 1926. február 1-én *Averescu* tábornoknak felmondta a paktumot. Az ezt követő közigazgatási választások sikeres együttműködése után *Ionel Brătianu* liberális kormánya 1926. március 27-én benyújtotta lemondását. A király *Averescu* tábornokot bízta meg kormányalakítással; *Ugron István* elnöknek, aki a liberálisokkal való kooperáció alkalmából a csucsai paktumot felmondta, le kellett mondania. A román Néppárt rövid, egyéves kormányzása alatt a paktum kisebbségi kikötéseiből majdnem semmi sem valósult meg, a magyarság kisebbségi helyzetében lényegesebb javulások nem történtek, és ez 1926 nyarára általános elégedetlenséget eredményezett a magyarság köreiben.

A magyar sajtótörténet kiváló publicistája, *Krenner Miklós* (1875–1968) – írói nevén *Spectator* – Erdély több személyiségének baráti körlevelet írt, majd nyílt levelet tett közzé, amelyre az erdélyi magyar politikai élet számos kitűnősége válaszolt, akikkel 1926. szeptember 26-án Kolozsvárt közel ötvenen reformértekezletre jöttek össze (a résztvevők között volt *dr. Bornemissza János*, *Kós Károly*, *Krenner Miklós*, *Tabéry Géza*, *Teleki Ádám*, *gr. Toldalagi Mihály*, *Weisz Sándor*, *Zima Tibor*).

Az összes társadalmi réteg képviselői közös programban állapodtak meg: a Magyar Párt demokratizálása és széles alapon való átépítése, valamint a kifelé irányuló eredményes politika képviselete. Az OMP rendkívüli aggodalommal várt gyergyószentmiklósi nagygyűlése (1926. október 10-11.) során megtörtént a párt minden rétegére kiterjedő, átépítő politika megindokolása. *Krenner* szerint a Magyar Párt szervezete nem elég erős, be kell vonni minden demokratikus erőt és megteremteni egy igazi, erős, mindenkit magába foglaló és minden erőt felhasználni tudó pártszervezetet. A párt megválasztott elnöke, a lemondott *Ugron* helyére gróf *Bethlen György* lett, a vezetőség bizalmat kapott, az intézőbizottságba paritásos alapon bejutottak a reformisták is, és megállapodtak abban, hogy az új szervezeti szabályzatot együtt dolgozzák ki. *(Mindezek ellenére Krennernek már 1927 tavaszán látniuk kellett, hogy legfontosabb kívánásaikat nem veszik figyelembe. Az év során a reformgondolat folyamatosan elaludt, a reformcsoport széthullott.)*

Az alábbi cikket *Krenner* hagyatékából közöljük, amely bár nem jelent meg a korabeli sajtóban – a reformmozgalom történetéhez mintegy kiegészítésként – összegzését adja a szerző szempontjából a hetven évvel ezelőtti politikai eseménynek. 1996-ban, a romániai választások évében, amikor a magyarság megszervezése még inkább előtérbe kerül, a múlt tanulsága példa lehet a manak.

GYÖRGY BÉLA

Laurentzi szálloda.

Gyergyó-Szent-Miklós a századfordulón

KRENNER MIKLÓS

Nem tudom volt-e alkalma a magyar sajtónak foglalkoznia az erdélyi Magyar Párt gyergyói nagygyűlésével, amely egy bizonyos mértékig történeti jelentőségűvé vált. Innét nem tudjuk megfigyelni a határsövénnyen túli véreink minden szellemi megnyilvánulását. De akár foglalkozott, akár nem, úgy érzem, kötelességem, hogy futólagos vázlatot adjak a gyergyói nagy napokról annál is inkább, mert a történeti kényszer olyan helyzetbe parancsolt, hogy igénytelenségemnek is része volt a gyergyói események kibonyolításában. Az erdélyi magyarság élete egy kis idő óta a kellemes izgalmak és a keserű elcsüggedések között hányódott. A Brătianu kormánnyal kötött megegyezés alapján a magyarság összeköttetésbe került a legridegebb román párttal, és egy becsületesen mindkét oldalról végrehajtott községi választás útján a magyarság hatalmas tért foglalt a községi és városi tanácsokban. Egy-két magyar polgármesteri helyet is kivereke-

dett. Azután nagy lépés következett előre, az Averescu kormánnyal választási kartellt kötöttünk és az új rendszer kötelező ígéretet tett, hogy a még ellenzéki korában a magyarsággal három év előtt kötött csucsai általános paktumot is végrehajtsák. Az előzmények után folyt le az általános választás, amely tekintélyes számú magyar csoportot ültetett be a román parlamentbe és új reménységek zsilipjét nyitotta meg. Ezért mindössze egy áldozatot kellett adni. Ugron István elnök, mert ő köztötte meg a liberálisokkal a csucsai paktumot egy időre háttérbe szorító megegyezést, lemondott állásáról. Sajnos a választások után csakhamar elpárolgott a nagy hangulat. A parlamenti delegáció kiszemelése bizonyos jelentős hibákkal kapcsolatos volt és a delegáció fellépése a román fővárosban nem felelt meg a hozzáfűzött reményeknek. Az ellenzéki sajtó a személyeken keresztül nyújtott támadási felületeket hamarosan kiaknáztta és egy magyar mandátum rögtön áldozatul esett a mérges támadások oltárán. Ez még nem lett volna túlságos baj, azonban a kormány hivatkozva a túlfűtött hangulatra, addig intette türelmemre a magyarságot a tárgyi engedmények tekintetében, amíg ez a türelem teljesen elfogyott. Nem csak hogy nem valósult meg a beigért jogokból semmi, hanem az eddig elért eredmények is veszendőbe mentek. Az ideiglenesen megadott nyilvánossági jogot iskoláinktól megint elvonták, a liberális Anghelescu magyar iskolákat gyilkoló törvényét és rendeleteit következetesen alkalmazták, és sorba feloszlatták a községi és városi

tanácsokat, amelyekből a magyarság ismét nagymértékben kiszorult. Ezek a keserű tapasztalatok két irányú romboló munkát kezdtek a magyarság életében: az általános elégtelenségben felrémlített a közönyben való megkövülés és a pártszakadás.

Ilyen körülmények között indult meg az elégedetlenek nagy táborából több párhuzamos mozgalom, amelynek célja volt, hogy a két végzetes veszedelmet, az érdektelenséget és pártbomlást megakadályozza, az üres elégedetlenséget termékeny bírálattá alakítsa át, és a demokratikus átépítés formájában rendületlenül kovácsolja össze a Magyar Pártot, amelynek a román politika felé is csak így fokozható a súlya és eredményes küzdelme. Mert ha most, amikor a legnobilisabb úgy személyi, mint elvi tekintetben román kormány ül a hatalmon és nem lehet sem pártot megerősíteni, sem a tárgyi eredményeket megszerezni, úgy a magyar kisebbségi politika állandóan az egyhangú taposó malom kínjában reked. Mennyire mély volt az elégtelenség, bizonyítja az, hogy egy egyszerű levelemre és egy kis arányú nyílt írásomra a legrövidebb idő alatt minden különösebb szervezés nélkül az erdélyi magyar politikai élet egy csomó

kitűnősége mozdult meg és szeptember 26-án Kolozsváron egy úgynevezett reformista értekezlet jött össze, amelyben az összes világnézetek, összes társadalmi rétegek képviselői találkoztak és minden nagyobb egyeztetés nélkül közös programban állapodtak meg. Ennek a programnak lényege az volt, hogy a pártot új elemek bevonásával kell megacélozni; a mérsékelt demokrácia platformján a pártba be kell vinni a termékeny bírálat szellemét; hogy az európai imperializmus vágányába csatlakozó maradi és diktatórikus irányzattól megszabaduljunk, és hogy a többségi nemzettel szemben folyó törvényes és lojális küzdelemben minden magyar réteg hátvédjére hivatkozhatunk vezetőiségünk. A reformistáknak, vagy ahogy egy darabig nevezték: pártellenzéknek, demokrátaiknak és a nevemmel jellegzett frakciónak ez az őszinte, becsületes és nyílt kiállása természetesen számos félreértésre adott alkalmat, és a gyergyói nagygyűlést megelőzően rendkívül feszült hangulat támadt, amelyet fokozott, hogy a Magyar Párt elnöki tanácsa barátságos tárgyalás helyett a reformistákat a gyergyói nagygyűlés igénybevételeire utasította. Megvádoltak bennünket azzal, hogy a liberális párt szekerét toljuk, hogy személyi keserőségek fűtenek bennünket, hogy ez vagy az a gróf áll a hátunk mögött. Megvádoltak

azzal, hogy pártbontást akarunk és hogy az új szervezeti szabályzatot csak azért támadjuk meg, mert bizalmatlanságot akarunk ezzel kifejezni a jelenlegi elnökség iránt.

Az erdélyi magyarság nagy tömege ilyen előzmények után rendkívüli aggodalommal tekintett a gyergyói nagy napok elé, amelyeket a székely nép bámulatos lelkesedése és vendégszeretete gyönyörűen készített elő. És íme kisült, hogy a reformisták mozgalmát teljesen félremagyarázták, és nem hogy pártszakadásra került volna a dolog, de amint kezdettől fogva hirdettem az ép fülűeknek, inkább a párt-egység megerősödése következett be. Még a nagygyűlés előtt sikerült a reformistáknak az intéző bizottságban megbuktatni – nem volt nehéz, mert az általános ítélet is torzmintának minősítette a szervezeti szabályzatot – és ezzel olyan atmoszféra létesült, hogy a vezetőség és a reformisták magántermészetű barátságos tárgyalásai a következő napi nagygyűlésre kitűnő magyar levegőt varázsoltak elő. Nekem jutott a feladat, hogy az elnökség beszámolója kapcsán előadjam a reformisták céljait és megmagyarázzam az előzetes lépések igazi célzatát és jelentőségét. A tények egyszerű vázolásával, mozgalmunk politikai programjának őszinte megvilágításával játszva megtörtént a magyar egység klasszikus tömörségének a párt minden rétegre kiterjeszkedő átépítésének megindokolása, és a többségi nemzettel szemben egy erőteljesebb és teljesen lojális politikának megrajzolása. Általános megkönnyebbedés és teljes megértés jött létre, ha csak utólag a kűtmérgezők el nem rontják a Gyergyóban elért történeti eredményeket. A párt vezetősége egyhangú bizalmat kapott, gróf Bethlen György egyhangúlag új elnöke lett a pártnak, az intéző bizottságba majdnem paritásos alapon bejutottak a reformisták, és megállapodás történt, hogy az új szervezeti szabályzatot kölcsönös erővel dolgozzák ki, tehát a leszűrt demokrácia elveinek alapján.

A gyergyói nagygyűlés mérlegét tárgyilagosan kívülről állapítják meg. A szászok a legnagyobb örömmel üdvözölték a gyergyói eseményeket és megnyugvással állapították meg, hogy a magyar

párt egységesebb és erősebben jutott ki a gyergyói vita hámorából. Már is erősen tárgyalják az összes kisebbségek blokkjának megszervezését. Azok a román pártok, amelyek a magyarság szakadására spekuláltak, elkecserevedve támadják a demokratákat, akik csalódást okoztak nekik, míg a komoly nagy román pártok érdemlegesen könyvelik el, hogy a magyarság ereje fokozódott. Kormánykörökben némi idegesség mutatkozik az elhangzott kritikákkal szemben, de mert a gyergyói nagygyűlés a súlyosabb politika keresése mellett teljesen nyitva hagyta a kormánnyal való tárgyalás lehetőségét és együttműködést, a gyergyói nagygyűlés politikai bölcsessége e kritikus ponton is megtalálta a helyes álláspontot.

A végeredmény tehát az, hogy ami megelőzte Gyergyót nagyon helyes volt, ami Gyergyóban történt igen jó és bölcs volt, és ha ezt a hangulatot az egész magyarság kihasználja és a termékeny elégedetlenség és bírálat erejét munkára változtatja át, úgy az erdélyi magyar párt egy jobb jövő felé indulhat, amely ha esetleg a többségi nemzet részéről nem is hoz gyors eredményeket, de magát az erdélyi magyar tömeget úgy szellemi, mint erkölcsi, úgy politikai, mint gazdasági téren jobban felfegyverezheti az elkövetkező küzdelmekre. Mert a kisebbségi élet többé kevésbé mindig élet harc marad.

Megtévesztő hazugságok

(Tallózás a România Mare 1990-es számaiban)

Aki csak valamennyire is tanulmányozta a 20. századi Románia történelmét, mindegyre találkozott egy szembetűnő jelenséggel. A kormányon lévő pártok, ha hatalmi fölényük és biztonságuk megingott, tömegbázisuk lecsökkent, mindig összefonódtak az addig ellenzékben lévő szélsőséges nacionalista erőkkal, szövetséget teremtettek, átvették jelszavaikat és törekvéseiket a biztos nyeres reményében.

Tudták és tudják ezt ma is a szélsőséges, végül is párttá szerveződő, eredetileg „kulturális-társadalmi” szervezatként induló alakulatok. A harmincas évek Romániájában az ultranacionalista „Vasgárda” diákszervezatként indult néhány száz taggal, első választási szereplésekor 1928-ban, mindössze 0,39%-ot ért el, öt év múlva, 1933-ban, már 2,37%-os eredménnyel 5 képviselőt juttatott be a román parlamentbe. Négy évvel később, betiltása ellenére, névváltoztatás után, az újabb választáskor, már 478.378 szavazatot, vagyis 15,58%-ot ért el és közismert, hogy a további években meghatározó szerepe lett a román belpolitikai életben. Ezt a sikert nemcsak nacionalista, magyar- és zsidóellenes demagógiájának köszönhette, hanem az uralkodó pártok és kormányzati tényezők támogatásának is.

Ez jellemzi a magát „abszolút független” folyóiratnak nevező és kulturális alapítványként induló *Romania Mare* elnevezésű politikai alakulat rövid, alig másfél éves történetét. A lap egyéves, tervszerűen előkészített működés után, ugyanolyan névvel működő párttá alakult és magát nyíltan a *Vatra Româneasca Szervezet* és annak pártja a *Román Nemzeti Egységpárt* (PUNR) testvérszervezetének nyilvánította. A PUNR az erdélyi románok, a Románia Mare a Kárpátokon túli területek románságának szája íze szerint politizál, egymást támogatva, egymás híradásait, félrevezető, hamis tájékoztatást szolgáló manővereit kiegészítve, erősítve.

A *Romania Mare* első számaitól kezdve, mind a mai napig, legfőbb feladatának tartja, hogy milliós nagyságrendű olvasótáborában a magyar gyűlöletet ébren tartsa, hogy különösen a volt ókirályságbeli román-

ság (a Kárpátokon túli területek) amúgy is tájékozatlan tömegeiben, a Magyarország és a magyar kisebbség által okozott és előidéztet „veszélyeztettség” érzését felkeltse és erősítse.

Állandó visszatérő motívumai, melyeket számos cikkben ír körül és felelevenít az 1990. júniusi megjelenése óta a következők:

„A magyarok tömeges genocidiumot követtek el Erdélyben a Horthy-uralom idején. Az autonómiára való törekvés burkolt irredentizmus” (1990. aug. 24., 1. o.); a romániai magyar képviselők Budapest ügynökei, ingáznak Bukarest és Budapest között, hogy jelentéseket adjanak le (1990. aug. 24., 2. old.); románokat üldöznek ki otthonaikból a Székelyföldön, Magyarországról irányítják a románellenes atrocitásokat (*Corneliu Vadim Tudor* 1990. 12. sz. 6. o.); Magyarország V. hadoszlopát épít ki az RMDSZ-en keresztül, melynek kulcsalakja *Szócs Géza* főtitkár (*Corneliu Vadim Tudor* cikksorozata: *Figyelem Magyarországra!*, 1990. 14. sz. 1. o.); Hargita és Kovászna megye önállósága támaszpont az Erdélyt megszállni akaró magyar hadsereg számára. Titkos fegyverraktárak Székelyföldön, titkos katonai szervezet, melynek tagjait az egyház fanatizálja. A román hadsereg két front közé kerül: egyik nyugatról, a másik a Székelyföldről. (*Radu Theodoru*: *Armata*, 1990. szept. 7., 2. old.). A temesvári felkelést egy beépített magyar V. hadoszlop szervezte és robbantotta ki, a rombolók: magyar huligánok, *Tőkés László* magyar ügynök. (*Angela Basescu*: A forradalom láthatatlan arca és a magyar provokációk. 1990. szept. 7-i sz. 4-5. o.); *Göncz Árpád* ukrainai látogatása összefüggésben van egy lehetséges támadással Románia ellen. Ha Ukrajna fellép Bukovina, Moldova miatt, akkor Magyarország is Erdélyért. De a magyaroknak még a Pannon síksághoz sincs joguk, mert az is dák-géta terület volt. A magyar terjeszkedő politika az autonóm Erdély koncepcióját követi, melynek megalapozója az RMDSZ. Ez ellen lép fel joggal a *Vatra Româneasca Szervezet*. (*Corneliu Vadim Tudor*: *Figyelem Magyarországra!* 1990. okt. 5., 1. o.); *Cornel Rica* a Román Demokratikus Szocialista Párt képviselője állítja, hogy a romániai magyarság egyes vezetői, szélsőséges magyar erők támogatásával kulturális követelések mögé rejtik politikai törekvéseiket. Ehhez kapcsolódik a románok kiüldözése a Székelyföldről. 3000 magyar turistát szervezett az RMDSZ okt. 6-ra Aradra. (1990. okt. 5-i sz. 2. o.); A Horthy-féle revanspolitika éledt újjá Magyarországon. Bizonyítja ezt *Göncz Árpád Bajcsy-Zsilinszky* könyvének fordítása, *Jeszzenszky* külügyminiszter nyilatkozata, *Raffay* államtitkár szerepe

a Trianon- emlékmű visszaállítási kísérletében. Elismerően ír az ellenzéki pártok szembenállásáról ezen kísérletekkel szemben. (*Radu Theodoru: Az értelem hangja. 1990. okt. 5., 7. o.*), A marosvásárhelyi események szélsőséges magyarok romániai provokációja. A provokációt *Sütő András* rendezte, mint az RMDSZ elnöke. *Király Károly* is részt vett benne, mivel jogokat követelt a magyaroknak. (*Corneliu Vadim Tudor: Figyelem Magyarországra! 1990. okt. 12., 1. o.*); Magyar származású szekuritáre tiszt kémszervezetnek nevezi az RMDSZ-t, támadja a szekuritáre becsületét „rágalmazó” románokat, védi a román hadsereg és tisztikar becsületét olyan állításokkal szemben, hogy román katonák és szekusok lőttek a lakosságra. (*Anderco István* cikke, okt. 12.)

A Társadalmi Dialógus Csoport (GDS) lapjának, a „22”-nek cikkével vitázva, a magyar ügyek tárgyalását az egykori Pester Lloyd „félretájékoztató” taktikájához hasonlítja. Támadja az 1989-es „Budapesti deklarációt”; az RMDSZ burkolt irredenta szervezet, „horthyzált” megyéket emleget, ahol üldözik a románokat, új „Nürnbergi per” szükségességét, melynek vádlottjai *Tőkés László* és *Juhász Doina Cornea*. Állítja, hogy titkos fegyverraktárak működnek a Székelyföldön, ahol várják a honvédeket. (*Radu Theodoru: Diversiuni. 1990. okt. 12-i sz., 3. o.*)

„Minden erdélyi román” aláírással közölt felhívás Románia elnökéhez, kormányához, melyben intézkedést követelnek az RMDSZ ellen, tiltakozást az ENSZ-hez, az Európa Parlamenthez Magyarország ellen, mert beavatkozik Románia belügyeibe. Követelik *Doina Cornea*, *Király Károly*, *Domokos Géza*, *Szöcs Géza*, *Ana Blandiana*, *Mircea Dinescu*, *Tőkés László* és mások letartóztatását, intézkedést a romániai magyar sajtó ellen. (Új felhívások Erdélyből, melyeket a Románia Mare folyóirat védelmére alakult Nemzeti Bizottsághoz intéztek. 1990. okt. 12-i sz. 4-5. o.)

A román közvélemény 40 éven át meg volt fosztva annak ismeretétől, hogy mit követtek el a magyarok Észak-Erdélyben 1940–1944 között. Csak *Lăncrănjan* könyve nyitotta fel a román szemeket. Követeli, hogy a magyaroknak annyi iskolájuk legyen Erdélyben, amennyi a románoknak van Magyarországon, annyi egyetemük és annyi képviselőjük a román parlamentben. A cikkíró buzáui tanár, nem említi a románok számát sem Erdélyben, sem Magyarországon. Jellemző egyes román értelmiségiek tájékozottságára. (*Iancu Paul: A magyarok ismét mozognak. 1990. okt. 26.*)

Doina Cornea magyar feleség, leánya magyar származású. Felelőse az állítólagos magyar ke-

gyetlenkedéseket, román papok „odaszegését a diplomajáráshoz”. Állítja, hogy a magyarok ma is románellenes politikát folytatnak Erdélyben, ebben cinkosuk *Doina Cornea* és családja. (*Florica Mitroi: Két rágalmazó: Al. Piru és Doina Cornea. 1990. okt. 26.*)

Ion Stoian, *Ceausescu* utolsó külügyminisztere azt állítja, hogy Magyarország 1984-től visszatért a Horthy-féle revanspolitikához: Trianon igazságtalanságát emlegeti és hivatalosan fellép a Romániában élő magyar nemzetiség védelmében. A volt külügyminiszter az egykori „fasiszta” külpolitikához való visszatérésként értelmezi ezt. (*Angela Băcescu: Interjú a börtönben Ion Stoian úrral, Románia volt külügyminiszterével. 1990. okt. 26-i sz. 8. o.*)

Göncz Árpád ukrainai látogatása alkalmával Besszarábia kérdésének feszegetésére, a Soros Alapítvány (*Surosnak* nevezik!) kozmopolita magyar ügynökség, *Sütőnek* a *Die Presse*-ben a *Vatra Românească Szervezetről*, a *Romania Mare*-ről tett nyilatkozata nyílt hazaárulás, rágalmazás, a román televízió magyar adásában megszólaltatott magyar özvegyek, kiknek férjei a marosvásárhelyi pogrom áldozatai, csak félrevezetés a román áldozatokról való figyelem elterelésére. (1990. nov. 2-i sz. 2. o.)

Ion Coman, a Román Kommunista Párt egykori titkára azt állítja, hogy a hadsereget 1989 decemberében azért vezényelték ki, mert Magyarországról számos fegyveres turista érkezett. A rendezvénytől kívülről irányították, *Tőkés László*, a magyarok kémje, akit a magyar biztonsági szervek irányítottak. A temesvári felkelés *Ceausescu* által kijelentett változatát igyekszik igazolni. (*Angela Băcescu: Interjú a börtönben Ion Coman úrral, 1990. nov. 23-i sz. 6. o.*)

A román államelnökhöz intézett nyílt levél felsorolja a már emlegetett vádakokat a magyarok ellen, a marosvásárhelyi és székelyföldi román lakosság állandó félelmi állapotát hangsúlyozza: a román lakosságot a magyarok nem szolgálgják ki az üzletekben, auschwitz-i állapotokat emleget a román lakossággal szemben. Szerinte Erdély védelmét a magyarok ellen a *Vatra Românească Szervezet*, a hadsereg és a *Romania Mare* lap képviseli. Azt állítja, hogy a négyéves magyar uralom idején 22 713 atrocitást követtek el a román lakosság ellen. (*Corneliu Vadim Tudor: Erdély, Erdély, hív minket Erdély! Nyílt levél Ion Iliescu úrhoz. 1990. dec. 7-i sz. 1., 8. o.*)

A Habsburg-birodalom visszaállításának tervével vádolja az Európai Ház gondolatának képviselőit. A bánsági és erdélyi autonómiák híveit a román nép halálos ellenségének minősíti. (*Radu Theodoru: Örök hibák. 1990. dec. 7-i sz. 4. o.*)

KATONA SZABÓ ISTVÁN

Új Trianon előtt

Az Erdélyi Magyarság előző számában kezdtük közölni azt az interjú-sorozatot, amelyben a magyarországi parlamenti pártok jeles képviselői fejtik ki nézeteiket a határon túli magyarság helyzetének problémaköréről, az alapszerződésekről, s mindezek kül- és belpolitikai vonzatairól, szervezetük elképzeléseiről. Ez alkalommal a Kereszténydemokrata Néppárt országgyűlési képviselőjét, Gáspár Miklóst kértük meg, hogy ismertesse e kérdésről a KDNP álláspontját.

– A határokon túl élő nemzetársainkkal kapcsolatos politikánkban rendkívül lényeges, hogy a Magyar Köztársaságnak a határon túli magyarsággal összefüggő minden lépését a határon túli magyarok legitim szervezeteivel egyeztetni kell. Ez egyúttal bármiféle alapszerződés megkötésének a feltétele is. Tehát ha lesz egyáltalán román-magyar alapszerződés, akkor a KDNP véleménye szerint ennek feltétele többek között az, hogy az RMDSZ az alapszerződésbe foglaltakkal száz százalékig értsen egyet, annak megkötését egyértelműen javasolja. Természetesen további feltételekhez is ragaszkodunk: így például az erdélyi magyar egyházak ingatlanainak, javainak a visszaszolgáltatásához meghatározott időn belül és román állami garanciákkal, biztosítani kell továbbá az anyanyelvű oktatást az óvodától az egyetemig. Ezekből nem engedhetünk.

– *Ha adott esetben az RMDSZ nem tartja megfelelőnek az alapszerződésbe foglaltakat?*

– Akkor azt nem szabad megkötni. Ha a magyar kormány mégis ezt teszi, amit mi természetesen a 72 százalékos MSZP-SZDSZ parlamenti többség ellenében megakadályozni nem tudtunk, akkor ellenszavazataink mellett tiltakozunk is majd. Ha a KDNP szempontjainak mellőzésével a jelenlegi kormánykoalíció mégis alapszerződést köt Romániával, akkor az gyakorlatilag – ki merem mondani – egy újabb trianoni szerződéssel ér föl, amelyet azonban már nem a nagyhatalmak kényszerítenek Magyarországra, hanem saját kormánya. Ez egy abszolút nemzetellenes lépés lenne, amin egyébként nem lepődnek meg.

– *Mi volt a KDNP álláspontja az ukrán-magyar és a szlovák-magyar alapszerződések esetében?*

Az ukrán-magyar alapszerződést az előző parlamenti ciklusban fogadta el az Országgyűlés, s akkor a KDNP képviselői közül volt aki azt megszavazta, volt aki nem. Nem alakult ki egységes álláspont. Én nem voksoltam rá, ugyanis szerintem *egy alapszerződés legfontosabb feladata az lenne, hogy biztosítsa az adott országban élő magyar nemzet-rész tagjainak a szülőföldön történő megmaradását, boldogulását.* Az ukrán-magyar alapszerződés esetében is az derül ki, hogy az okmány maga nem képes ezeket a feltételeket biztosítani, hiszen azóta is tart például a magyarok elvándorlása Kárpátaljáról. A szlovák-magyar alapszerződést a KDNP már egységesen ellenezte. Ez az álláspontunk azóta be is igazolódott, mert a magyarság helyzete az okmány megkötése óta egyértelműen rosszabbodott Szlovákiában. Elég talán ha csak a nyelvtörvényre, a közigazgatási átszervezés terveire vagy a büntetőtörvénykönyv kisebbségeket érintő hátrányos megkülönböztetésére utalok.

– *A jelenlegi magyar kormányzat vajon miként tekint a határon túli magyarság ügyére?*

– Letudandó problémaként kezeli csupán, amin igyekszik minél előbb túl lenni. Kirívó példája volt ennek az a május végi parlamenti ülés, ahol az ellenzéki pártok olyan javaslatot terjesztettek elő, amelynek értelmé-

ben a magyar Országgyűlés felkérné a Szlovák Nemzeti Tanácsot, helyezze hatályon kívül a magyarok kollektív bűnösségét kimondó Benes-i dekrétumot. A kormányzó pártok elutasították javaslatunkat, tisztelet a kivételnek, vagyis annak a néhány MSZP-s képviselőnek, aki megszavazta.

Alapvető problémának látjuk, hogy a kormányzat úgy fogja fel az alapszerződések körét, mint ha az egy folyamat kezdete lenne. A helyzet azonban fordított: akkor kellene papírokat aláírni, amikor két állam között már teljesen rendbejötték a kapcsolatok, mintegy azok betetőzéseként.

- A magyar kormány szerint tehát továbbra is bűnös nemzet lennénk?

- Ez egy elképesztő állapot. Magyarországon a magyar Országgyűlés leszavaz egy olyan indítványt, amely a határon túl élő magyarok felé nemzetközi jogilag semmilyen szempontból nem kifogásolható gesztus lett volna. Elképesztő tehát, hogy a magyar parlament külügyi bizottságának SZDSZ-es vezetője és a magyar parlament emberi jogi bizottságának MSZP-s vezetője szintén a javaslat ellen szavazott, holott nekik tulajdonképpen szinte hivatalból kötelességük lett volna azt támogatni. S mindehhez hozzájárul a magyar tömegtájékoztatási eszközök túlnyomó többségének érdektelen-

sege a határon túli magyarok éllete, sorsa iránt, illetve kifejezett ellenérdekeltségük nemzetrészeink helyzetének javulásában.

Kirívó példája volt ennek a június másodikai Gondolat-Jel című rádióműsor, ahol is az egyik műsorvezető azt fejtegette: szerinte helytelen dolog az, ha a magyarság Erdélyben etnikai alapú képviseletet hoz létre. Mi több, téves politikát folytatnak az RMDSZ vezetői akkor, amikor úgymond „etnikai burkot” vonnak az erdélyi magyarság fölé, vagy önálló iskolarendszert követelnek. A műsorvezető szerint ez az ottani magyarság elkülönüléséhez vezet a románságtól, holott a cél a minél jobb együttműködés lenne. Gyakorlatilag tehát a Magyar Rádió

Gondolat-Jel című műsorában az egyik műsorvezető szinte szó szerint a román álláspontot képviselte, azzal értett egyet. Ez pedig nem más – nyugodtan ki merem mondai –, mint az erdélyi magyarság és az RMDSZ orgyilkos hátbatámadása az anyaország egyik médiájának részéről.

– *Súlyos szavak.*

– Ezt nem lehet másképp minősíteni. Mert a KDNP számára a nemzet: érték! Érték és hagyomány hordozó közösség. A kormányzati filozófia a nemzetre pedig úgy tekint csupán, mint adott államhatárok között véletlenszerűen éppen együtt élő állampolgárokra. Ebből aztán egyenesen következik a határon túl élő magyarsággal kapcsolatos álláspontja.

– *Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk elsőbbségére szoktak hivatkozni.*

– Igen, azt vallják: ha csatlakozunk, akkor meg fog szűnni a határok jelentősége. Csakhogy összességében ez sem oldja meg a problémát. Az EU-hoz csatlakozás sem teszi fölöslegessé a határon túli magyarság autonómia-törekvéseit. Hiszen például Spanyolország a közösség tagja és meg lehet nézni, hogy a katalánoknak vagy a baszkoknak milyen kiépített autonómia-rendszereik van, él és működik. Tehát az Európai Unión belül is szükség van a határon túli magyarok önrendelkezésére, önazonosságuk, kulturális és gazdasági fejlődésük védelme érdekében. Az EU-tagság mindezt nem helyettesítheti.

– *Richard Holbrooke, a délszláv válságban közvetítő sikeres amerikai politikus mondta az év elején: „Itt az ideje, hogy Közép-Európa országai megoldják a század tragédiájának, a versail-*

les-i és a trianoni szerződéseknek, a második világháborúnak és a szovjet birodalom szétesésének megoldatlan kérdéseit”. Hallgassuk meg tanácsát és kezdjük Trianonnal?

– Az elmúlt hetvenhat évben az utódállamok nemhogy a magyarság alapvető jogait nem biztosították, de a normális együttéléshez szükséges általános emberi jogok tekintetében is megkülönböztetést alkalmaztak és alkalmaznak. Háromnegyed évszázada folytatnak olyan politikát, amely *szellemi, lelki megtöretésünkre irányul*. Hátrányt szenvednek nemzetrészeink az anyanyelvhasználat, az iskolarendszer, a gazdaság és a kultúra területén egyaránt. A *kisebbség-gazda államok lényegében az ott élő magyarság eltüntetésére törekcsenek*. Ezt ők *homonizálásnak* hívják. Pedig hát a Trianoni Szerződésben az utódállamok nemzetközi jogi elismerésének mintegy feltétele volt, hogy biztosítják a hozzájuk került magyarság jogait széles körben. *Hetvenhat év alatt bebizonyosodott azonban, hogy nem tettek eleget vállalt kötelezettségeiknek*. Végülis Trianonban Magyarország megkérdezése nélkül döntöttek a nagyhatalmak, ezért *hazánknak joga van ennek a döntésnek az újragondolását kérni*.

Tehát nem Magyarország az, amely miatt nem jöhet létre megbékélés Közép-Európában. Rá vagyunk kényszerítve arra, hogy a nemzetközi közösség előtt, megfelelő diplomáciai előkészítés után, felvessük ezeket a problémákat, ha azt akarjuk, hogy a határon túli magyarság egyáltalán megmaradjon. Ebben az esetben van csak esély arra, hogy létrejöjjön az úgynevezett *„történelmi megbékélés”*. Mert mindaddig, amíg a mai helyzet fönmarad, az *állandó konfliktus-forrást jelent a térségben*. Így a nemzetek közös-

ségének is érdeke lenne egy becsületesrendezés.

– *Mi lehet ennek a módja?*

– A KDNP nemrég javasolta például – látva az eddig megkötött alapszerződések eredménytelenségét – azt, hogyha a magyar kormányban nincs lehetősége arra, hogy *önerejéből* rendezze a határon túli magyarság megmaradásának kérdését, akkor a Trianoni Békeszerződést garantáló *négy nagyhatalomhoz* (Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és az USA) kellene fordulni, és felkérni őket a döntőbíráskodásra. Ezek a hatalmak voltak ugyanis, amelyek a trianoni békediktátumot létrehozták és nemcsak határokat húzogattak akkor, hanem *garantálták a kisebbségbe került nemzetrészek jogait* is. A saját maguk által létrehozott szerződés pontjait tekintésük át újra: hogyan is állnak ma ezek a kisebbségi jogok? Ez egyúttal ráirányítaná a figyelmet arra, hogy *a határon túli magyarság kérdése egyáltalán nem az adott ország belügye, hanem nemzetközi jogi kérdés*. Mi azt akarjuk, hogy valóban létrejöjjön a megbékélés a Közép-Európában élő népek között, de ez szerintünk csak akkor lehetséges ha az utódállamok biztosítják a magyarság megmaradását és elismerik *jogos autonómia-törekvését*.

JÓZSA PÉTER

Miért nem szolidáris a magyarság – önmagával?

A kisebbség érzékeny. A Trianonnal külföldi állampolgárságra kényszerített magyarság különösen érzékeny. Fájdalommal, szorongással éli keserves mindennapjait, szomorú sorsa elviselése közben azonban nem mond le, nem mondhat le egyetlen reménységről, arról, hogy valamiképpen mögötte áll a mindenkori budapesti hatalom, kormányával, parlamentjével, közjogi méltóságaival. Nem titok, sokan vannak, akik ennél többre is gondolnak, többféle magyarországi hatalom és befolyás érvényesítésben is reménykednek. A kisebbségi komplexusoktól gyötrődő kormányzat azonban csak tehetetlensége világgá kürtölésére szentel bizonyos energiákat, alibi cselekvései közben dobhártyarepesztően nyilatkoztatja ki, hogy még lélekben sem érzi magát tizenötmillió magyar előljárójának, képviselőjének, megtestesítőjének. Külpolitikai prioritásainak sorában pedig hátrébb szorította kisebbségi magyarjainkat.

Ennél is szomorúbb azonban, hogy ez a hivatalosan is vállalt és bevallott cserbenhagyásos gázolás **nem kelt különösebb megütközést a magyar közvéleményben**, amelynek egyes képviselői szívesen adnak hangot annak, hogy a trianoni lágerkerítésen belül tengődő magyarságnak úgy mond „**elege van már az egészből**”. A nemzeti közérzetet és közhangulatot pedig úgy hangolják a politikaformáló „zongorakészítők”, hogy ezek a fals hangok felerősödjenek, kétségbe ejtsék a hetvenhat évvel ezelőtt szomszédokká lefokozott magyarságot, ideértve annak politikai, művészeti-kulturális, egyházi elitjének nem kis részét is.

Nemrég Pozsonyban hosszasan beszélgettem magyar és szlovák újságírókkal, szerkesztőkkel. A „magyar oldal” jeles képviselői, márcsak nem is az első pohár bor, hanem az ismerkedéshez-üdvözléshez hozzátartozó kávé után megkérdezték: *„Mennyire van igazuk azoknak, akik szerint ti immár leírtatok bennünket, nem számíthatok ránk, mi semmit sem számítunk nektek, hiszen a magyar hivatalosság – ideértve a sajtó zömét is, szinte semmit sem tesz annak a mind jobban burjánzó ellenszervnek az ellensúlyozására, amely a felvidéki, erdélyi, délvidéki és kárpátaljai magyarság ellen irányul.”*

Sorolják is a szomorú, de cáfolhatatlan példákat. Durva arculcsapásként értékeli azt a budapesti kormányfői kijelentést, miszerint **Meciar** miniszterelnök, úgy mond „szavahihető ember.” Ilyen orbitális tájékoztatlanságról még a szlovák nacionalista politikusok zöme sem mer tanúságot tenni. És tovább tart a sérelmi jégzajlás. Nem hiszik el, hogy egyszerűen naivság, vagy diplomáciai melléfogás lenne az úgy-ahogy összetákolt magyar-szlovák alapszerződés gyorsvágóban történt budapesti ratifikálása, miközben a Dunától északra javában tart a szentesítés előtti, lényegében alkotmányozással felérő törvénykezés, amely még az egyezés látszateredményeit is megsemmisíti. Hiszen azóta már van szlovák nyelvtörvény – és a kormányfői ígéretnek dacára – miként a kormányfő újabb nyilatkozatából kitűnik – **nem lesz kisebbségi nyelvtörvény.**

Mindeközben a magyar Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára diplomatától és politikustól szokatlan nervózitással mondja a határon túli nyilvánosan kerek asztal mellé ültetett, magyar képviselőknek, hogy a hazai kormány tudja mit csinál, és – nem tartva attól sem, hogy diplomáciai-politikai taktikai titkokat szivárogtat ki – a műsorszerkesztő által számára biztosított utolsó szó jogán odamondogat vendégeinek.

Istenem – gondolja az ámuldozó néző – milyen lenne a pozsonyi, vagy elnézést a célzásért – otátra-

füredi hangnem – ha azokon a bizonyos tárgyalásokon is effajta határozottságot tanúsított volna a pest-budai oldal! És ilyen szakszerűséget, ami egyébként ráfért volna a bős-nagymarosi álláspont kimunkálóra is csak úgy, mint azokra, akik bátorosan megjegyzéseken túl másra nem vállalkoznak, amikor tőlünk északra, területi-közigazgatási reform címén politikailag feltrancsírozzák a magyar tömböket.

A szomszéd-magyarság képviselői azonban nem is elsősorban erre érzékenyek, nem a magyar külpolitika hagyományos, közönnyel hígított arroganciáján szomorodnak el, hanem amiatt, hogy ennek a sajátos magyar érdekképviselet-mímelésnek jelentős hatása van a magyarországi közvéleményre. Arra, hogy – miközben itt különféle kisebbségek látszólagos és valódi érdekvédelme érvényesülget – a magyar közvélemény mind nagyobb része **cin-kos belenyugvással**, hunyorítgatással hagyja helyben, vagy éppen licitálja is túl ezt a hivatalos, gerincet és állóképességet nem jelző magyar álláspontot.

Magyarán: Kárpát-medencei magyarjaink rettegnek attól, hogy a **közvélemény mindinkább ellenük fordul**, s az elmúlt félévszázad magyar kormányai és kormányzatai mellett a közvélemény is leírja őket, s szociális, gazdasági (munkahelyfétés, stb.) okokból nem is akar gátat vetni ennek a folyamatnak.

Példák ezreit mondják, és kéretlenül is sorolják, miféle felmentést adhatnak a budapesti hatalomnak, amely, úgymond nyilvánvalóan kényszerpályán van. „Megértik”, hogy a munkahelyükért rettegő magyarok kenyérféltésből idegenkednek az erdélyiektől, a kárpátaljaiaktól. De azon megdöbbennek: **a kormánynak nincs olyasfajta politikája, amely nemcsak magyaráná, hanem megpróbálná esetleg megértetni a Duna-Tisza-közi, ily módon akár „szélsőségesnek” is minősíthető közhangulatban is kifejeződő álláspontokat.** Pedig ők már megértik azt is, hogy a magyarság földrajzi centrumában elhelyezkedő *anyanemzet belefáradt abba, hogy szolidáris legyen önmagával.* De akkor – teszik hozzá – vallják is be ezt a magyarok hivatalos képviselői, ne áltassák a határon kívülieket, szemükbe nézve merjék kimondani, hogy belenyugodtak a magyarság jelentős nemzettestének felgyorsuló asszimilációjába, sőt, talán jól is jön nekik a mostani szociális feszültség, hiszen **ez tovább szítja a magyarközi feszültségeket.**

- *Mit akarnak tenni, mit akartok tenni?* - kérdezik a pusztulás szakadékának szélén tériszonytól gyötrődő maradék magyarnyelvű lapok szerkesztői, - ki fog itt valamit is cselekedni a magyar szóért, iskoláért, ki gondol arra, hogy felnézzenek arra az országra, ahol ismét tárolják a Szent Koronát? A hatalom cinizmusa, kihívó magatartása kikezdi a magyar kisebbség pártszövetségben is manifesztálható összefogását, s a felvidéki magyarság megrökönyödve tapasztalja: saját vezetőit is egymás ellen akarják uszítani, a pestiek között vannak, akik mindent megtesznek azért, hogy az ottani pártpolitikai törésvonalak mintegy leképezék a magyarországiakat, s a legjobb úton vannak afelé, hogy az elszánt, vérszomjas gyűlölet ott is

olyan sziklaporlasztó hullámokat vessen, mint a hazai pártviszályok.

...És közben némi nosztalgiával emlékeztetnek a Trianont követő bevándorlásokra, a magyarság belső, nemzetben belüli költözködésére, amikor is a fővárosi pályaudvarokon mellékvágányra tolt vonatszerelvényeken tengette nyomorgó napjait és éveit a **magyarságnak többszörösen mellékvágányra szorított része.** Amikor **viszont nem volt „székelyellenesség”, nem dült a felvidéki magyarságot sújtó és kisebbitő belső gyűlölet.** (Amely ellen mitsem akarnak tenni a belhoni politikai vonatkozókat...)

Ebben a helyzetben kapóra jött az erdélyi magyarság politikai és érdekképviseleti önszerveződéseiben felfakadó fekély, a nemzetcsönkítő szakadárság újabb és újabb hulláma, az alapszerződést előkészítő kamarillapolitika, – de leginkább az, hogy sem az itthoni, sem a máshoni magyarság nem tudja: *valójában mi is van, mi is lesz az alkuban,* kinek a rovására és mennyire húsbavágoan megy a játék! Az atomizálódott magyarság legkisebb egységeinek szembeállítására és hatástalanítása folyik itt, hiszen semmi más nem történik, minthogy a magyar kormányzat önmaga tehetlenségi bizonyítványát nem is szégyellve ismételteti: „Tanár úr kérem, én készültem.” Bár már ez sem történik igazán, már erről sem esik komolyan szó.

A határon túliak észrevették, hogy **itt az utolsó vagy legalábbis az utolsó előtti óra.** Tőkés püspök úr már néhány éve kifejtette Magyarországon, hogy az elvándorolt erdélyieknek és parciümiaiknak haza kellene térniük, a szülőföld megőrzése nem képzelhető el másképpen, minthogy az elvándoroltak visszatérjenek, visszaszerezzék pozícióikat, ne maradjanak ki a részrehajló módon, a legsötétebb román nacionalista elfogultsággal végrehajtott privatizációból, ne veszítsék el a tulajdonszerzés, a tulajdonhoz jutás esélyeit is. Családok állnak helyre ismét: Székelyföldről üzenetek hívják haza a Magyarországon boldogulást kereső és

remélő férjeket és feleségeket, gyerekeket és szülőket. Az egyszerű emberek ugyanis tudnak, érznek valamit. Az ezredvég szomorú ideje nem a pártcsatározások soha vissza nem térő alkalmá, hanem **esély egy új honfoglalásra**, vagy honmegtartásra, aki ebből szerepet, tettet, dolgot vállal, az megcselekszi a magát. Akinek döntése is könnyebb lenne, ha megtudná: mit várhat a magyar kormányzattól, miféle érdekérvényesítéshez segítheti hozzá a budapesti politika, - és ehhez képest mi az, amit magának és csakis önmagának kell megcselekednie.

Autonómiakonceptiók forognak közközen: a délvidéki magyarság még a délszláv háború kirobbanása idején kidolgozta a magát, hasonlóra serkentve másokat is. Nem maradt el a gyors reagálás: a csonka ország határai mentén sorra-rendre születtek a minimális programok és a maximális igényeket tükröző koncepciók, amelyek kidolgozói kinkeservesen próbálták összeegyeztetni az **álmodat** és a **realitásokat**, az **Euró-illúziókat** és a **balkán-széli valóságot**, mígnem aztán az évtized derekán kiderült: Magyarország lehetőségei valóban mesterségesen csonkultak, hiszen semmiféle nemzetközi érvényű szerződés nem adja meg neki azt a bizonyos **védőhatalmi státuszt**, amely pedig megkönnyítené a budapesti segítségnyújtást, tágabbra nyitná a cselekvés lehetőségeit.

De miért csak most derült fény a tehetetlenség eme arcpirító sorsszerűségére? Miért nem próbálta ezt bepótolni a tizenötmillió magyarozó **Antall-kormányzat**, s a nagy kínnal kiizzadt, mégis hevenyészettnek bizonyuló alapszerződés-tervezetekbe miért nem próbálták sajátkezűleg beleügyeskedni az európai és a nemzetközi normákat? Nincs itt valami hallatlan cinizmus? Hiszen a közelmúltban nem kevesebb derült ki, minthogy a magyar kormányzat éjjel-nappal hivatkozgatott az európai és a nemzetközi normákra, - miközben az európai és a tengerentúli politikusok megütközve és szemmel látható undorral és unalommal kérdezzetik vissza: **mit is értenek ezek itten európai kisebbségi normákon és autonómián?** Hát ezek még ezen sincsenek túl?

Persze, hogy nincsenek, persze még várat magára mindez, hiszen a nyugati hatalmak Kárpát-medencei bábjai (lassanként mi is besorolódunk közéjük...) nem kényszerültek erre. A dolgok elszabotálása Párizs, London, Moszkva és Washington tudtával, beleegyezésével történt, ami - a történelmi végeredményt tekintve - bátorítással ér fel.

Körös-körül beborulni látszik tehát az ég, a Millicentenárius suttyomban és nagy szégyenlősen előkészített, a szigorú önkritika jegyében megtervezett, eltökélten mérsékelt hangerejű eseménysorozata is aligha változtathat ezen. Még egy

kisvárosból lánykőnyvek közben kivonuló huszárregiment zenekara is pompázatosabb, és - ugye, sokak szemében nem ismeretlen ez a veretes közhely? - *erőt sugárzóbb* -, mint ami itt készül, mint ami itt eltűrődik. **Az esélyek nagy árverezése folyik**, s a privatizációs kótyavetyére emlékeztető önsorvasztó mutatványok közben lassan természetesennek tűnik az az „állampolgári jogon” önmagunknak feltett kérdés: mit is jelent, hogy magyar vagyok? Mit is ér ez? Ér-e valamit? Van-e egyáltalán valami jelentősége?

Alagútban, „**magyar alagútban**” kanyarog a sorsvonal és a sorompóörök, a váltókezelők újabb és újabb pörbolyi tragédiákat készítenek elő könnyel, léhasággal, tudatlanságból történelmi szükségszerűségre, a szuverenitás korlátozásának elkerülhetetlenségére hivatkozva. Itt különben évtizedek óta tart az önkorlátozás, a *szuverenitás régóta nemzeti, történelmi luxuscikknek értékeltek*. És, ami a legsomorúbb: hívei, követői vannak az önsorvasztó, önsorsrontó könnyel gerjesztett felfogásnak. Az eszmétlen eszmék eme hullámverése - és ez eltitkolhatatlan - nem marad meg a csonkított határok között, tudomást szereznek róla a határon túliak, a vándorbotot és vándortarisnyát keresgélő magyarok, akik közül egyre kevesebben gondolnak arra, hogy „ide” jöjjenek, mert ez már rég nem földje az ígéletnek, legfeljebb az ígérgetésnek. De még annak sem. Inkább a széthúzásnak, a látványos önmarcangolásnak és önzésnek. Ez az önzés az igazi kiszorítósdí! Itt már nem ígérkezik hely nemcsak a szomszédnak, hanem a szomszédországbeli magyarnak sem.

Ki mondja meg neki: hol kell élnie és halnia?

Az „anyaországtól” még ezt az esetlegesen zord szót is hiába várja. Anyaországtól? Melyik az anyaországa? Az, amelyben az anyanemzet zöme él? Amely is - valóban - több-e már, mint pusztasokaság?

KRAJJCZÁR IMRE

Helyhatósági választások Romániában

Egy polgármestercsere tanulságai

Két nappal a helyhatósági választások után – mikor e sorokat írom – könnyelműség lenne mégcsak megkísérelni is átfogó, végleges véleményt alkotni a romániai pártok erőviszonyairól, a lakosság körében végbement – vagy elmaradt – politikai mozgásokról, rokonszenv szerzésről vagy veszteségről. Hiszen csak a választások első fordulója zajlott le, és ahol egyetlen jelölt sem szerzett abszolút többséget, ott sor kerül második fordulóra is, ami pártszövetségek bontását vagy kötését, szavazatok ide-oda vándorlását jelentheti.

Tudósítói jelentésekből annyi kiderült, hogy a választások nem voltak mentesek a csalásoktól sem. Elsősorban a magyarokta vidékeken érték tetten a romániai „kék cédulázás” modern formáját. Emlékezhettek Magyarországon az idősebbek az 1947-es választásokra, mikor is *Rákosi Máttyás* pártjának buzgó hívei nem elégedtek meg az egy-szeri szavazással, hanem bizonyos „kék cédulák” birtokában egymás után több helységben is leadták szavazatukat, nyilván mindenütt ugyanarra a pártra, ennek jelöltjeire. A „kék cédula” valójában azokat illette meg, akik szolgálati érdekből vagy családi okokból kifolyólag a választások napján nem tartózkodtak lakóhelyükön, hanem éppen úton voltak, és így ott szavaztak, ahol alkalmuk nyílott rá. Csakhogy Magyarországon soha annyian nem voltak egyszerre hivatalos kiküldetésben és rokon látogatáson, mint a választások napján!

Romániában most másként alkalmazták ugyanezt a csalási módszert. A tényleges szolgálatukat töltő katonák hol polgári személyazonossági igazolványukkal, hol katonakönyvükkel járultak az urnák elé, egyik helyen ezzel, másikon azzal, s így kétszer szavazhattak az előjáróik által „figyelmükbe ajánlott” jelöltekre. Bizonyos erők így akartak „sereget támasztani” a magyar többségű városokban, falvakban a román pártoknak, jelölteknek. Az új román hatalom 1989 óta a katonaságot veszi igénybe a helységek etnikai összetételének erőszakos megváltoztatására. A Székelyföldön több helyen nagy területeket sajátítottak ki és ezekre

csendőrlaktanyákat akarnak építeni, vagy meg is kezdték az építkezést. 1989 előtt az értelmetlen iparosítás nyitott lehetőséget azelőtt néhány évtizeddel még szintiszta vagy döntően magyar többségű városok, telephelyek románosítására, központilag betelepített új lakossággal. Immár a gazdaságtalan vállalatok inkább leállnak, mint szaporodnak, a „békés etnikai tisztogatásnak” ez a lehetősége megszűnt. Jönnek hát a katonák, a csendőrök, kiképző központokat létesítenek, sorkatonákkal és tisztekkel, akik hozzák a feleségüket is – román férfiak, román nők –, és a még alig érintett települések etnikai összetétele is megváltozik.

Ma még nincs annyi székelyföldi román katona, hogy román polgármestert segítsen a városok élére, de azért egy-két tanácsosi helyhez a román pártok hozzájutottak a katonák „többlétszavazataival”.

Voltak helységek, ahol túlságosan kevesen jelentek meg az urnák előtt. A bukaresti lapok szerint az ország igen sok táján feltűnően nagy volt a szavazásról elmaradók száma. Az Iliescu-kormányzathoz közel álló *Vocea României* (Románia Hangja) szerint több oka is volt a választók közönyének. Részint a mindennapi megélhetési gondok vették el az emberek kedvét a politizálástól, részint a politikusok csúnya civakodása a nyilvánosság előtt. Egyébként az összkép azt mutatja, hogy országosan erősödött az ellenzék, az erdélyi magyarság megőrizte eddigi hadállásait, de határozottan megnőtt a nacionalista pártok befolyása.

Nehéz lenne megbízható módon jelezni azt, hogy a megerősödött ellenzék álláspontja változott-e, s ha igen, miképpen, a kisebbségi kérdésben, a magyarsághoz való viszonyában. Ismeretes, hogy 1989 után a Romániai Magyar Demokrata Szövetség hosszú időn át tagja volt a Demokratikus Konvenciónak, és noha a képviselői és szenátusi választásokon mindenütt saját, önálló listákkal indult, a múltkori köztársasági elnök-választáskor a Konvenció jelöltjére, *Emil Constantinescu* professzorra hívta fel a tagjai figyelmét. Időközben azonban a Konvenció nemzetiségi felfogásában alapvető módosulások történtek, a párttömrülés nem támogatja az RMDSz törekvését a belső önrendelkezésre, egyáltalán semmiféle autonómiára, sőt, a magyarság nemzetiségpolitikai anyaszervezetével való további együttműködés feltételül szabta, hogy az RMDSz a magyarság nevében fogadja el Románia „nemzetállam” jellegét. Vagyis: önkéntesen vállalja az asszimilálódását, ha nem is azonnal, de távlatilag mindenképpen. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség számára más út nem kínálkozott – ha nem akart a nemzetárulás csapdájába esni –, mint a kiválás a Demokratikus Konvencióból.

Most nem egy helyen az RMDSz és a Demokratikus Konvenció közös jelöltet állított, illetve – miként Kolozsvárott – a magyar párt a Konvenció román jelöltjét támogatta. Ezeknek az alkalmi és mindenképpen helyi jellegű szövetezéseknek – amelyekre az RMDSz országos vezetősége fel is hatalmazta tagszervezeteit – az volt a céljuk, hogy eltorlaszolja valamelyik esélyes román nacionalista jelölt útját a hatalomhoz. Kolozsvárott mindenképpen ebben bizakodtak a Konvenció és az RMDSz vezetői. *Gheorghe Funart*, a román nacionalizmus világszerte ismert képviselőjét, a legvadabb nacionalista indulatok felcsiholóját akarták kiszorítani a hatalomból. Nem sikerült, a volt agrár-főiskolai tanár, a magyarellenos ötletekben kifogyhatatlan pártvezér (a Románok Nemzeti Egységpártjának országos elnöke) igen csekély arányban ugyan, de abszolút többséget szerzett. Következhetik most a magyar magyarázatok sokasága. Négy évvel ezelőtt azzal magyarázták a már akkor ijesztő nézeteket valló Funar győzelmét, hogy a román választók félelmét, nacionalizmusát felkeltették némely magyarországi politikusok félreérthető kijelentései. Most Magyarország közvéleménye annyira óvakodott, hogy még a méltán megérdemelt bírálatokat is tompította a román nacionalizmussal szemben. Most igazán nem voltak „félreérthető” magyar kormánynyilatkozatok, miniszteri interjúk. Ennek ellenére Funar győzelme nagyobb, mint a múltkoriban. Ez a körülmény talán elgondolkoztathatja a magyarországi politikai szereplőket: vajon az óvatos, „szemérmes” hallgatás, a félrenézés, a nyílt beszéd mellőzése segítheti-e a romániai ellenzék harcát a Funar-féle politikai szélsőségek ellen, és támogathatja-e a romániai magyarság élethalál küzdelmét nyelve, kultúrája, iskolája, pusztá léte megvédelmezéséért? Hallgatásunkat ugyanis Funarék egyszerűen gyengeségünknek tartják, vagy közönyt látnak benne. Tehát még nagyobb lépésekkel haladnak a maguk útján – az erdélyi magyar élet megsemmisítése felé.

Jól érzékelték az erdélyi magyarok azt, hogy kimaradásuk a politikai küzdelemből – távolmaradásuk az urnáktól – tényleges, illetve látszólagos közönyük sem egyes emberek magánügye, hanem közösségi vereség. Országosan legnagyobb részvételi arányt éppen a Székelyföldön lehetett tapasztalni. És míg Erdély többi részén, a vegyesen lakott megyékben, városokban és falvakban a magyar jelöltek szinte kivétel nélkül a Romániai Magyar Demokrata Szövetség színeiben jelentkeztek a választók előtt, a székely városokban – az RMDSz mellett vagy azzal szemben – független magyar jelöltek is felléptek. Néhol megnyerték a választást, a polgármesteri széket. Így például Székelyudvarhelyen az eddigi polgármester helyét – aki az RMDSz jelöltje volt – egy független magyar jelölt foglalja el. Csíkszeredában az eddigi polgármester indult függetlenként, igaz, az első fordulóban egyik jelölt sem kapta meg a többséget.

Vajon az RMDSz kezdődő felőrlődésének jelei lennének-e ezek az „új” jelenségek? *Markó Béla*, a szövetség elnöke elégedetten nyilatkozott a választási eredményekről. Egyébként világosan látható, hogy csak azokon a helyeken oszlottak meg a magyarság erői, ahol nagy többségük folytán semmilyen veszély nem fenyegette a magyar pozíciókat. Helyi ellentétek, nézetkülönbségek jelentkeztek tehát a „függetlenedő” jelöltekben, ami legfeljebb arra fogja ösztönözni az RMDSz szervezeteit, hogy nagyobb körültekintéssel, a lakosság rokonszenvére, véleményére tekintettel vonják be munkájukba a köztisztviselőket álló magyar közéleti férfiakat és nőket.

Nem ismeretes olyan jelzés, hogy ezek az RMDSz-en kívüli befutók bármelyike is a román nacionalizmus szövetségese, a magyar nemzeti érdekek tagadója lenne.

Sőt, az egyik legfontosabb erdélyi magyar város, Marosvásárhely polgármester-cseréje éppen azt bizonyítja, hogy a magyar tömegek elpártolnak a hatalommal elvtelenül egyezkedőkkel, a megalkuvó vagy éppen renegát magyaroktól, és azokat támogatják, akik a magyar nemzeti érdekek, az önrendelkezés, az autonómia védelmezői és harcosai.

Négy évvel ezelőtt a helyhatósági választások legkényesebb fordulatai Marosvásárhelyen adódtak elő. Ez a város különösen a *Ceausescu*-diktatúra idején változtatta meg etnikai arculatát. Előkerültek dokumentumok, amelyek szerint elő volt írva, hogy évenként hány százalékkal kell növelni a románok arányszámát a városban. A Székelyföld egykori fővárosából már-már román város lett. Román munkások tízezreit telepítették be. Esztendőkönt át a román várandós anyákat messze idegenből repülőgéppel hozták ide, hogy itt szülessen, s aztán mehettek haza. Az érv az volt, hogy a vásárhelyi szülészeti klinika az ország egyik legjobb orvosi intézménye. Az igazi cél pedig az, hogy a születő román gyermekeket itt anyakönyvezzék, és ezáltal is „javuljon” a város etnikai összetétele.

Éppen a folyamat közepénél tartottak 1989 decemberében, a diktatúra bukásakor. Marosvásárhely „frontváros” lett, ahol a magyar túlélés és a román asszimilálás érdekei, erői ütköztek meg. Sok vonatkozásban a magyarok maradtak alul. Marosvásárhelyen nem sikerült visszaszerezni a

nagy múltú református kollégium – Bolyai Farkas iskolája – önállóságát, míg a többi székely városban 1990 elején megint megnyíltak a magyar középiskolák. A kiélezett politikai helyzet, az iskola-háború itt 1990. március 19-én magyarok legyilkolásává torzult. Ez a feszültség érezhető volt az 1992-es helyhatósági választásokon is. Csalások, óvások, hatósági beavatkozások akadályozták, hogy a nép véleménye szerint állítsanak jelölteket, illetve válasszanak polgármestert. Hosszas alkudozás, visszahőkölések, látszólagos megegyezés után, végre polgármestert kapott Marosvásárhely. Méghozzá magyar polgármestert, ami egyébként törvényes és természetes volt, lévén a város még mindig – ha csekély arányban is – magyar többségű.

Nagy Győző neve akkoriban bejárta a magyar sajtót. Úgy tetszett, hogy a demokrácia ereje megfelelő embert állított Marosvásárhely élére.

Csak hogy a múltó idő egyáltalán nem igazolta a reménykedést. A városháza nem lett Marosvásárhely magyar és román népének irányító központja, a polgárok otthona, mint valaha, a városépítő nagy vezető, *Bernády György* idejében. A diktatúra korszakában a román polgármesterek a maguk embeivel töltötték meg a hivatalokat, és ezek lettek Nagy Győző munkatársai. Nem munkatársai, hanem foglárjai. Nem a polgármester parancsolt nekik, hanem ők kényszerítették rá az akarukat a város első emberére. Ami nem is volt olyan nehéz, lévén az új polgármester erélytelen, félnék és magyarként önfeladó ember. A diktatúra minden átkos vonását magán hordta. Nagy Győző idejében minden ott folytatódott, ahol Ceausescu bukásakor abbamaradt.

Ez a szellem, a városháza hangulata, jellege pedig kisugárzott az emberek közé, és nagy Győzőt mind inkább csak nevében tartották magyarnak. Minek is tartható volna azt az embert, aki románabb lett a románoknál?

Egy fiatal pár – egyikük vásárhelyi – itt akart letelepedni, a temesvári egyetem elvégzése után. Úgy kívánták, hogy Vásárhelyen tartsák meg a polgári esküvőt, nyilván, magyarul. Csak hogy a polgármesteri hivatalban felvilágosították őket: Vásárhelyen nem lehet magyarul esküdni. Nagy Győző hivatalában – ő volt az anyakönyv vezetője – csak románul lehet bármilyen szertartást végezni.

Lehetetlen nem gondolnunk arra, hogy még Ceausescu diktatúrája idején is ki lehetett verekedni a magyar esküvőt, egy olyan erősen elrománosított városban is, mint Kolozsvár. *Könczei Ádám* néprajzkutató fia Kolozsvárott esküdött. Édesapja szabályszerű kérést intézett a polgármesteri hivatalhoz, hogy a fiatalokat adják össze – kívánságuk szerint – magyar anyanyelvükön. Elutasították a kérdést. *Könczei Ádám* nem hagyta annyiban. Járt, perelt, fellebbezhetett. Konoksága végül győzött. Kiderült, hogy a törvények megengedik a magyar nyelvű esketést. De nincs olyan anyakönyvvezető Kolozsvárott, aki tudna magyarul, felelték, ezért nem lehet magyar esküvő. De lehet, erősködött tovább *Könczei Ádám*. És csakugyan lehett, végül mégis találtak egy városházi tisztviselőt, aki magyarul megkérdezte a fiatal párt, hogy egybe akarnak-e kelni?

Megváltoztak azóta a romániai anyakönyvi törvények? Aligha. A mai fiatalok végül Székelyhídra

mentek el esküdni – a mennyasszony anyja bihari – és a székelyhídi polgármester összeadta a magyar fiatalokat magyarul.

Szokás volt Ceausescu idejében, hogy ha egy magyar nemzetiségű állami hivatalnok külföldön járt, akkor románul szólalt meg. Tudta ezt Nagy Győző, és ehhez az íratlan szokáshoz alkalmazkodott – Budapesten. Küldöttséggel járt a Duna partján, előadást is tartott. Románul tartotta meg az előadását.

Mondják a vásárhelyiek, hogy Kecskemét városa egy egész rajnyi használt autóbust akart – roppant jutányos áron – Marosvásárhelynek eladni, valójában odaajándékozni. Nagy Győző polgármester úr napokig nem fogadta a magyarországi küldöttséget, majd a lakásán találkozott vele, és kijelentette, hogy az ajándékot nem fogadhatja el. Marosvásárhely nem kaphat magyarországi ajándékot. „Mit szólnának a román elvtársak?”

Ellenben lenne egy kérdése, folytatta Nagy Győző polgármester. Nem tudnák elintézni a magyarországi küldöttek, hogy valamelyik budapesti kerület ajándékozza meg Bukarestet? Ez lenne igazán szép, ez lenne a testvériség igazi bizonyítéka, mondta szemrebbenés nélkül Marosvásárhely magyar polgármestere.

Idáig szüllyedhet a renegálásban egy mai polgármester, aki azért került a város élére, mert – a neve legalábbis – magyar?

A kisebbségi életben egyáltalán nem elegendő, ha valakinek magyar a neve, de nem magyar a szíve, a lelke, a gondolkodása.

Idén, az újabb helyhatósági választáson, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség *Fodor Imrét* jelölte polgármesternek. S noha elődje idejében tovább folyt a románok beköltöztetése Marosvásárhelyre, a város magyarságának maradt annyi ereje, hogy már az első fordulóban megszerezze jelöltjének a szavazatok több mint a felét.

Negyedszázad óta újra magyar polgármestere lesz Marosvásárhelynek.

BEKE GYÖRGY

Szabad székelyek története

A székelyek történetének kutatása nem új keletű a magyar tudományban. Elég Benkő József, Mikó Imre, Szabó Károly, Szádeczky Lajos, Jakab Elek, Kardoss Lajos, Kelemen Lajos, Szabó T. Attila, újabban: Imreh István, Egyed Ákos, Csetri Elek, Szabó Miklós, Pataki József munkásságára gondolni.

A 16. századi udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek teljes közlése joggal váltotta ki nyelvtörténészeink figyelmét, mert a 16. századi ékes magyar nyelv kincsestárát nyújtották. A néprajz és a népi szokások kutatói is gazdag információkat fedeztek fel bennük. Mégis a történetkutatás látta elsősorban ezen forrásközlés hasznát, mert árnyalt elemzésükkel választ kap a székely társadalom bonyolult és ellentmondásos alakulásának sok olyan rejtélyes kérdésére, amelyeket a más jellegű forrásokból nem tudna megérteni. *Hangsúlyozni kell*, hogy a székely népesség-összeírások közlése segít majd a szülőföldhöz való ragaszkodásban és visszkapcsolásban a mai leszármazottaknak. A világ minden tájára szétszóródott székelyek ivadéakai megtalálják bennük a századokkal ezelőtt élt őseiket, a mélyre nyúló gyökereket, s ezzel biztonságot nyújtanak a helytállásban.

A katonáskodó székelység a korábban már észlelhető feudálizálódás ellenére a 16. század derekára jutott el a mély válság állapotába. Ugyanis, az a szabadparashti állapot teljes felszámolásával fenyegette a székely társadalom zömét, az akkori szóhasználat szerint a „székely közösséget”. Ez váltotta ki az elégedetlenséget, a meg nem szűnő forrongást és végül az 1562. évi székely támadást. A felkelés leverése és a közszékelyek fejedelmi jobbággyá való nyilvánítása csak újabb feszültségeket szült és éppen az udvarhelyszéki jegyzőkönyvekben rögzített tanúvallomások bizonyítják, hogy a székely köztudatban az 1562. évi felkelés előtti korszak a „székely szabadság idejét” jelentette, a lázadás leverése pedig a „székely szabadság elvesztését”. 1566 júliusától kezdődően *II. János ki-*

rály (János Zsigmond) tömegesen adományozott el fejedelmi jobbággyokat magánföldesuraknak. A székely társadalom legnépesebb rétege, a fejedelmi jobbágyosság nézett a számára kilátástalan jobbágyosodással szemben. Az 1542. év óta önállóvá vált Erdélynek viszont szüksége volt a székely haderőre, amely az egész erdélyi had több mint kétharmadát tette ki. A székelység tömeges jobbággyosodás alapjaiban éppen ezt a nélkülözhetetlen haderőt veszélyeztette.

A szabadság és a hadviselés kötelezettsége elválaszthatatlan egységet alkotott. Csak az volt köteles hadra szállni, aki szabad volt, és fordítva.

A székely főnemek (nemesek) és lófők a lovasságot, a szabad székelyek a gyalogságot alkották. A mintegy 430 települést lakó székelység a 16. század végén és a 17. században az általános hadrakelés esetén hűszerezni tudott kiállítani és egy hónap tartamig a saját költségén és a saját hadi felszerelésével szolgálni. Zsoldot a székely gyalog puskás, vagy lófő és nemes csak a hónap leteltével kapott, de akkor is csupán felét annak az összegnek, amelyet a zsoldosoknak fizettek. Hunyadi János idejétől a mindenkori erdélyi vajda viselte a székely ispán tisztségét. A székely székek élén a széki kapitányok, vagy hadnagyok álltak a bíraskodást és közigazgatást ellátó királybi-

rákkal és helyetteseikkel. Aranyos, Csík-, Gyegyo- és Kászón, Maros, Udvarhely, Kézdi, Orbai és Sepsi volt az a hét székely szék, amely a székelyek sajátos közigazgatási, igazságszolgáltatási és hadi szervezését jellemezte. Az utolsó három (Kézdi, Orbai és Sepsi) szék alkotta a 16. század derekától Háromszéket. Településenként külön lovas és külön gyalogos tízesekben éltek. Több településből álltak össze a külön lovas és megint külön gyalogos százados, vagy százások, élükön a hadnagyokkal. A széki hadat a szék kapitánya vezette, az egész székely hadat pedig 1562 után a Székelyudvarhelyen a **Székely Támad** és a háromszéki Várhegyen pedig a **Székely Bánja** nevet viselő két vár kapitánya. A 17. század elejétől ezt a tisztséget közvetlenül a fejedelemnek alárendelt és által kinevezett székely főkapitány vagy generális látta el.

Sajátos volt a székelyek hadrahívása és hadraszállása is. A megfelelő fejedelmi parancs vétele után véres nyársat, vagy véres kardot hordottak szét a falvakban. Sürgősebb esetben, az egész Székelyföldet behálózó figyelőhelyeken gyűjtötták meg a lármafákat. Ennek láttán a hadköteles székelyek másnap jelentkeztek századonkénti központjaiknál teljes hadi felszereléssel és egy hónapra szóló élelemmel. Innen indultak aztán a fejedelem által kijelölt táborba. A gyalogsá-

got és az élelmet a székely falvak szállították szekereken a táborba és kísérték el a hadjárat idejére. A hadrakelés és hadszervezés ezen sajátos volta biztosította a székely had gyors mozgósítását. Évente többször tartottak hadiszemlét, vagy mustrát, s ilyenkor többhetes gyakorlatot mind a gyalogság, mind a lovaság számára. Az úgynevezett mustrák alapján ellenőrizték a megjelenési parancs teljesítését. Szigorúan büntették az igazolatlan távolmaradást a hadi szemléről. Az okadás nélkül meg nem jelent székely házát, telkét megdúlták, vagyis földdel egyenlővé tették és az illetet örökös jobbágságra ítélték.

A hadszervezés átszötte tehát az egész székely társadalom szerkezetét. Ám ez a sajátos társadalmi szerkezet jutott általános válságba a 16. század második felében. A súlyos feszültségektől terhelt állapotokat, a kétségbeesztő vergődést és küzdelmet tükrözik az eddig nagyon keveset használt pereskedési jegyzőkönyvek. Szembesítenek a mindennapi élet bajjaival, gondjaival, a székely faluközösség rendjével, a gazdasági, társadalmi s nemegyszer az egyházi, felekezeti életvitel sajátosságaival, a közgondolkodás, a szokások és életmód mindennapjaival. Megtudjuk belőlük azt, hogy miként ítéltetett meg a törvényt, a rendtartást, a bevett szokást megszegő egyén és miként ítékezett e kérdésekben a közösség. Elénk tárul a székely parasztság szerkezete és felszerelése, a ház és bennvaló berendezése, nemegyszer még az is, hogy miként étkeztek és öltözködtek, hogy művelték a földet, mit és hogyan termeltek, mekkora volt a gazdaságonkénti állatállomány, milyen keretekben szabta meg az életvitelt és gazdasági tevékenységet a faluközösség.

A pereskedési jegyzőkönyvek eddig ismeretlen tényeket, jelenségeket tárnak elénk az írástudás és iskolázottság terén. Belőlük ismerjük meg jobban a falu, vagy város (mezőváros) társadalmi szerkezetét, a feszültségeket és az azokat kiváltó okokat. Mi több, van rá eset, hogy az öröklés kérdésében folytatott perben a felek három-négy nemzedékig vezetik vissza leszármazásokat,

ami egyben a névadásra és családnév kialakulására is fényt vet. Elárulják azt is, hogy még a 16. század végén is él a székelyek között a tetemrehívás szokása, hiedelme.

Tudott dolog, hogy *Mátyás király* 1473-ban kibocsátott rendelkezése óta a székely társadalom három katonáskodó rendjéről (főnépekről, lófőkről és közszékelyekről, vagy gyalogokról) jegyzékeket állítottak össze. A registum, collustratio, connumeratio, vagy lustra elnevezést viselő összeírások a székely történelem sajátos forrástípusát alkotják. A magyar történelemben velük csupán a székelyeknél találkozunk, pontosabban (a hajdúkat kivéve) csak a székely összeírások maradtak ránk, s ezek is csak a 16. század második felétől, mégpedig töredékesen. Jellegükönél fogva lehettek általános, katonai vagy adóösszeírások. Mindaddig a 16. századi töredék összeírások és az 1602-1603. évi Basta-féle általános összeírások láttak nyomdafestéket. Minden értékük ellenére nem örvendtek különös figyelemnek a történészek részéről. Utalás rájuk csak akkor történt, ha valamelyik székely település először fordult elő bennük, vagy jelezték a település arányait, illetve egyik vagy másik székely családra vonatkozóan nyújtottak felvilágosítást. A Basta-féle általános összeírás hiányosságai intette a kutatókat

a tartózkodásra. Ebben az összeírásban csupán mintegy tízezer családfő neve szerepel és hiányzik belőle több falu lakosságának és Aranyosszék összes településeinek az összeírása. Bizonyára hézagosa a jobbágyok számbavétele is. Az 1604. évi katonai összeírásból is csupán töredékek maradtak ránk és azokból is alig egy rész látott nyomdáfestéket.

Bár tudjuk, hogy *Bocskai István* fejedelemsége korában és *Báthory Gábor* idejében is készültek katonai, vagy részleges népesség-összeírások, ezek nem maradtak ránk, vagy legutóbbis eddig nem kerültek elő.

A *Bethlen*-féle 1614. évi összeírása ugyan nem tartalmazza az Aranyosszék településeinek számbavételét, de így is a többi, csaknem 400 székely faluból több mint húszezer családfőt említ. Jellemzője továbbá az, hogy a szabad székely rétegeken (nemesek, lófők, gyalogos puskások és szabadosok) kívül részletes tájékoztatót ad a jobbágyok különböző jogállású rétegeiről, a zsellérekről, jövevényekről és szolgákról. Csaknem minden jobbágy esetében feljegyezték a jobbágysorba jutás körülményeit és okát. A családnevek után fűzött ezirányú változatos megjegyzések teszik rendkívül érdekfeszítővé ezt a különben is értékes forrást. A kézirat előkészítése a kiadásra lehetővé tette nem csupán a székely társada-

lomszerkezet alapos megismerését, hanem a népességmozgás majdnem minden fontosabb mozzanatát (a ki- és bevándorlást, a társadalmi mobilitást, stb.). Ám találunk benne információkat az iskolamesterekről, a székely falu sajátosságairól, a lakosság egészségi állapotáról, az önkéntes jobbágyosodás vagy erőszakos jobbágyosítás sokrétű okairól és változatos körülményeiről is.

Teljes egészében lép elénk a 17. század eleji székely élő társadalom képe a maga minden feszültségeivel és sokszínű helyi adottságaival. Talán nincs az egész magyarság korabeli történetében egyetlen olyan forrás sem, amely a teljességre törekvően számot adna egy a Székelyföldre hasonló tájegység családneveiről abból a korszakból, amikor a családnévadás a paraszti közegekben a véglegesedés folyamatát élte.

Az 1614. évi népesség-összeírás a fejedelmi, s ez esetben a *Bethlen Gábor* követte székely politika terméke volt, annak a politikának a kifejezője, amely a katonaszolgálatot teljesítő rétegek védelmét tűzte ki céljául. A 17. század elejétől kezdve fenyegető méreteket öltő önkéntes eljobbágyosodás és erőszakos jobbágyosítás nyomán ugyanis a lemorzsolódás olyan arányokat ismert, amelyek a katonáskodó székely társadalom fennmaradását veszélyeztette. A folyamatot éppen *Bethlen Gábor* és *I. Rákóczi György* székely politikája fordította a visszájára, stabilizálta azt a sajátos társadalomszerkezetet, amely oly messzemenően jellemezte a székely történelmet.

Az eddig feltárt források között meg kell említeni az 1635-1636-ban készített *Rákóczi-féle* általános összeírást. Ez ugyan elsősorban a katonáskodó székelység férfilakosságát vette számba, de éppen annyira számoltartja a népességmozgást, mint ahogy név szerint nevezi meg a családfők fiúgyerekeit, vagy unokáit. A demográfiai kutatások szempontjából nincs is hozzá mérhető értékű forrás ebből a korszakból.

A székely összeírások között külön helyet foglalnak el az adóösszeírások. Ezek közül a 17.

században az 1619. évi a legelső. Noha ez csak részlegesen (Kézdiszékre, Csík-, Gyergyó- és Kápszonszékre vonatkozóan) maradt ránk, mégis értéke felbecsülhetetlen. A falvanként összeírt családfők neve után feljegyezték, hogy kinek hány ökre, tehene, lova, sertése és juha volt. Ez már magában is jelzi, hogy az akkori székely társadalom legfontosabb jövedelmét az állattartás nyújtotta.

Tudjuk ugyan, hogy a föld megművelése, a gabonatermelés és a fakitermelés fontos helyet foglalt el a létfenntartás erőforrásainak az előállításában, de nem tévedünk talán, ha azt állítjuk, hogy az állattartás mindenél jobboldalmazóbb volt, s a termelési adottságok is ennek kedveztek leginkább.

A kitermelt és félig feldolgozott fa (deszka, zsendely) szállítása az akkori körülmények között nem biztosíthatta azt az állandó jellegű jövedelmet olyan arányban, hogy abból meg lehetett volna élni. Különben is a fakitermelés csak néhány székely falu (*Zetelaka*, *Oroszhegy*, *Gyergyóremete*, *Szentegyház* és *Káposztás Oláhfalva*) lakossága – számára volt annyira jövedelmező, hogy a fejedelmi szabadságlevél birtokában mentesítette a más jellegű kötelezettségektől a központi hatalommal szemben.

DEMÉNY LAJOS

Napló a ki-tudja-hányadik „Fekete Kolostorról”

„Még egyszer végigjártam – negyedszázad után – a tájat, még egyszer beszéltem az emberekkel, az unokákkal, s csupán azután kezdtem el az írást. Kerestem a hajdani temetőket, a jeletlen sírokat, melyeknek pici hantjait simára gereblyézte a szél, mosta az eső; ahol a kegyelet, az emlékezés virágai helyén tövis, bogáncs, bojtortján meg egyéb gyom tanyázik. E névtelen sírokon nem gyúlnak halottak-napi gyertyák. Az örök feledés óriási harangburája borult rájuk. Ott alussza örök álmát egy fiatal nemzedék, apák, fiak, akiket hiába várt a szülőföld, anya, hitves, menyasszony, gyermek. Oda temették az én fiatalkori életenergiám, sorsom, jövőm egy részét is, ott gyúrtak, faragtak, formáltak az „új idők” szellemében. Úgy érzem nincs szükség szépítgetésre. „Akit kerékbe törték, meggyötörték, akivel holtakat temettek, tragédiákat szemléltettek, annak joga van a jajra, és kötelessége a beszéd...” írja *Zsigmond Ferenc*. Hadifogságban, Kriterion Könyvkiadó.

Nem véletlen, hogy ilyen hosszasan idéztem a keserű valomásból! Nagyon sokan örzünk emlékezetünkben az esti fonókban elmondott hadifogyó-történetet, szemtanúi voltunk a poklok poklából hazatértek – a „szocialista humanizmus” szellemében elkövetett – porig alázásának, Duna-csatornához való elhurcolásának. Egyetlen bűnük, hogy ma-

gyarnak születtek, ott harcoltak, véreztek a Don-kanyarnál, a nagy orosz sztyeppéken. Zsigmond Ferenc cigarettapapírra rótt hevenyészett sorai egy rettenetes kór megfellebbezhetetlen értékű dokumentum. Ezek az 5 x 8 cm-es hártyalapokra írt följegyzések az előázsiai hadifogolyszabvány szerint készültek és átvészelték a sűrű hadifogyóellenőrzéseket, a tetvetlenítéseket, a veréssel végződő motozásokat, amikor egy papírdarabka sem kerülte el a kegyetlen smasszerek figyelmét. Zsigmond Ferenc „naplótöredékeinek és emlékfoszlányainak” – ahogy műfajilag meghatározza visszaemlékezését – egyik nagy erőssége: a *hitelesség!* A véges emlékezet „csúsztatásai”, a kronológia összekuszálása, a megszápító szándék sokszor „békévé oldja” a legvérfagyasztóbb történetet is. Lehet, hogy mások a pokol sötétebb bugyrait járták meg, mint Zsigmond Ferenc, jobban megszenvedtek az életbenmaradásért, mint ő, de a megsárgult szivarpapírlapokra írt „krónika” a szovjet hadifogság egyik legfelkavaróbb látlelete. Amelyet mintegy éteri magasságba emel a Szerző időnként föl-fölszillanó írói vénája.

Zsigmond Ferenc hadifogyó-naplóját még kéziratban olvashattam, akkor, amikor az ott megélt szenvedésekről még sutogva sem volt tanácsos beszélgetni. Kézről kézre, barától barátig vándorolt a ronggyá olvasott krónika, s már-már úgy tűnt, soha nem lát nyomdafestéket. Ugyanis egyfajta „ördögi körbe” kerültek a második magyar hadsereg észak-erdélyi, és életben maradt katonái. Az anyaországi közvélemény sokáig úgy tudta, erdélyiek nem is véreztek a Don-kanyarban, nem fagytak „elfelejtett” halottakká, itthon, a szülőföldjükön hazarúlókként, majd „osztályellen-

ség”-ként fogadták. Holott 1945. május 17-én – valahol Európában (Ausztriában) sokaknak megkezdődik egy négyéves, halottak tízezreivel járó elképzelhetetlen Golgota-járás. Amikor a transzportot átviszik az időközben román adminisztráció alá visszatérített, a Maniu-gárdák tömegvilkosságait átélő szülőföldön, szinte karnyújtásnyira van tőle a Jókai feleségét adó Szentivánlaborfalva, úgy érzi, itt a szökés pillanata. Amikor ketrecbe zárt vadállatként nekiiramodna, lecsap rá az ór puskatusa, s marad a megmásíthatatlan valóság: Szibéria vagy a végeláthatatlan szovjet birodalom valamelyik hadifogyó lágere. Filmre kíváncszó epizódok, eseménysorok pontos, már-már aprólékos leírása (a marhavagonban a sötétben is lehetett egymás alá róni a sorokat!) jelzi, hogy a fogoly soha nem mond le a szabadulás, a szökés gondolatáról! Még akkor sem, ha tudva tudja, hogy innen megszökni egyenlő az öngyilkossággal.

Közel négy hónapos „kéjutas” – miközben a lerongyolódott, többnyire étlen-szomjan szállított hadifogyók úgy hulltak, mint ősszel a legyek –, a halálmenet megérkezett Örményországba. Különös világ, szokatlan hadifogyó-sors. Ha nincsenek a szivarpapírlapok, csak a nagy és meg-rázó események maradnak fenn az emlékezet szűrőjén. A hadifogyó visszaemlékezések talán leg-

szokatlanabbika, a „szivarpapírkrónika” azonban a napi, jelentéktelen eseményeket is rögzíti. Így tudjuk meg, hogy a szeváni fogolytábor halálraítélteit – valójában azok voltak, hiszen hadisarc fejében, a román hadsereg által okozott károk jóvátételként dolgoztatták! – 1945. október 7-én kivitték aratni. Ha valakinek korábban voltak némi illúziói a „nacsalnyikok” által agyondicsért „szocialista mezőgazdaságról”, most „in vivo” megismerhette: „A gyér árpa közt akad rozs meg búza is... Kézzel tépjük a gabonát, úgy szedjük marokba a kötözzük fel. És hogy a csépléssel se legyen baj, az ingyen aratók kiszemelgetik a kalászkok nagy részét. S jóízűen illegetjük a tiszta búzaszemeket. Zsebeinket gabonával teletömjük. De még az ingünk alá is raktározunk.”

A hadifogoly minden gondolata nem a szülőföld, az otthon hagyott feleség; kedves, szülő vagy gyermek, hanem a sokszor ehetetlen kása körül kering. Erről álmodnak, ez csigázza fel a képzeletüket. Már csak az életösztön munkál bennük. Egy kanálnyi kásáért, korpa-levesért ölni is tudnak. Nem a másfél méter hosszú és ugyanannyi magas, 1 méter széles földbeásott magánzárka a legsúlyosabb büntetés – fentről, oldalról csorog a sűrű agyaglé, – hanem az élelem-megvonás a legnagyobb büntetés. Tífusz, vérhas, láz, csontig hatoló fagy tizedeli a fogolytábor lakóit.

„Szennyes lepedőbe göngyöljük a holttestet és saroglyára tesszük. Másodmagammal viszem a saroglyát. E néhány kilós, elaszott holttestet. Fegyveres őrkísér a sírig. Ő képezi a halottas menetet. A holttestet a néhány centiméteres sírgödörbe helyezük. Feje a magaslati részen az Ararátra néz. Kihúzzuk alóla a lepedőt. Ez leltári tárgy, állami vagyon. Ezzel el kell számolnunk. S a végtelen, vörösödő alkonyi égre tekintő meztelen holttestre sziklás göröngyök hullanak. Az őrsiettet:

– Gyorsan fejezzétek bel!

„Magyar Jóska örökre őrizetlen marad. Minket szabályosan visszakisérnek. Egy ceruzát s néhány apró papírszeletet örököltem. Azokra írom e sorokat.” – jegyzi le a mindenbe, a halotthordásba is belefásult Zsigmond Ferenc.

Az egyhangú, ideget, egészséget őrlő hadifogoly életben csak egyfajta hírt jelent igazi szenzációt: az örök – akik éppen úgy foglyok, mint a vászonszárú és fátalpú cipőben vánszorgó rabok – időnként felröppentik a „hazamenés” lehetőségét. Micsoda kegyetlen túlekedés az életben maradottak között, hogy felkerüljenek az „álmolistára”. Aztán jön a legkeserűbb kiábrándulás: újabb motozás, tetvetlenítés, újabb, a náci koncentrációs táborokra emlékeztető, a végtelenbe nyúló fogolyszámolás. Újabb húsvét, újabb november 7-e, karácsony, újév telik el, s már-már úgy tűnik, végleg otffelejtik őket: „csak” 80 km hosszúságú vasútvonalat kell építeniük pokoli terepviszonyok között. Ezúttal nem Szevánban, hanem a 18 km-re lévő Ilár községben.

És mégis, ebben a minden képzeletet felülmúló embertelen világban is időnként nevetésfoszlányokat kap szárnyára az Ararát hegyéről fújó szél, s a „színházi ember”, Zsigmond Ferenc, aki mesterségének jegyeit a szívében hordja, előadásokat szervez, verseket mond, a felejtetetlen kolozsvári műsorok hangulatát próbálja megidézni. Ezek a följegyzések, emlékfoszlányok a legmegkapóbbak. Mert a gyász, vigasztalanságon is átsüthet az igaz emberség, a humanum melege.

Az írónak azt kell írnia, ami fáj! – tanulatjuk Móricz Zsig-

mondtól. A szovjet hadifogság emlékei gyógyíthatatlan sebként véreznek. Szinte hihetetlen, de így igaz: a hadifogságból megmenekültek úgy lépnek át a végtelen semmibe, hogy életbenmaradásukért 50 éven át csak arculcsapásokat kaptak, munkahelyükön – ha nagy későre kaptak egyáltalán! – megalázták, kisémmizték. Zsigmond Ferencet, aki 30 éven át maga volt a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet kétlábon járó lexikona, nyugdíjazása előtt pár esztendővel az állásából elmozdították, helyébe egy román anyanyelvűt tettek, hogy csordultig nyelje a keserűség poharának tartalmát.

Így kap a hadifogoly-napló – úgymond – történelmi hátszelet. Meddig, milyen mélységeig lehet az embert megalázni? Miért kell naponta a hátukra venni a gólgotai-keresztet?

Az 5 x 8 cm-es szivarpapírra rótt sorok szerencsésebb körülmények között filmvásznon elevenednének meg. Közép-Kelet-Európában egy újabb dokumentumkötettel lettünk gazdagabbak. A Szeván név az örmény nyelvben „Fekete Kolostor”-t jelent. E név hallatára nemcsak a Zsigmond Ferenc, hanem a Kós András, Abody Béla idegrendszerre is felkorbácsolódik. Vajon lesz-e folytatása a „fekete kolostorok”-nak?

TÓFALVI ZOLTÁN

Az Erdélyi Magyarság melléklete Rajzok-Gondolatok

Lajos Ferenc 26 grafikából álló sorozatát folytatásokban közöljük lapunk kivethető középső részén, így olvasóink kis képzőművészeti köteté formálhatják a nemzetközi hírű, kiváló magyar képzőművész ősi hagyományainkból táplálkozó munkáit.

A magyarság és Európa

A demokrácia kezdete óta Magyarországon minden vízcsapon csak „felzárkózás Európához” folyik, buzog, ömlik. Mi a háború után eltaposott kézzel-lábbal felépítettük az országot. A győzteseknek még emlékműveket is emeltünk. Csaknem kalaplevévé mentünk el a győzelmi emlékek előtt. A mai demokratikus Magyarország meg akar szabadulni Kelettől, és a gellérthegyi szoborról leemeltette a szovjet katonát. A következő lépés csak az lehet, hogy a főalakot Nyugat felé fordítsa, és üdvözölje a hazánkba beáramló tőkét.

E pár keserű sor után meg kell néznünk, hogy szűkebb területünkön mi a helyzet. A képzőművészet kivételes helyzetben van. Telítve van nyugati művészetkultúrákkal. Ebből az egészből sem a Nyugatnak, sem nekünk semmi hasznunk nincs. Az egész egy nagy epigonizmus. Sajnos ez az epigoniz-

Bárhová nézünk, csak kérdőjelek meredeznek felénk. Nem tudjuk, hol kezdjük. Egy azonban bizonyos, az alapoknál. Vissza kell térni azokhoz az utat jelölő sámánokhoz, akik képesek voltak a lápokban több évszázadon keresztül értékőrző bujkálásukban megőrzött őshiedelmeket elénk vetíteni az európai kultúra javára.

Készült a POSSUM Lap- és
Könyvkiadó gondozásában

Háborús évek

(Emlékirat részlet)

Kitelepítettek, meghurcoltak, peremértelmiségek – eddig szóhoz nem jutó középosztály részei. „Történelem középnevetből” címet adhatnánk új sorozatunknak, melyben említetteknek kívánunk lehetőséget biztosítani a megszólaláshoz. A múlt – távoli és az egészen közeli – kincsbányái lehetnek ezek a kallódó, lapangó írások és emlékiratok. Amint tapasztalni fogják egyike-másika a megszólalásig hasonlít egymásra. Együttal megszólítjuk kedves olvasóinkat, látnák el hasonló kéziratokkal az Erdélyi Magyarorságot.

Erdélyben az első bécsi döntést követően, türelmetlen várakozással hangzott el újra és újra a kérdés: „Mi lesz Erdély sorsa, hogyan döntenek a nagyhatalmak?” 1940. augusztus 30. A salamoni ítélet Erdélyt kettéosztotta. Az egyik szem nevetett, a másik sirt.

Visszajövünk! Hangoztatták az Észak-Erdélyből távozó, magyar nyelven nem beszélő, Óromániából Erdélybe települt román tisztviselők.

Az észak-erdélyi magyarság jogos reményei beteljesülésének bűvöletében élt... Virágözönnel fogadta a bevonuló magyar honvédséget. Ki gondolt akkor arra, hogy pünkösdi királyságot ünnepel?

A magyar katonaság bevonulása után, az anyaország és Erdély között jelentős rokonjárás kezdődött. Mi is megölelhattük rokonainkat, akiktől húsz éven át határ választott el. Először apám egyik húgának, Lotti néninek két fia, Sándor és Károly érkezett a honvédséggel Kolozsvárra. Sándor tartalékosként kapott behívót, Károly, mint huszár hadapród tényleges katonaidejét töltötte. És rövidesen Lotti nagynénim idősebb fia, Jani is Kolozsvárra látogatott a feleségével, Jucival. Őket még abban az évben, tél jelen, apám legfiatalabb húga, Ilonka néni követte.

Ilonka néni az első bécsi döntés után, a Kövesligeten (Kárpátalján) élő rokonainkat is felkereste. Kövesliget Máramaros északi részén, Huszt közelében, a Kárpátok lábánál folydogáló Talabér folyó partja mentén terül el. Minthogy az I. világháború után Máramaros megyének a Tiszától északra eső részét Csehszlovákiához, a Tiszától délre eső részét Romániához csatolták, népes rokonságunk háromfelé szakadt. Apám két testvére, Lotti néni a férjével, gyermekeikkel és Ilonka néni a férjével,

A legszomorúbb látvány/ ez volt: a betört gerincű néma hidak / a két város között, ahogy feküdtek sorban, / mint ledőlt állatok a bűnben és mocsokban / ők ez ártatlanok.

Illyés Gyula

Kolozsvárról, a többi, mintegy 197.000 repatriálóval együtt 1919-ben áttelepült Magyarországra.

En, 1941 nyarán látogattam el Budapesten élő rokonainkhoz és Balatonlellén is töltöttem két hónapot, Jani unokabátyámék nyaralójában.

Magyarország hadba lépésének hírére, sietve hazautaztam Kolozsvárra. Otthon apám azzal fogadott: „Megint a vesztes mellé álltunk, és megint mi húzzuk majd a rövidet”.

Apám, már hetvenedik életévéhez közeledett – 1872. szeptember 30-án, a mérleg jegyében született, Kolozsváron. Színházba, moziba, látogatóba már nemigen járt. Sokat olvasott, s ha rokon vagy ismerős látogatott hozzánk, politizáltak, társadalmi gondokon vitáztak, egyszóval – osztották a világ sorát. Esténként mesélt nekünk gyermek- és ifjúkoráról, hazai és külföldi utazásairól, hamburgi otthonáról és üzeméről – első felesége hamburgi német nő volt. Elég gyakran említette az I. világháborút, a harctéri veszteségeket, a háború után kialakult nehézségeket. A háború négy évét, hadtáp felvételezőként vészelte át és abban a beosztásban sem az orosz, sem az olasz fronton nem került első vonalba, de sok súlyos harci események részese lett. Ott volt az 1917-es őszi, isonzoí ütközetnél is amit úgy élt túl, hogy mikor az olaszok ágyüzni kezdték a Piave folyónál felállított magyar állásokat: ő és Barabás főhadnagy, egy másik hadtápos épp lent tartózkodott a jól álcázott hadtáp bunkerben. Az olaszok három nap, három éjjel verették zászlóaljukat. A támadás után, mikor elcsendesedett a csatazaj, apám félrehúzta a bunkert fedő száraz kukoricaszárat és óvatosan kikémlelt. Amit akkor látott, soha nem felejtette el; a nagy síkságon, míg csak a szem ellátott: „*úgy feküdtek a magyar honvédek, holtan egymásra borulva, mint aratáskor mezőn a búzakéve*”.

A háború első hónapjaiban Kolozsváron az élet

még nem sokat változott. Úgy tudtuk: a magyar honvédséget rendfenntartónak küldik keletre, a németek által elfoglalt területre – mint ahogyan a XIX. században Galiciába is magyar csapatokat küldtek rendfenntartónak az osztrákok. Ki-ki járta a maga útját. Kolozsváron, 1941 májusában megalakult az Erdélyi Párt, s azon belül egy klub. Az itt megrendezett irodalmi esteken, a bálokon, bankettekén, időnként közismert közéleti személyiségek is megjelentek: *Tamási Áron*, *Nyirő József* a feleségével, *Mikó Imréék*, *Török Erzsébet* népdalénekesnő, *Teleki Béla* gróf, az Erdélyi Párt elnöke és sokan mások. És bevett erdélyi szokás szerint, közös asztalnál ült: író, képviselő, művész, gyári munkás, iparos, gróf, ügyvéd.

Az Erdélyi Párt negyven képviselőt küldött a parlamentbe, de célul tűzte ki – különös tekintettel az országrész sajátos kérdéseire – az önálló politika folytatását, vagyis, hogy nem segédcsapata lesz a mindenkori kormánynak; az erdélyi magyarságot nem osztály, hanem nemzeti alapon tömöríti; szorgalmazza román intézmények felállítását; megőrzi a demokratikus társadalmi hagyományokat; kapcsolatot tart fenn a baloldal képviselőivel...

Így történhetett meg, hogy 1943 nyarán Kolozsváron kialakult egy minden társadalmi réteget és szervezetet magába foglaló háborúellenes mozgalom.

Itt tárgyalt már 1942 őszén *Kállay Miklós* miniszterelnök, aki tudomására hozta az Erdélyi Párt elnökségének, hogy a kormányzóval egyetértésben keresik a háborúból kivezető utat, amibe Magyarország, a Trianonnal kisebbségi sorsra jutott három millió magyarlakta terület visszaszerzése reményében kapcsolódott be, s mert nem akartak lemaradni a már előbb a németekhez csatlakozott szlovákok és románok mögött. Az Erdélyi Párt elnöksége, *Teleki Bélával* az élen, teljes egyetértésről biztosította Kállayt. A tárgyalások után, *Kállay* miniszterelnök megbízásából Romániába utazott *Bánffy Miklós* gróf, hogy *Iuliu Maniuval*, a Nemzeti Parasztpárt vezetőjével egy közös magyar-

román kiugrás lehetőségéről értekezzenek, de nemzetkülönbségük Erdély hovatarozását illetően, véget vetett megbeszélésüknek.

Magyarországon a voronyezsi katasztrófa után is csak a széthúzás, kapkodás, huza-vona volt tapasztalható.

Voronyezs?... Don kanyar?... A Moszkva alatt és Sztálingrádnál elszenvedett vereség és visszavonulás után a német hadvezetés sürgetésére az 1942. tavaszán hadművelleti területre irányított és Voronyezs térségében, illetve a Don folyó védelmi vonalában elhelyezett 200.000 fős II. magyar hadsereg az 1943. január 12-én megindult szovjet támadást, korszerű fegyverzet, szükséges mennyiségű lőszer, megfelelő téli ruházat és élelem hiányában nem bírta kivédeni a szokatlanul hideg orosz télen... A 200.000 emberből több mint 150.000 odaveszett. Kolozsváriak közül hírmondó ha maradt.

A kolozsvári Vak Bottyán laktanya, az újoncok és tartalékosok bevonulásáig üresen, kísértetiesen kongott.

A fronton gyászos vereség. Otthon élelmiszerhiány, feketézés. Kenyér- és húsjegye... Német megszállás. A zsidóság lágerbe gyűjtése, deportálása. Egyik barátnőmet, Mózes Esztert is elvitték. – Jordán Viki a férjével – aki nem tudott magyarul – még a bécsi döntés utáni kiűritéskor ment el Bukarestbe.

Alig egy héttel a kolozsvári zsidóság elszállítása után, egy verőfényes május délelőtt sok száz ezüstpöcs csillogó gépmadár repült városunk fölé, az amerikai légierő gépei, hogy három egymást követő szőnyegbombázással a város egy jelentős részét a földdel tegyék egyenlővé. Lakónegyedek, évszázadok munkája, értéke vált néhány óra leforgása alatt semmivé. Attól a naptól kezdve napirenden volt a berepülés, a város bombázása.

1944 augusztusának első felében, Magyarországra hadba lépésének negyedik évében, a 4. Ukrán Front, az északkeleti Kárpátokban kiépített Árpád vonalnál elérte a magyar határt. Pár napra rá, augusztus 20-án a 2. Ukrán Front csapatai áttörték a német-román állások Kisinyov-Jasi frontszakaszát és bevonultak Romániába. 25-én a románok hadat üzentek Németországnak, 27-én Magyarországot felszólították Észak-Erdély átadására.

Teleki Béla gróf ekkor a fővárosba utazott, kihallgatáson jelentkezett a kormányzónál és kérte, haladéktalanul kezdjen fegyverszüneti tárgyalást a szövetséges hatalmakkal, elsősorban a Szovjetunióval. Horthy határozott lépéseket ígért a fegyverszünet érdekében, de a német megszálló erőkhöz szemben – több okból is – a kivárás álláspontjára helyezkedett.

Így Dálnoki Veress Lajos, a IX. hadtest parancsnoka hiába várta – akárcsak 1944. március 19-én – Horthy parancsát erre vonatkozóan. Mi több, a Kárpátok védelméből származó katonai előnyök reményében, a magyar vezérkar – felső utasításra – parancsot adott a meglehetősen hiányos felszerelésű, IX. kolozsvári hadtest feltöltésére és az, mint a 2. magyar hadsereg, 1944. szeptember 5-én Kolozsvár és Marosvásárhely térségéből, hadműveletet indított Torda és Marosludas irányába Dél-Erdély visszafoglalására. A hír futótűzként terjedt

el a városban. Még emlékeztünk arra, hogy a kolozsvári elit alakulat milyen veszteségeket szenvedett korábban, a szovjet harctereken. S mint előre láttuk: a magyar előnyomulás pár nap után elakadt. A 2. Ukrán Front, két hét alatt átvonult Havasalföldön, szeptember 6-ra átkelt a Déli-Kárpátokon és 7-én, öt páncélos szovjet hadosztály elérte a Torda-Gyulafehérvár-Déva vonalat, ahová az a két román hadosztály vonult vissza – a honvédek elől hátrálva –, amely az esetleges magyar támadás kivédésére, Dél-Erdélyben állomásozott. A románok csatlakoztak a szovjet hadsereghez, s mivel közben az augusztus 27-én a Magyarországnak küldött ultimátum határideje is lejárt, szeptember 7-én Románia hadat üzent Magyarországnak. A magyar hadsereg Torda vonalán három hétig tartotta állásait a túlerővel szemben, kemény, mindkét oldalon sok veszteséggel járó csatában.

A román hadüzenetet követő napon, szeptember 8-án, a minisztertanács ülésén a kormányzó az első szót *Teleki Béla* grófnak adta meg, aki kijelentette: amennyiben Magyarország nem köt haladéktalanul fegyverszünetet a Szovjetunióval, Erdély önálló lépésre szánja el magát. Hogy szava nagyobb nyomatékot kapjon, az erdélyi társadalmi és politikai szervezeteket összefogó, szeptember közepén megalakult Erdélyi Magyar Tanács memorandumot szerkesztett és adott át *Teleki Géza* grófnak, a kolozsvári egyetem tanárának, melyet *Horthy* kezébe kellett letengyen. A memorandum kimondta, hogy Erdély feladja a reménytelen harcot és maga veszi kezébe sorsa irányítását ha a kormányzó nem cselekszik. Ezután *Teleki Béla* gróf, az Erdélyi Párt elnöke, tárca nélküli miniszter és *Bánffy Dániel* báró, nyugalmazott földművelés-

ügyi miniszter, a kormányzó jóváhagyásával felkereste *Bánffy* sógorát, *Zichy Ladomár* gróft s kérték: menjen át a szovjetekhez és készítse elő a fegyverszüneti tárgyalások megkezdése végett, a magyar delegáció Moszkvába vezető útját.

Ezalatt mi Kolozsváron válságos napokat éltünk át. Minden bizonytalan volt, s alig volt fogalmunk ezekről az erőfeszítésekről, amelyeket az említett politikusaink tettek. Az újságok híryanaga, még a front eseményeiről sem nyújtott kellő tájékoztatást, nemhogy arról, ami a kulisszák mögött történt. Az azonban mindennél világosabb volt, hogy miután a német és a magyar csapatok feladták Székelyföldet, a magyar katonai parancsnokság megkezdte Kolozsvár kiürítését, s a Volksbund Kossuth Lajos utcai – lakásunktól harmadik házban lévő – székházából olyan hírek szivárogtak ki, hogy ha Kolozsvárt fel kell adni: a németek mindent felrobbantanak, s a várost a földdel teszik egyenlővé. Ennek megakadályozására az Erdélyi Magyar Tanács *Dálnoki Veress Lajos* vezérezredes, hadseregpáncsnok segítségét kérte, aki úgy döntött, hogy visszavonuláskor hátravezényel a németek mögé egy magyar táborig csendőrséget, hogy a robbantásokat megakadályozzák. Ezen kívül az Erdélyi Magyar Tanács segítséget kapott ahhoz is, hogy a munkásságot felfegyverezze és így meg tudták akadályozni, hogy a gyárakat és a klinikákat ne szerelhessék le a visszavonuló németek. Az általuk okozott kár így is nagy volt: felrobbantották a Szamos hídját, a Postapalotát, raktárakat semmisítettek meg, betetőzve azt a rombolást, amit május óta az angol-amerikai bombázók tettek a városban.

Kolozsvár kiürítésével egyidőben, a 25-ös feldeparancsok maradványait, tartalékosait és póttartalékosait Sopron-Peresztegre irányították. A parancs férjemet is érintette. Az egykor elegáns kékparolisok, a kolozsvári Vak Bottyán laktanyából 1944. szeptember 30-án, nyári zsávoliban, kerékpárokra indultak útnak. A légénységi állományú póttartalékosok – zömmel kolozsvári munkásember –, akiket néhány nappal előbb SAS behívó szőlítot-

ta a laktanyába, felszerelés és ruházat híján, saját civil ruhájukban kerültek bevagonérozásra. A kerékpáros oszlop nyomában, két ponyvával fedett teherautó is kigördült a laktanya udvaráról, a törzssel, a tisztek és tiszthelyettesek családtagjaival. Mint egyik tartalékos zászlós felesége, én is helyet kaptam a személyszállító autón.

Akkor már javában folyt a tordai csata, Kolozsvár fölé naponta többször berepültek a gépek és mélyrepülésben riasztó sorozatokat adtak le. Elindulásunk napján bombát is szórtak, s a becsapódások nyomán felszálló szürkés-fekete füstfelhő, alattomosan takarta el búcsúpillantásuk elől kedves városunkat.

Estére, a szilágygörcsöni Wesselényi birtokra értünk, az alakulat ott várta a továbbindulási parancsot. Október 7-én este mentünk tovább. Elöl a törzs kocsija, utána a másik – amelyen én is ültem –, mögöttünk a kerékpáros egység. A szurok sötét éjszakában elég bajosan lehetett tájékozódni és majdnem a már elfoglalt területen kötöttünk ki, Tiszafüred és Esztergom érintésével – ahol két-két nap pihenőt tartottunk a kerékpárosok miatt – értük el Győrt, de az előttünk odaérkezett katonai alakulatok és menekülő civilek, a város minden létező szálláshelyét elfoglalták már, s mi, több mint kétszázán a városháza nagytermében székeken ülve bóbiskoltuk át az éjszakát.

Október 11-én érkezünk meg Peresztegre, azon a napon, amikor a 2. Ukrán Front és a román hadsereg egységei bevonultak Kolozsvárra; Moszkvában Faraghó Gábor vezérezredes, volt moszkvai katonai attasé, a kormányzó megbízásából aláírta a fegyverszüneti megállapodást; Budapesten pedig Veesenmayer megegyezett Szálasival, hogy meghíusítják a készülőben lévő magyar kiugrási kísérletet, lemondadják Horthyt és Szálasit veszi át a hatalmat.

Október 15-én délelőtt Horthy rádióban elhangzott proklamációját, melyben bejelentette, hogy Magyarország kilép a háborúból, határtalan lelkesedéssel fogadtuk. Örvendtünk, hogy vége a hábo-

rúnak, s fordulhatunk vissza Kolozsvárra. De nem így történt. A kiugrás nem sikerült, s így nem léphetett életbe a fegyverszüneti megállapodás sem. A volt kolozsvári 25-ösöket, Peresztegről az újdörögdi kiképzőtáborba irányították.

Dunántúlon akkor kiképzőtáborokat állítottak fel, ahol a szétvert alakulatok maradványaiból, új zászlóaljkat, ezredeket szerveztek. Peresztegen csak a törzs maradt és a családtagok. Alighogy elmentek a katonák, úgy hírlett: a törzs nyugatra készül és a családtagokat is viszi magával. Én nyugatra menni nem akartam, azt is megbántam, hogy férjem rábeszélésének engedve, szülővárosomból eljöttem, de vissza – a front miatt – már nem volt szabad az út. Elhatároztam: távozom Peresztegről míg lehet.

Vonattal Tapolcáig utaztam, ott azonban semmi járművet nem találtam, amivel utam folytathattam volna. Hosszú ácsorgás és kérdezősködés után, az állomásról egy közeli utcába irányítottak, ahol a huszárok a lakosok még megmaradt lovait sorozták. Az egyik huszártisztet még Kolozsvárról ismertem – ő is a 25-ös felderítőkhöz tartozott –, tőle tudtam meg, hogy férjemet időközben egy menet századdal Újdörögrről Zalahalápra vezényelték. Úti célom ilyenképpen némileg módosult. A lovagias huszárok egy fogatot bocsátottak rendelkezésemre. Zalahalápról a század november 13-án indult tovább gyalogosan a Balaton-Felvidék erdősegein keresztül Mencshelyre, rangidős férjem vezetése alatt.

A Mencshelyen állomásozó zászlóalj, az odaérkező századnak nem tudott elegendő szálláshelyet biztosítani. Hat zászlóst – köztük férjemet –, valamint szakasznyi honvédot átirányított a Mencshelytől két kilométernyire fekvő Óbudavárba. Velük egyidőben indult azon az útvonalon egy tüzérsztag a Balaton-környéki harcokhoz, s a tüzerek felajánlottak nekem egy ülőhelyet, druszámon, a „Dike Bertán”. Úgy érkeztem a harminchat házat számláló kis faluba, a lefelé húzó „nagyágyún”.

Az Óbudavárra szállásolt zászlósok, ha esténként átjöttek hozzánk, folyton azon tanakodtak: mit is tegyenek? Értelmetlennek tartották, hogy a németek oldalán tovább harcoljanak. A viták során elhangzott ugyan ellenérv: a „tishti eskü”, a „tishti becsület”, az ész azt diktálta: nem vesznek részt a bevetésekben, az országot sem hagyják el, hanem megszöknek. Én, időm nagy részét a környék „felfedezésére” fordítottam, s nem pusztán „turisztikai” céllal, bár közben megkedveltem a máramarosi, gyalui, csíki havasok látványához szokott szememnek idegen, dunántúli vidéket. Elkísértem háziasszonyunkat is ha gyümölcsért, borért ment a pincesorra. Egyik darab szőlőjük jó messze esett a falutól. Ott is volt egy öreg, hegyoldalba süllyesztett borospincéjük, tele színültig töltött boroshordóval. Más pince vagy présház nem volt a közelben, kívülről az is inkább romhalmaznak látszott. A belvilága viszont: akár egy táncterem. Útközben a fiatalasszony elmondta, hogy Óbudavárról és a környék falvaiból az összes épkezláb férfit behívták katonának s a kis gazdaságokban minden munka az öregemberekre és a nőkre maradt. Három gyermek mellett egyetlen segítségével, idős, beteges apósával ő is nehezen

győzte a reá háruló sok tennivalót. Akkor még nem tudta, hogy férje, kit reménykedve várt haza, elpusztult a harcokban. Nem sokkal a háború után elvesztette három éves kislányát is. Egy lappangó gránát a kertjükben robbant fel és valósággal darabokra tépte. Az egyik fia is megsérült akkor, de a kislegénykét sikerült megmenteni.

November végén, egy Balaton mellett harcoló csapat tisztutánpótlást kért. A zászlóalj parancsnokság az Óbudavárra szállásolt Lesán Imre zászlóst vezényelte át. Lesán ahhoz tartotta magát amiben zászlós társaival megegyeztek, vagyis: aki közülük bevetésre kerül, az megszökik. Csakhogy az erdélyi fiúnak senkije nem volt a környéken, ahol meghúzódhatott volna. A faluban nem maradhatott, az utakon tábori csendőrök portyáztak, s akit katonaszőkevényként elkapnak: az elmondhatta utolsó imáját... Hirtelenjében más megoldás nem mutatkozott, mint szállásadónknak a falutól távol eső borospincéje. Éjjelre járt, mire az elhatározás megszületett és a menetkész zászlós és tisztilegénye elindult velem a rejtékhelyre.

A parancsnokságnak távmondat jelezte, hogy a zászlós nem érkezett meg küldetési helyére. Az ideiglenes zászlóalj parancsnok, Szkalák Kálmán főhadnagy maga jött át Mencshelyről a zászlós eltűnésének körülményeit kivizsgálni és olyan furcsán alakult, hogy a zászlósok kihallgatása ott folyt le, ahol a szökés körülményeit is kitervelték: a mi szállásunkon. Utána László Zoltán kapott parancsot, hogy az eltűnt zászlós helyett útrakeljen. De este, amint a falu elcsendesedett, őt is, meg a hozzá csatlakozó Sólyom István zászlóst és tisztilegényeiket elvezettem a hegyi bűvőhelyre.

A szökéseket követően Mencshelyről és Óbudavárról fokozatosan kivonták a honvédséget és kivétel nélkül mindenkit máshová helyeztek. Az áthelyezésekkel járó mozgalmas napokban férjem – ki mint századparancsnok bejáratos volt a zászlóalj irodára –, egy óvatlan pillanatban a szökött bajtársak részére kiállított egy Budapestre szóló „Nyílt parancs”-ot. A legjobbkor...

Ideje volt a hegyi rejtékhelyet elhagyni, mielőtt a tulajdonos rájuk nem talál, de gondot jelentett az élelmezésük is. Nemcsak a beszerzés miatt – azzal a férjem tisztilegényét bíztam meg – csodálkozott is azon, hogy hirtelen milyen nagy étvágyam kerekedett –, hanem azért is, mert én vittem ki éjszakánként a szökötteknek és a sötétben hegynek fel nehezen bírtam a terjedelmes élelemmel teli hátizsákot, mert már a nyolcadik hónapban jártam. Mégis mindannyiunk érdekében úgy látszott helyénvalónak, ha kívülem senki nem ismeri a rejtékhelyükhöz vezető utat – még a férjem se.

A szököttek a „Nyílt parancs” birtokában elhagyhatták a pincét, mind a hatan beértek Budapestre mielőtt még az ostromgyűrű bezárult, s a háború után hazatértek Erdélybe.

Férjemet Galántára helyezték, de mielőtt odaindult, szabadságot kért, hogy engem elkísérjen Peresztegre és onnan vissza Óbudavárra. Peresztegre az otthagytott téli ruhákért akartam elmenni. Igaz, a ruhák csak másodlagos szerepet játszottak úti-tervünkben, de férjem időt kellett nyerjen és szüksége volt egy szabadságos levélre is amivel az utakon igazolja magát. Ugyanis nem szándékozott

végrehajtani a parancsot, mely számára Galántát jelölte ki állomáshelyül, de több „Nyílt parancs”-ot nem tudott szerezni mint amit a szökött bajtársainak kiállított. Óbudaváron huzamosabb ideig nem maradhatott. Egrészt az előzetes szökések miatt, másrészt mert közvetlenül elindulásunk előtt a kisbíró kihirdette a falu teljes kiürítését, s annak értelmében másnap reggel a falu minden lakosa kis kézipoggyással a templomtéren kellett gyülekezzen. Ez legjobban azt a két pesti nőt rémítette meg, akiket egy repülő főhadnagy menekített a gettóba költöztetés elől Óbudavárra. A falu kiürítése végül is elmaradt. Ugyanakkor a háziasszonyunk közeli szülőfalujában összegyűjtötték a leventéket – köztük a fivéré is –, hogy kivigyék őket nyugatra. A fiú éjjel az egyik barátjával meglépett és mivel haza nem mehettek, Óbudaváron kötöttek ki. Vince bácsi, a háziasszony apósa, abba a romos pincébe bújtatta el őket, ahol előzőleg a szökött zászlósok rejtőztek.

Peresztegre indulásunk előestéjén a honvédek ablakunk alatt katonadalokat énekelve búcsúztak tőlünk. Korán reggel indultunk. Pápaig lovaskocsi vitt minket, s mivel személyszállító vonat akkor már nem közlekedett, utunkat más járművel kellett folytatnunk. A város főterén sokan vártak alkalmi járműre: kibombáztak, menekültek. Pápa utcáin barátságatlan téli szél separt végig, fölötte időnként repülő köröztek. Nem bombáztak, tüzet sem nyitottak, az emberek mégis ijedten húzódtak a kapualjakra.

Hármunkat – velünk jött Jóska is, a tisztilegény –, több mint két órai várakozás után vett fel egy Sopronba tartó honvédségi teherautó. A gépkocsi-vezető katonán kívül mindössze négy tiszt ült hátul, ahol mi is helyet kaptunk. Szürkületkor az autó mellékütra tért és egy erdei vadászlak előtt állt meg. A terület gondnoka és felesége ismerősként fogadta a tiszteket, szállást, vacsorát, reggelit kaptunk mi is. Másnap reggel folytattuk az utat a tisztekkel együtt. Az országúton egymást érték emberekkel és anyagi javakkal tömött, nyugatra igyekvő, kisebb-nagyobb gépkocsik, szekerek. Az

útmenti réten a német katonák hatalmas marhacsordákat tereltek a nyugati országhatár felé. Ennek láttán, Jóska dühösen mordult fel: „a... kamerátok, minden jószágunkat elviszik!” Megszep-penve pislogtam útitársainkra, de úgy látszott, hogy a tisztek nem hallották meg a legény kifakadását, vagy nem is akarták hallani... Talán ők is épp megfelelő rejtékhely után kutatva csellengtek...

Mert amióta a hadműveletek Magyarország területén folytak, a magyar katonák többsége – a tiszteket is beleértve –, nem akartak tovább harcolni, pedig a Szálasi-rendszerben halálbüntetéssel sújtottak minden parancsmegtagadót, szökevényt, ellenállót, s azokat is, akik segítették, bujtották őket. Mindennek ellenére a harc vonal nyugatra tolódásával egyre többen hagyták el csapat-egységeiket, s vagy átálltak a szovjet hadsereghez, vagy ismerősnél, jó barátnál próbálták kivárni a háború végét, számolva annak a kisebbségben lévő csoportnak a retorziójával, melynek jelszava az volt: „Kitartani az utolsó emberig!” – Az utolsó emberig?...

Peresztegről visszatérőben nehezen került jármű. Ha fel is vett egy autót vagy szekert, rövid útszakasz után szállhattunk le, mert a jármű céljához ért, vagy más irányba tért. Az az autót, amelyik Sopronból Kapuvárra vitt, éjszaka közepén tett le bennünket. Férjem próbált szállást szerezni arra az éjszakára. Sok házba bezörgetett, de mindenik tele volt katonával. Végül olyan helyen talált egy üres ágyat, ahol beteg katonák feküdtek. Állítólag tifuszos is volt köztük, de akkor azon nem akadhattunk fenn. Örvendtünk, hogy fedél alá jutunk, s nem kell éjnek idején az utcán fagyoskodjunk.

Óbudaváron katonát már nem találtunk. A férjem legénye, Jóska úgy tudta, hogy miután engem visszakísértek, ők ketten mennek Galántára. Nagyon nézett, amikor meghallotta, hogy más a terv, de arra a kérdésre: neki mi a szándéka? Gondolkodás nélkül vágta ki: „a zászlós úrral maradok.” Csak az volt a kérdés, hogy hogyan tovább? Jóska

rövid gondolkodás után felajánlotta a férjemnek, hogy menjenek el együtt a szüleikhez, s ott rejtőzzenek el arra az időre, míg véget ér a háború... Akkor úgy gondolták: hetek kérdése az egész. Tévedtek... A hetek hosszú hónapokká sokasodtak.

Jóska nem Erdélyből származott. Mint sorkatona, egy Magyarországról Erdélybe helyezett őrnagy, Kutas István tisztilegényeként került Kolozsvárra. Civilként a MÁV-nál dolgozott. Szülei Zalaszentgrót mellett laktak egy uradalomban, ahol édesapja kertészként dolgozott.

Férjemnek kapóra jött legénye ajánlata és másnap reggel el is mentek. Karácsony hetében hozott hírt felőlük Jóska egyik nővére, Mária. Akkoriban adott életjelt magáról férjem két bajtársa is: Ligety László és Kiss János. Jelezték, hogy mindkettőjüket a közeli Szentgálra helyezték. Könyvekre is sikerült szert tennem és esténként a zsírmécses lángjánál sokáig olvastam, de az idő lassan múlt, s egyre türelmetlenebben vártam a változást. Eközben a front Székesfehérvár térségében jó ideje csak ide-oda hullámzott, a város többször cserélt gazdát, de a várt előretörés késett. Nagy erőket költöttek le a Budapestért folyó harcok, s Hitler szigorú parancsára a dunántúli olajvidéken is erősen tartotta magát a német katonaság. A román olaj elvesztése után a háború tovább folytatásához szükségük volt a magyar olajra.

Január elején nyilas megbízott állított be hozzám. Rá akart beszélni, hogy lépjek be a nyilas pártba. Hiába érveltem, hogy tiszteknek és feleségeknek tilos politizálni és politikai pártba lépni, ő nem tárgyalt, s hogy álláspontomat nem adtam fel: lekommunizáltam. Mert, mint mondotta: aki nem akar a nyilas párt tagja lenni, az mind kommunista.

Meddő vitánkra pontot téve visszautasítottam, hogy velem, egy tiszt várandós feleségével szemben ilyen agresszív hangot engedjen meg magának.

Január 26-án, végre megjött a férjem. Szabadságos levele több mint egy hónapja lejárt. Próbálta a dátumot tintával átjavítani, de az elég rosszul sikerült. Látogatása időpontját viszont jól eltalálta. Másnap 1945. január 27-én megszületett a kislányunk. Valaki azonban jelentette a nyilasoknak férjem érkezését: 28-án reggel épp borotválkozott a konyhában, mikor kint csizmák súlya alatt csikorodt a hó és percekben belül a férjem két csendőrrel bejött a szobába, ahol az újszülöttel feküdtem, s a széken lógó zubbonya zsebéből kivette szabadságos igazolását és átnyújtotta ellenőrzésre. Arca egyik oldalán még csomókban állt a borotvaszappan habja, kezéről csepegett a víz, s ahogy az igazolást megfogta, nedves ujjai nyomán, a papíron összefutott a tinta. A csúnya rájavítás azért csak látszott. Minden világos volt, de a csendőrök nemcsak szemet hunytak, de figyelmeztették is férjemet: Óbudavárt haladéktalanul hagyja el, térjen vissza csapatához. Ő még ekkor délelőtti bűcsűt vett tőlünk és visszament Felsőmánd pusztára, legénye szüleikhez.

Hogy ki hozta ránk a csendőröket, fogalmunk sem volt, de nagyon elvakult egyén lehetett, aki 1945. januárjának végén, százezrek értelmetlen pusztulása után, még mindig a „számonkérés” égisze alatt ténykedett. Hiszen a józanul gondolko-

dó hazafiak, politikusok és főtisztek, akik szívükön viselték a haza sorsát a doni katasztrófa, majd a Kárpátoknál elszenvedett veszteségek után komoly erőfeszítésekkel próbálták kivezetni az országot a háborúból, hogy megmentse a nemzetet a további pusztulástól. Kolozsváron is, aki csak tehetett segített az üldözötteken, menedéket nyújtott baloldaliaknak, kommunistáknak, zsidóknak. 1944. szeptemberében például dr. Mikó Imre és Vita Sándor, az Erdélyi Párt képviselői, kérték Teleki Béla gróftól: hozassa ki a fogházból a letartóztatott kommunistákat, különben a Gestapo elszállítja és likvidálja őket. Teleki megszervezte Inczédi-Joksman Ödön, Kolozs megyei főispán és Dálnoki Veress Lajos hadseregarancsnok hozzájárulását és az ügyészségi, valamint a katonai fogházból közel száz letartóztatottat bocsátottak szabadon, köztük: Nemes Józsefet, Simó Gyulát, Veress Pált. Hasonló elgondolással hozta ki a dési fogházból Bethlen Béla gróf kormánybiztos azokat a megbízhatatlannak minősített románokat, akiket a magyar belügyminisztérium rendelkezésére 1944. augusztus 23. után letartóztattak. Mindezzel szemben, Magyarországon még voltak akik nem akarták tudomásul venni a valóságot...

Március közepén, szülei megbízásából újra felkeresett Mária. Az uradalmat ugyanis német katonaság lepte el, s attól tartottak, hogy férjem és fiúk már nincs náluk biztonságban. Leányukat azért küldték hozzám, mert abban reménykedtek, kieszelek valami megoldást. Rögtön az egyszerűnek látszó utazási tervem meg is született, de könnyebb volt azt kimódolni, mint végrehajtani és útrakelni az akkori körülmények között, egy hathetes csecsemővel. Hogy mégis elindultam abban az is közrejátszott, hogy az egyik öreg szomszéd, aki Balaton-

akaliban járt, aznap este átjött és figyelmeztetett: sűrűn hagyjam el Óbudavárt, mert Akaliban a nyilasok felőlem érdeklődtek, s féltő, hogy hamarosan értem jönnek. A szomszéd még azon az éjszakan elvitt szekéren az Óbudavártól nyolc kilométerre lévő Zánkára. Onnan vonattal mentünk tovább és délelőtt 11-re Keszthelyen voltunk, pedig menetközben a somogyi oldalról folyamatosan lőtték a vonatunkat. Keszthelyről a rövidebb erdei úton vezetett át Mária Zalaszentgrótra.

Az úton utolért minket egy német katona, barátságosan köszönt, és segítőkészen nyúlt a kislányom és az egyik csomag után.

Úti célunkat elérve, először is férjemmel felkerestük a szentgróti orvost –, magammal vittem pólyás kislányomat is – akit arra kértünk: adjon férjemnek egy betegségi igazolást, mivel szabadsága alatt megbetegedett, s nem tudott visszatérni időben az alakulatához és igazolás nélkül súlyos büntetés vár rá. Az orvos szó nélkül kiállította a kért papírt, ellátta bélyegzővel és három nappal megtoldta a betegszabadságot, hogy legyen ideje az esetleges mozgásban lévő csapattestét utolérni. Ezután férjem és legénye Kanizsára mentek megtudakolni a front állását. Onnan azzal tértek vissza: a németek legfeljebb két-három napig tudják Székesfehérvárt és Veszprémet tartani. Nem volt vesztegetni való időnk, március 23-án lejárt az érvényes betegségi igazolás s mielőbb át kellett jussunk a fronton, nehogy a nyilasok kezére kerüljünk.

Másnap, március 22-én, átgyalogtunk Keszthelyre. Ott a sok német katonától mozdulni alig lehetett, de férjem hosszú keresgélés után ráakadt egy kis német teherautóra, ami valamiért visszafordult Veszprémbe. Még időben voltunk, s mindenhol azt mondtuk: a csapat után megyünk. A német gépkocsivezető, mikor meglátta nálam a pólyást, figyelmeztetett: Veszprémbe harcok folynak, valószínűleg másnapra elfoglalják a szovjet csapatok, kisgyermekkel nem tanácsos oda menni. De nekünk más választásunk nem volt, s célunknak az a gépkocsi kiválóan megfelelt.

Az autó lassan haladt, nehezen kapott szabad utat, mert velünk szemben szakadatlanul özönlött a Székesfehérvár és Veszprém irányából visszavonuló 44-es gyalogos német hadosztály és más hozzácsapódott, szétvert német alakulat-maradványok. Igyekeztek a Dunántúli-felvidék Bakony aljánál húzódó – részükre már zsákszerűvé szűkült – útvonalon át kijutni a teljes bekerítés elől Keszthely vagy Nagykanizsa felé. Hogy kikerüljünk a torlódás okozta zürzavarból: a gépkocsivezető feltért az országútról egy erdei útra, de ott is csak ide-oda zötykölődtünk. Az erdő is tömve volt német katonával. Jó részük huszadik életévét sem töltötte be, láthatóan Hitler az iskolapadból irányította őket a frontra. Orrukon szemüveg lógott, s ahogy fáradtan nekidültek egy-egy fának, csizmájuk mélyen – majdnem szárközépig – süppedt a hóoldástól felpuhult erdei talajba. Kapolcsnál a gépkocsivezető visszakanyarodott a járművel az országútra. De épp a legrosszabbkor...

Szovjet repülőket közeledtek és lötték, bombázták a visszavonuló németeket. Mi pedig a célpont kelles közepén. A katona megállította a gépkocsit. A férjem és legénye a gépkocsi hátuljáról leugrottak az úttest melletti árokba, a németek közé. A gépkocsivezető katona és én, karomban a gyermekemmel a vezető fülkében maradtunk. Nehézperceket éltünk át, de nem kaptunk találatot. A támadás után férjem is, legénye is sértetlenül visszamásztak az autóra, s a német rákapcsolt. Visszatekintve láttam, hogy a házakból – kezükben fehér vászon darabokkal – asszonyok szaladtak a sebesültekhez. A német sebesültek közé esett egy fogságba került szovjet katona, ki már korábban is megsebesülhetett, mert egyik lábát erősen átvértett kötés fedte.

Kapolcs után az autó zökkenőmentesebben haladt, mert a német katonaság az útról behúzódott az erdőbe. Vigánypetend után láttam meg a távoli ég alján a fekete bíbor füstgomolyt. Tudtam – mielőtt a katona szólt –, hogy Veszprém fölött kavarog a félelmetes füstfelhő. Mint Kolozsvár fölött, mikor 1944. szeptember 30-án eljöttünk onnan. Istenkísértés

lett volna, hathetes kislánnyal az ismeretlen, ostromlott városba bemenni. Szóltam, hogy leszálunk. Légvonalban közel voltunk Óbudavárhoz, s minthogy azt a vidéket már ismertük valamennyire, reméltük, hogy a hátralévő egy-két kritikus napot sikerül ott valahogy átvészelnünk.

Gyalog vágunk át a ritkás, lapos erdővel szegélyezett nagy rétnak. A fák között, továbbvonulásra várakozó német katonák álltak és hogyha szovjet repülőket közeledtek a rét fölé, egymástól eltávolodva a földre feküdtünk, míg a gépek elhúztak, s közben azon fohászkoztam: csak észre ne vegyék felülről a németeket, hogy a nekik szánt „szeretecsomag” végül a mi fejünkön koppanjon.

Jó másfél órai gyaloglás után, délután fél négyre elértünk Óbudavárra. Akkor hagyta el a falut a német katonák utolsó csoportja. Négy nappal előbb, mikor onnan elindultam még egyetlen német sem volt ott. Távozóban egyikük visszafordult, s közölte a férjemmel: éjfélre a faluba ér a szovjet hadsereg. Megérkezésünk után alig egy órával, megjött Ligety zászlós is egy szakasz honvéddal. Ligety a katonák kívánságára, a szakaszt feloszlatta. Mindnyájan szétszéledtek a faluban és civilbe öltöztek. Csak Ligety és Jóska maradt velünk a régi szállásunkon. Én a háziakkal lehurcolkoztam a pincébe, hogy belövés esetén védett helyen legyünk. Hasonlóan cselekedtek mások is, de mindössze egy akna csapódott be este fél tízkor, tőlünk nem messze az egyik házban a kertjébe. Tizenegy órakor Vince bácsi és a férjem felmentek a pincéből, hogy bevárják a szovjet katonaságot. Fél tizenkettőkor a falu elején megjelent az előőrs, s miután a férjemék biztosították, hogy nincs német katona a faluba, bevonult Óbudavárra a 3. Ukrán Front egyik csapategysége. A parancsnokság abba a házba szállásolt be, ahol mi is laktunk. Reggel, mikor felvittem a kislányomat fürösztetni, már útra készen álltak.

Ezek után úgy láttuk, nincs már akadálya annak, hogy Kolozsvárra visszatérjünk. Nem egyedül indultunk. Egy békéscsabai fiatalasszony csatlakozott hozzánk, aki még ősszel érkezett Óbudavárra, katona férje látogatására és miután férjét kivézenyelték a frontra, elvágva otthonuktól, Óbudaváron maradt. Tíz kilométert gyalogoltunk le aznap, s estére Nagyvácsnyba értünk. Ott egy idős, jómódúnak látszó házaspárnál kaptunk éjszakai szállást. Alighogy elhelyezkedtünk a nagy konyhában, ahol három ágy sorakozott a falak mentén, kopogtattak. A háziak meghúzták magukat, s nem mozdultak. A következő kopogás után kimentem és ajtót nyitottam. A verandán, egy széles görbe végű kardra támaszkodva, megviselt arcú fiatal szovjet harcos állt, mint kiderült, a szállásfoglaló katona. Intettem, hogy jöjjön be és megmutattam a szobát, amit én is akkor láttam először és utoljára. A katona helyeslően bólintott, hamarosan visszatért egy tiszttel, s annak küldöncével. A tiszt nem is mutatkozott többet, vacsora után rögtön lefeküdt. A küldönc a konyhában vacsorázott. Tudott egy keveset magyarul, s az öregasszonytól fokhagymát is kért, mondván: „nincs a menyasszony itt, lehet enni fokhagymát”.

Reggel korán a katonák is tovább mentek és mi is. Ők nyugatnak, mi pedig keletnek. A Veszprém

felé vezető országúton nehezen haladtunk. Karomban a gyermek, hátamon batyu, s talán az éjszaka is ott talál, ha be nem ér egy szekér és a gazda fel nem vesz bennünket. A szekeres ember sűrűn nógatta a lovát, Székesfehérvárra akart érni napnyugta előtt, mert sötétedéstől kijárási tilalom volt. Hogy rövidítse az utat, hagyott egy nagy kanyart, s behajtott a mezőre. A táj súlyos harcok sebeit viselte. Kiégett tankok, elhagyott tüzelőállások között kocogott a gebe. Az ágyú és akna lövegek hüvelye magos halmokban hevert szanaszét. A jobboldali első kerék majdnem ráment egy földbe ágyazott tányéraknára. Arasznyira zötytyent el mellette. Így megúsztuk...

Székesfehérváron egy városszéli ház csupasz padlóján éjszakáztunk, a következő éjjel Seregélyesen, a szekeres falujában. Ott hallottuk, hogy egy üres tehervonat megy naponta Dunántúlról a fővárosba utánpótlásért. Igaz, a szerelvény nem állt meg az állomáson, de a vonatkísérő szovjet katonák megengedték a magyar mozdonyvezetőnek, hogy lassítson, ha valaki fel akar szállni. Másnap reggel jól kiléptünk, hogy idejében beérjünk a legközelebbi állomásra. Csak mi hárman álltunk az agárdi állomás peronján. A vonat lassított, de az előttünk tovaördülő vagonok ajtajai zárva voltak, nem lehetett felszállni. Reményt veszve néztünk egymásra. A jószerecsénk csak nem hagyott el. Az utolsó előtti vagon ajtaja nyitva állt. Férjem egy gyors mozdulattal megmarkolta a kocsipárkányát – lépcső nem volt – és a nála lévő csomaggal együtt fellendült. A fiatalasszony és én a vonat mellett szaladtunk, míg férjem először a terhes útitársnőnkért nyúlt le, majd a feléje nyújtott gyermekért, akit gyorsan átadott az asszonykának, hogy legvégül engem is felránthasson. Kifulladva dűltünk el a vagon padozatán.

Budapestig két nap és két éjjel tartott az egyébként egy órás út. A szerelvény sokat kellett veszte-

geljen, mert javították a megrongált pályatesteket és a szemben jövő vonatok miatt kétszer is mellékvágányra állították. Ezalatt nem ettünk egy falatot sem, kislányomat sem tudtam megfürdetni.

Március 28-án, pirkadatkor érkeztünk tönkretett fővárosunkba. Egy ép házat nem lehetett látni. Lebombázott, vagy összelőtt, kiégett, ablak nélküli épületek, hatalmas bombatölcsérek, téglá és törmelék kupacok amerre csak néztünk; hajdan szépséges, karcsú hídjaink Dunába zuhant haldokló roncsai....

A vonat lassan küszött a Budát Pesttel összekötő pontonhídra, melyet a szovjet hadsereg katonái szereltek össze, hogy az ország fővárosán keresztül megindulhasson a forgalom. Letekinttünk az alattunk hömpölygő folyóra és szíven ütött az iszonyú látvány. A hullámok száz, meg száz halottat sodortak magukkal. Ki tudja honnan, hány száz, vagy ezer kilométer távolságról, s tetemek nagy része elakadt és egymásra borulva halmozódott fel a pontonhíd alsó peremén, a Duna teljes szélességében és az a sok halott úgy feküdt ott egymásra borulva: „*mint aratáskor mezőn a búzakéve.*”

KÖVESLIGETI R. BERTA

Közép-Európa, mint jövő

Az Európai Unió helyzetéről, jövőjéről a maastrichti szerződés megkötését követően ismét megélnékült a vita. A volt szocialista országok nagy igyekezettel szeretnének belépni ebbe a társulásba, ettől várják gazdasági bajaik orvoslását. Növekszik azonban az Uniót bírálók, sőt ellenzők köre is. Ők a bürokratikus intézményrendszert kifogásolják, féltik a nemzeti identitást és a gazdasági terhek növekedése miatt egyre többen nem tartják kívánatosnak ezen országok csatlakozását.

A maastrichti szerződéssel az Európai Unió minden bizonnyal elérte a csúcspontját, s a jövőben egyre inkább maradnak azok a kritikus nézetek, amelyek az integrációval szemben lépnek fel. Ez értelemszerűen következik az Unió elbürokratizálódásából, hiszen az erős központi irányítás, a politikai és gazdasági centralizáció korlátozza a nemzeti kormányok cselekvőképességét, ami a korábbi feszültségek kiéleződése idején válsághoz vezethet.

A fent említett szerződésben a kamatlábakra, az irányításra, a munkanélküliségi rátára, a belső adósságra, a költségvetési hiányra, a valuták árfolyamára stb. előírt kritériumoktól ma a tagországok *távolabb* vannak, mint az egyezmény aláírása idején 1992-ben. Talán a legfontosabb tényező, hogy a nemzeti identitás sérülése, háttérbe kerülése erősíti az Unióval való szembeállást. Közép-Európa a maga százmilliós népességeivel, elmaradott iparával, ugyanakkor jelentős agrárpotenciáljával megemészthetetlen falat az Európai Unió számára; senki sincs, aki az ipari felzárkóztatás költségeit fedezni tudná, illetve vállalna a közép-európai agrár-export lényeges növekedéséből származó társadalmi konfliktusokat (pl. Franciaországban).

De nem is ez a cél, ha egyáltalán a közép-európai országok csatlakoztatása előtérbe kerül. A cél megszerezni ezt a *stratégiaailag fontos övezetet*, a nyugat védőbástyáját. Ezért minden bizonnyal hozna áldozatot a fejlett nyugati övezet. De ez elsősorban a Brüsszelben kibontakozó világközpont (világkormányzat) politikai-katonai övezete lenne a várhatóan újra fegyverkező keleti hatalmakkal szemben, s kevésbé a gazdasági-szociális jólét megteremtése

Közép-Európa számára, így a várakozások, hiedelmek ellenére az *Európai Unió nem lesz a felemelkedés forrása*. De még az a remény is hamar szertefoszlik, a várható terhek növekedése miatt, hogy „*jobb egy fejlett ország gyarmata lenni, mint egy fejletlenné*”.

A megoldást valójában az hozná, ha Közép-Európa önállósulna, megteremtené a saját együttműködési rendjét és a megegyezést. E folyamatnak Németország, Ausztria szerves közreműködője lehetne.

E gondolatokból kiindulva rendezték áprilisban Kiskunfélegyházán azt a nemzetközi tanácskozást, amelyen Közép-Európa együttműködési lehetőségeit vitatták meg a hazai tudományos- és közélet képviselői, valamint Horvátország, Jugoszlávia, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Ukrajna meghívott szakértői.

A konferencián a honfoglalás, honalapítás 1100. évfordulóján emlékeztettek a közép-európai egymásraultaltságra, összetartozásuk és együttműködésük fontosságára, a kiegyezés lehetőségeire a megmaradás érdekében.

Európa újjászületésének nélkülözhetetlen feltétele egy konszolidált, megújult kultúrájú és közéletű Közép-Európa. Ezért – Kiskunfélegyháza székhellyel – megalakult a Közép-Európa Klub, amelynek célja elősegíteni egy olyan Közép-Eu-

Klub munkáját. Állást foglal és javaslatokat dolgoz ki Közép-Európa gazdasági, társadalmi, biztonsági, egészség- és környezetvédelmi, kulturális, oktatási és humanitárius problémáinak megoldására.

A Közép-Európa Klub valamennyi közép-európai országban rendezvényt szervez, ahol a szakmai kérdések megvitatása mellett az együttműködés lehetőségeit is megvitatja, és a kialakult véleményeket, állásfoglalást nemzetközi szervezetekhez juttatja el.

Magyarország és a határon túli magyar honfitársaink számára ez különösen fontos, hiszen egy ilyen civil szervezet segítheti az *autonómia megvalósulásának esélyeit is. A történelmi határok kölcsönös-elismerése és tiszteletben tartása jelentős lépés Közép-Európa regionális együttműködéséhez, s ezzel Európa regionális arculatának is új vonásokat adhat.*

rópa megteremtését, amely a béke forrása, nyitott a nemzetek közötti párbeszédre és együttműködésre, kész részt vállalni olyan együttélési módok keresésében és megvalósításában, amelyek képesek a történelemhez, a kultúrához és az emberek eltérő érdekeihez alkalmazkodni és az itt élő nemzeteknek közös otthont adni, ahol tiszteletben tartják a történelmi nemzetállamok határait és együtt keressük a közös válaszokat a jövő kihívásaira, mert fennmaradásunk és jólétünk kulcsa a *közös veszély felismerésében és a közös cselekvésben rejlik.*

A Klub céljának elérése érdekében összefogja Közép-Európa különböző kultúrákat, ideológiákat, foglalkozásokat és tudományágakat képviselő személyeit, akiket a térség az egész Európa jövője iránti aggodás és tenniakarás ösztönöz cselekvésre. Keresi mindazokat az együttműködési módokat és közös fejlődési irányzatokat, amelyek segítségével a nemzetek között megfelelően összehangolt közös cselekvéssel, a nemzeti értékek tiszteletbentartásával konszolidálódhat Közép-Európa. Együttműködik más hasonló célú és szerepkörű nemzeti és nemzetközi szervezetekkel, és mindazokkal a tudományos, szakmai szervezetekkel, kormányzati és nem kormányzati (civil) szervekkel, szervezetekkel, amelyek készek segíteni a

Az egymáshoz történelmileg közelebb álló országok számára *nagyobb az esély a partneri kapcsolatok kiépítésére, az alkura, a meglévő politikai, gazdasági konfliktusok csökkentése érdekében, mint egy új birodalomba gyarmati sorsra szántan, alárendelten beolvadni.* Ha már az Európai Unióhoz csatolják Csehországot, Lengyelországot, Szlovéniát, Szlovákiát és Magyarországot, akkor hosszú távon elveszítjük a reményét is függetlenségünk elnyeréséhez.

DR. GIDAI ERZSÉBET
Közép-Európa Klub elnöke

Namíbia függetlenségének példája, mint magyar „ügy”

Az Európai Unió tagság után áhítozók – köztük Románia és Magyarország – az emberi méltóság alapjogait igénylő államok ösztönzésére készítéseket éreznek kétoldalú alapszerződések megkötésére. Ezen alapszerződések egyik vitapontja az ET 1201. számú ajánlása, amely a kisebbségek számára biztosítana jogokat az érvényes nemzetközi szerződések keretén belül. Az ET 1201. számú ajánlása, annak román részről való elfogadása, az a pont, ahol mindaddig a tárgyalások befejezésére törekedő felek akarata megfeneklett.

Holott az ET kikerülhetetlen ajánlása csak **megerősítése** egy, a Románia által már elfogadott, becikkelyezett nemzetközi szerződés kisebbségvédelmet biztosító törvénynek.

„Kályhának” az 1947. évi párizsi békeszerződést tekintik. Holott mindmáig léteznek és érvényben vannak olyan szerződések, amelyek a mai jogállapot történeti bázisai.

Általános vélemény: sem az 1947. évi párizsi békeszerződés, sem más nemzetközi dokumentum nem biztosít jogi lehetőséget a magyar tárgyalófél, valamint az esetlegesen közben járnai szándékozó nemzetközi szervezetek számára, arra vonatkozóan, hogy a romániai magyarság – mint nemzeti kisebbség – helyzetével foglalkozzanak, illetve annak érdekében fellépjenek.

Ez az állítás kiigazításra szorul. A Magyarországgal kötött békeszerződés valóban nem tartalmaz kisebbségvédelmi rendelkezéseket. Az 1920. évi trianoni békeszerződés kisebbségvédelmi rendelkezései sem az utódállamokban élő nemzeti kisebbségek jogaira vonatkoztak, hanem a lecsontított Magyarországon élő nemzeti kisebbségek helyzetét szabályozták. Noha a Romániával kötött 1947. évi párizsi békeszerződésben sincsenek kisebbségvédelmi rendelkezések, az mégsem jelenti azt, hogy ilyen rendelkezések teljesen hiányoznak.

Ezt a kérdést ugyanis a párizsi békeszerződéssel hatályát veszített trianoni békeszerződéstől **függetlenül, időbeli korlátozás nélkül**, a Párizsban 1919. december 9-én egyfelől az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán, másfelől Románia között kötött kisebbségvédelmi szerződés szabályozta. A Szövetséges és Társult Főhatalmak Cseh-szlovákiával és Jugoszláviával

már 1919 szeptemberében kötöttek kisebbségvédelmi szerződést, a Romániával kötött szerződés aláírása a román kormány hosszas vonakodása eredményeképpen három hónappal eltolódott. Ismeretes: Románia már az 1878. évi berlini kongresszuson, ahol a Török Birodalom hűbéri kötelékéből felszabadult államok: Románia, Szerbia és Montenegro szuverenitásának elismerését a vallási kisebbségek polgári és politikai egyenjogúságának biztosításától tették függővé, nehézséget támasztott – nevezetesen a zsidók egyenjogúsítását illetően. S csak az európai hatalmak együttes fellépése következtében fogadta el e feltételt.

Az 1919. évi párizsi békeszerződés bevezetése szerint Románia nagyméretű területi megnövekedése szükségessé teszi a nemzeti, faji és vallási kisebbségek védelmének nemzetközi biztosítását. Szokatlan erővel fejezte ki az első cikk a Románia által **vállalt** kisebbségvédelmi kötelezettségek **állandóságát és megváltozhatatlanságát**. A 2.-8. cikkben foglalt rendelkezések **alaptörvény erejűek. Semmiféle román törvény, szabályozás vagy hatósági intézkedés nem helyezheti azokat hatályon kívül!**

A 2. cikkben Románia kötelezi magát arra, hogy **az ország összes lakosának életét és szabadságát tökéletesen és telje-**

cilités raisonnables” – biztosít a nem román anyanyelvű román állampolgár számára.

A 9. és 10. cikk biztosítja az **anyanyelven való oktatás jogát**. A 9. cikk szerint a nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó román állampolgároknak joguk van saját költségükön iskolákat, valamint egyéb nevelési és jótékonyági intézeteket felállítani, s azokban saját nyelvükön oktatni, illetve azokat vallási alapon megszervezni. A román állam pozitív kötelezettségeit e relációban a 10. cikk szabályozza. Ilyetén a román kormány kötelezi magát, hogy oly városokban és kerületekben, melyek lakossága jelentős arányban – „proportion considerable” – etnikai vagy vallási kisebbségekhez tartozik, az állami, városi vagy egyéb területi egységek költségvetéséből a kisebbségek számára nyának megfelelő részt biztosít anyanyelven történő oktatási, vallási és jótékonyági célokra. Végezetül a 11. cikk biztosítja az erdélyi székely és szász közösségek **autonómiáját** a vallás- és iskolaügy tekintetében.

A szerződés végrehajtását a Nemzetek Szövetsége garanciája alá helyezték. A Nemetek Szövetsége Tanács a minden tagja felhívhatja a Tanács figyelmét a kisebbségi szerződésben körülírt kötelezettségek megsértésére vagy annak veszélyére – e kondíciók fennállása esetén a Tanács az Alapokmányban szabályozott eljárások egyikét folyamatba teszi.

A kisebbségi szerződésben meghatározott kötelezettségek vállalása tehát **feltétele volt** Románia rendkívüli mértékű területgyarapodásának. Erre utalt a francia köztársasági elnök kísérelve – **lettre d'envoi** –, mellyel a békeszerződés fogalmazványát az 1920. január hó folyamán Párizsba érkező magyar békeküldöttségnek megküldötte. E kísérelvél szerint a területi rendelkezések egyik indoka, hogy az elcsatolt részeken élő magyar kisebbségek jogait a nagyhatalmak az utódállamokkal kötött szerződéseik – kisebbségvédelem tárgyában – teljes mértékben garantálják.

A fentiekből is kitűnik: a kisebbségi szerződések nem biztosítottak a magyar kormány részére jogot azok megsértése ese-

sen megvédi – születésre, nemzetiségre, nyelvre, fajra és vallásra való tekintet nélkül.

Ugyanez a cikk biztosítja a szabad vallásgyakorlás jogát is. A 3.-6. cikkek a Romániához csatolt területeken lakó személyek román állampolgárságának automatikus megszerzésére, valamint **az osztrák és a magyar állampolgárság fenntartásának jogára** vonatkoznak (ami az erdélyi magyarság állampolgárságát kiterjesztő értelemben használja). A 7. cikk külön kötelezi Romániát a területén lakó zsidók állampolgári jogainak elismerésére.

Legfontosabbnak a 8. cikk tűnik, amely **a faji, nyelvi és vallási kisebbségek mindennemű diszkriminációját megtiltja**. Kiindulópontja, hogy a törvény előtt minden román állampolgár fajra, vallásra és nyelvre való tekintet nélkül egyenlő. A diszkrimináció tilalma vonatkozik a közszolgálatban való alkalmazásra, tisztségek betöltésére, foglalkozások, kereskedelmi és ipari tevékenységek gyakorlására. Bármilyen anyanyelvű román állampolgár **szabad nyelvhasználat**a nem korlátozható sem a magánérintkezésben, sem az üzleti életben, sem vallási téren, a sajtóban vagy bármely természetű kiadványok tekintetében, sem pedig nyilvános gyűléseken. A bíróságok előtti nyelvhasználatot illetően a román kormány ésszerű könnyítéseket – „fa-

tén a magyar kisebbségek érdekében való fellépésre. A nemzetközi jogban irányadó **„pacta tertiis nec nocent nec prosunt”**-elv értelmében nemzetközi szerződésekben általában csak az azokban részes államok – értsd: a szerződő felek – számára származnak jogok és kötelezettségek. A kisebbségi szerződések esetében a szerződő felek a Nemzetek Szövetsége Tanácsának tagjait ruházták fel azzal a joggal, hogy öröködjének a kisebbségi szerződések rendelkezéseinek végrehajtása és betartása felett. Igen ám, de a Nemzetek Szövetsége már nem létezik. Ismeretes: a Nemzetek Szövetsége 1939 decemberében – Finnország megtámadása után – a Szovjetuniót (mint agresszort) kizárta tagjai sorából. Ezért a Szovjetunió már 1941-től fogva, amikor az angol-amerikai-szovjet háborús együttműködés megkezdődött, ragaszkodott a Nemzetek Szövetségének feloszlításához. Azt egy új szervezet: az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) hivatott pótolni. Az új szervezet Alapokmányát véglegesen az 1945. évi San Francisco-i konferencián dolgozta ki. A Nemzetek Szövetsége Közgyűlése ezután 1946-ban kimondta saját feloszlítását. A kérdés most már az, hogy a kisebbségvédelmi szerződések hatályukat veszítették-e a végrehajtásuk ellenőrzésére hivatott szerv: a Nemzetek Szövetsége Tanácsa megszűnésével?

Hogyan?

E kérdésre a hágai Nemzetközi Bíróság Namíbia ügyében kialakított álláspontja – mint analógia – iránymutató. Az előzmények a következők: a versailles-i békében Németország lemondott valamennyi tengerentúli gyarmatáról a Szövetséges és Társult Hatalmak javára. A győztes hatalmak ezután elosztották maguk között ezeket a területeket. Éspedig úgy, hogy az egyes hatalmak megbízást – „mandátumot” – kaptak a Nemzetek Szövetségétől az egykori német gyarmatok igazgatására. A Nemzetek Szövetsége Alapokmánya szerint a mandátumot fejlett nemzetek gyakorolják a Nemzetek Szövetsége nevében, mint a „civilizálás magasztos feladatát”, a fejlődésben elmaradt nemzetek felett. A volt német Délnyugat-Afrika feletti mandátumot az akkor még a brit birodalomhoz tartozó Dél-afrikai Unió kapta meg.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmányának XII. fejezete a gyámsági (protektorátusi) rendszert vezette be. A gyarmatokkal, illetve mandátumterülettel rendelkező államok kötelesek voltak az egyes területek igazgatására nézve az ENSZ Gyámsági Tanácsával szerződést kötni, feladatuk ellátásáról rendszeres jelentést tenni, s végül az érintett területek lakossága is kapott bizonyos beleszólási jogot. A Dél-afrikai Unió azonban az ENSZ meg-

alakulását követően arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Nemzetek Szövetségének feloszlata folytán a mandátumrendszer megszűnt, s neki mint mandatáriusnak, a Nemzetek Szövetségével szemben fennálló kötelezettségei is megszűntek. Ilyetén vonakodott az ENSZ Gyámsági Tanácsával Délnyugat-Afrika igazgatására vonatkozó gyámsági szerződést megkötöni és a kontraktusból származó kötelezettségeket vállalni.

Az ügy végül is a hágai Nemzetközi Bíróság elé került. Az már 1950-ben megállapította, hogy a mandátumból fakadó kötelezettségek végrehajtása nem függ össze a Nemzetek Szövetségének fennállásával. Ennélfogva ezek a kötelezettségek **nem válhattak semmissé** csupán azon okból, hogy a Nemzetek Szövetsége megszűnt. A mandátum szabályainak megfelelően igazgatott területek lakosságának jogai **nem tehetők ettől függővé**.

A Nemzetközi Bíróság azt is tisztázta, hogy az ENSZ melyik szerve hivatott a Nemzetek Szövetsége Tanácsa felügyeletére tartozó jogok használatára – különös tekintettel arra, hogy a Biztonsági Tanács hatáskörébe kizárólag a nemzetközi békét és biztonságot közvetlenül érintő ügyek tartoznak. az Alapokmány 10. cikke alapján – amely szerint a Közgyűlés jogosult az Alapokmány keretébe tartozó minden kérdés vagy ügy megvitatására – ezekben a kérdésekben és ügyekben **ajánlásokat tehet** a tagoknak, a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az ENSZ Közgyűlésének joga van a korábban a Nemzetek Szövetsége által gyakorolt felügyeleti jogkör gyakorlására.

Hangsúlyozni kell: a Nemzetközi Bíróság állásfoglalásának csak az eléterjesztett konkrét ügyben van jogereje. A nemzetközi jogban azonban igen nagy szerepe van a **precedenseknek!** Ami azt jelenti, hogy a teljesen, vagy a jogi lényegét nem érintő eltéréssel azonos tényállások esetében követett eljárásban, arra vonatkozó ítéletben megnyilvánuló **jogelv** a későbbi tényállásokra is alkalmazást nyer. Így a hágai Nemzetközi Bíróság is gyakran hivatkozik korábbi ítéleteiben kijelentett jogelvekre – és azokat alkalmazza későbbi, hasonló ügyekben.

Az analógia a mandátumszerződések és a kisebbségi szerződések között nyilvánvaló.

Mindkettő a humanitárius szerződések kategóriájába tartozik. Az előbb említettek célja: meghatározott területek lakossága kulturális, gazdasági és politikai fejlődésének elősegítése; míg az utóbbiak bizonyos területeken élő nemzeti, faji és vallási kisebbségeknek – mint közösségeknek – és az azokhoz tartozó egyéneknek identitásuk megtartására, nemzeti kultúrájuk fejlődésére, illetve vallásuk szabad gyakorlására való jogait biztosítja a Nemzetek Szövetségének felügyelete alatt.

A Nemzetek Szövetségének feloszlata **nem** vonta maga után a fenti kategóriába tartozó szerződésekben biztosított jogok és vállalt kötelezettségek megszűnését. Így tehát, minden ellenkező állítással szemben, Romániának **érvényes** nemzetközi kötelezettségei vannak a magyar és más nemzeti kisebbségekkel való bánásmódot illetően. E kötelezettségek betartásának ellenőrzése az ENSZ Közgyűlésének hatáskörébe tartozik.

A balkáni válság nyomatékka felhívja figyelmünket e térség destabilizációs tényezőire – azok között nem elhanyagolható Románia érvényes nemzetközi szerződésének sorozatos és tudatos megszegése.

VITÁNYI BÉLA – RÁSZLAI TIBOR

Sztálini határok II.

1945. március 18-án, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ülésén, Szuszajkov szovjet megbízott kijelentette, hogy „Erdély nem lett Romániához visszacsatolva. Mindössze az történt, hogy a román közigazgatási szerveknek megengedték, hogy Észak-Erdélyt is igazgassák”. Hozzáfűzte, hogy az erdélyi magyar határ megvonása a békekonferencia dolga lesz.

Stettinius amerikai külügyi államtitkár osztotta ezt. 1945. március 13-án kijelentette: Erdélyben a román közigazgatást csupán ideiglenesen állították vissza – a végleges döntés a békekonferencia kompetenciája. Ugyanaznap, amikor a románok Kolozsvárott a román közigazgatás felújítását ünnepezték, az angol megbízott arról számolt be, hogy Mihály király nem volt hajlandó üdvözlő beszédet mondani a Stettinius-nyilatkozat okozta keserű csalódása miatt. „A légtér hűvös volt. A jelenlevők 80 százaléka és a legtöbb zászló – magyar”, táviratozta.

Még öt hónappal később is, 1945. augusztus 18-án a bukaresti angol politikai megbízott arról számolt be, hogy „a román csapatok visszatérése erős ellenségeskedést váltott ki a többségében falusi román lakosság és a magyar munkások között. A román csapatok augusztus 5-i díszszemléje alatt egyfelől a román hadsereget és Mihály királyt életették, az ellentüntetők pedig a Vörös Hadsereget és Sztálint.” A díszszemle után vad verekedés tört ki, s két munkás, valamint egy tiszt életét veszítette. Greer vezérőrnagy, brit megbízott 1945 augusztusában hatnapos körutazást tett Erdélyben, és utána Stevenson altábornagy – Green nevében – jelentette Londennek, hogy az erdélyi románok egyik vezetője így nyilatkozott: „... a szabadság és függetlenség fogalmainak nincs többé értelme. Magyar és zsidó kommunisták kezében van a teljes hatalom, a kommunista-ellenes néptömegek teljesen védtelenek”.

A román belpolitikai erőviszonyokat nagymértékben befolyásolta az a hit, hogy szovjet-barát külpolitika lehet Erdély végleges bekebelezésének legbiztosabb módja. Erre a hangulatra jellemző Iuliu Maniu levele Le Rougetel bukaresti angol megbízotthoz. Maniu szerint Groza miniszterelnök kijelentette: „A román-magyar határ kérdésében az angolszászoknak bizonyos fenntartásaik vannak Magyarország javára és csak a Szovjetunió megbízottjai támogatják egész Erdélynek, az 1940 évi határvonalak szerinti visszacsatolását Romániához. Ha Maniu úr az angolszászoktól oly hivatalos biztosítékot kapna, mint amilyent a Szovjetunió Grozának adott, akkor Petru Groza azonnal benyújtaná lemondását és átadná a hatalmat egy Maniu

által kijelölt személynek”. A londoni külügyminisztérium Stuart nevű hivatalnok Maniu leveléhez a következő megjegyzést fűzte: „Groza kétségtelenül nagy tökéletességgel magának abból, hogy csak az oroszok hajlandók garantálni a trianoni határokhöz való teljes visszatérést. Ezen pillanatnyilag nem segíthetünk, de ha ezáltal veszünk valamit Romániában, legalább a jelenleg többet ígérő Magyarországon nem ér bennünket veszteség”.

E megjegyzést 1945. november 22-én vetette papírra Stuart, röviddel a magyar parlamenti választások után, mely a Kisgazdapárt győzelmével végződött. Ebből is kitűnik: a román-magyar viszály kihasználásának gondolata bizonyos kívánatos politikai célok elérésének érdekében nemcsak a Szovjetuniónak, hanem a nyugati hatalmaknak sem volt idegen. Valamivel később Arthur Schoenfeld budapesti amerikai követ hasonló értelemben írt Washingtonba: „Ha figyelembe vesszük, mit nyerhetünk, ha támogatni fogjuk az erdélyi határ revízióját..., fontosabbnak tűnik számításba venni e lépés befolyását a magyar belpolitikára, semmint a román belpolitikára. Magyarország ugyanis még a szürkülő alkony övezetében van, míg Romániát már sokkal sötétebb árnyékok borítják el”.

A valóságban azonban a szovjet kormány sem mondott le arról a szándékáról, hogy „nyereségre” tegyen szert nemcsak Románia, hanem Magyarország irányában is. A szovjet megbízottak csak a románoknak sugallták, hogy hajlandók garantálni „a Trianonhoz való teljes visszatérést”; a magyarokkal folytatott tárgyalások során azt állították, hogy az ügy még nem dőlt el véglegesen. Maga Groza kormányelnök az aggodalmaskodó magyar közvélemény megnyugtatóására, több ízben is ünnepélyesen kijelentette, hogy a két észak-erdélyi nép testvéri együttműködésével talpra állított népi közigazgatást a bekebelezés nem fogja csorbítani.

(Szavai szerint) a kormánynak gondja lesz arra is, hogy a hiányos vagy még felállításra váró hatóságok tisztviselői karának kinevezése az észak-erdélyi politikai szervezetek hozzájárulásával történjék, és a lehetőségekhez képest mellőzzék a helyi viszonyok és nyelvek ismeretében járatlan idegen tisztviselőket. Ezek az ígéretetek – sajnos – kevésbé teljesedtek be. Az oroszoknak ilyenén sikerült izásban tartani az erdélyi kérdés parazsát. Mindkét fél reményeket fűzött az erdélyi kérdés számára kedvező megoldásához, tartott a kedvezőtlen kimeneteltől és bizonyítani próbálta: ő inkább érdemes a Szovjetunió kegyeire.

1945 végén és 1946 elején – elméletben – még mindig megvolt a határkiigazítások lehetősége, de gyakorlati megvalósításának esélye szinte a nullá-

val volt egyenlő. Bizonyítékul szolgálhat erre a Magyar Kommunista Párt álláspontja. Az MKP mindig óvatosan kitért olyan politikai vonal kijelölésétől, amely ellentétbe hozhatta volna a szovjet politikával.

Az említett időszakban a magyar kommunista sajtó sokat foglalkozott a szlovákiai magyar kisebbség kérdésével és élesen támadta a Csehszlovákia által javasolt lakosságcsere tervét. Az MKP vezetői nem egyszer céloztak arra, hogy a szovjet vezetés e kérdésben a magyar és nem a csehszlovák álláspontot támogatja. Ezzel szemben a kommunisták egyértelműen elleneztek minden követelést a határok revíziója érdekében. A Szabad Nép „fasiszta csöcseléknek” nevezte az „Erdélyi, Délvidéki és Felvidéki Szervezetet”, amely 1946 elején gyűléseket szervezett, és az etnikai határok megvonásának követelésével lépett föl. „Ebből az ügyből le kell vonni a következtetést, hogy ki mit vet, úgy arat. Aki ma „etnikai határokat” hirdet, ne csodálkozzék rajta, hogy ha a visszhang rá: irredentizmus lesz” – írta a Szabad Nép.

Egy más cikkében ugyanazon orgánus az új Románia nemzetiségi politikáját dicsérte, amelyet Vasile Luca román kommunista vezető így fogalmazott meg: „Oly demokratikus vezetési politikát kell folytatnunk, hogy országunk minden polgára, nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül érezze, hogy Románia a hazája”. Luca szellemében írta a Szabad Nép: „Erdély Romániába való beleolvastásának aktusa a magyar és román nép közös, boldogabb jövőt váró ünnepe volt”, ellentétben Hitler „képmutató és cinikus” politikájával, aki „harcsoló bankár módjára, ki idegen arannyal vásárol vért és zsoldosokat, hol Magyarországnak, hol Romániának ígerte Erdélyt, aszerint, hogy pillanatnyilag melyik „szövetségesére” volt nagyobb szüksége”.

Révai József 1945. december 25-i cikkében ugyan bírálta a román helyi hatóságok viselkedését az erdélyi magyarokkal szemben, ám kifejtette: „A Groza-kormány szándékainak őszinteségéhez

nem fér kétség. De nem lehet, hogy a Groza-kormány tervezzon, az erdélyi román közigazgatás pedig végezzen”. Révai cikkében azonban még célzás sem volt a határkiigazítás lehetőségére. Ellenkezőleg! – kifejtette, hogy „Magyarország barátságot, testvéri jó viszonyt akar a demokratikus Romániával. Groza ajánlatát a román-magyar vámunióról örömmel kell felkarolnunk.” A kommunista propaganda ebben az időszakban hangsúlyozta, hogy csak a demokráciáért folyó harc eredményessége növelheti a magyar nép problémáit a kedvező megoldás irányában. „A magyarkodók ellen” című cikkében kifejti: „A mi álláspontunk lényege az, hogy a magyarság nemzeti követeléseinek érvényesülése, nemzeti érdekeink védelme szoroson összefügg azzal a belső harccal, amit a reakció ellen folytatunk vagy nem folytatunk. Egy nemzet önrendelkező joga, beleértve nemzeti államhoz és néprajzi határhoz való jogát, nem egyszerűen veleszületett „természetjog”, függetlenül attól a történelmi jogtól, melyet egy nép a szabadságért vívott harccal érdemelt ki, és mely az egyetlen történelmi jog, melyet a történelem valóban elismer... Mi a magyarság mai nehéz helyzetéért, kilátásainak romlásáért a békekötésnél a reakcióra hárítjuk a felelősséget és várjuk azért, hogy újra tragikus zsákutcába juttatta népünket”.

Kertész István, aki ezidőtájt a külügyminisztérium békeszerződések előkészítésével foglalkozó osztályán dolgozott, joggal írhatta, hogy a kommunisták semmibe vették a tájékoztató tevékenység jelentőségét és „hangsúlyozottan kijelentették, hogy a kedvező békeszerződés érdekében az egyetlen szükséges lépés a Szovjetunió bizalmának megnyerése áltál, hogy a magyar politikából eltávolítunk minden reakciós erőt és vonást, és teljes egészében eleget teszünk a fegyverszüneti egyezmény feltételeinek. Véleményünk szerint minden más előkészület fölösleges”.

A béketárgyalásokat előkészítő pártközi megbeszéléseken a kommunisták és a szociáldemokraták képviselői aggályosnak tartották a szövetséges hatalmaknál történő, tájékozódás nélküli, területi igények bejelentését; támogatták viszont a szomszédos országokkal való közvetlen tárgyalásokra irányuló magyar kezdeményezéseket. A Kisgazdapárt megbízottja Auer Pál – álláspontját a Nemzeti Párt párt képviselői is támogatták – nem ellenzte a közvetlen béketárgyalásokat, de azt ajánlotta, hogy a magyarok mindenképpen foglalják össze álláspontjukat a kívánatos határkiigazítások ügyében. E nézeteltérések miatt a pártközi tárgyalások eredménytelenül végeztek.

1946 február végén, március elején azonban változás állt be a szovjet álláspontban. Puskin budapesti magyar követ többször megjegyezte, hogy a magyar vádak és panaszok Csehszlovákiával szemben teljességgel értelmetlenek, mert Csehszlovákia a győztes hatalmak egyike és a háborúban hű szövetségesnek bizonyult. Véleménye szerint „... Magyarországnak el kell fogadnia a csehszlovák álláspontot – és kárpótlást Romániában kell keresnie, hiszen ez az ország Magyarországgal azonos pozíciójú”. Vorosilov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke ugyancsak „arra célzott Tildy kormányelnökkel való beszélge-

tése során, hogy Magyarország bizonyos területi kárpótlást kaphatna Romániától, ha jól viselkednék és elfogadná a csehszlovák javaslatokat a szlovákiai magyar kisebbség ügyében.”

1946 márciusában a Szociáldemokrata Párt balszárnyának képviselői a külügyminisztériumhoz fordultak és kérték, készítsenek előzetes anyagot Erdély kérdéséről a magyar kormányküldöttség részére, amely hivatalos látogatásra készült Moszkvába. Szalai Sándor, a balszárny egyik vezetője, lelkesen magyarázta, hogy a kért anyagra a párt vezetőjének, Szakasits Árpádnak lesz szüksége a moszkvai tárgyalásokon. Kertész szerint Szalai kijelentette, hogy „bizonyos területek Romániától való visszaszerzésének esélyei jók és ez meg fogja erősíteni a magyar demokráciát... A Kommunista Párt e jelek szerint "zöld utat" kapott Moszkvától, megváltoztatta álláspontját a nemzeti törekvésekkel szemben és hirtelen a Romániával szembeni magyar területi igények bajnokává vált.”

Más forrásokból is érkeztek hírek a szovjet álláspont változásáról. Arthur Schoenfeld, az Egyesült Államok budapesti ügyvivője, 1946. március 9-én titkos táviratban közölte Washingtonnal, hogy „az itteni (budapesti) hírek szerint egyáltalán nem bizonyos, hogy a szovjetek meg fogják tagadni az erdélyi határkiigazításokra vonatkozó magyar követeléseket támogatását... Joggal feltételezhető, hogy a Szovjetunió a határrevízió cukorkájával próbálja rávenni Magyarországot gazdasági engedmények megtételére”. Később, a Foreign Affairs 1948 áprilisi számában, Schoenfeld további részleteket is közölt: „A Külügyminiszterek Tanácsa 1946 májusi ülésén kellett megkezdenie a magyar békeszerződés megszövegezését. A magyar kormány tudomására jutottak olyan célzások, hogy a szovjet kormány hajlandó lesz talán az erdélyi határkérdésben bizonyos engedményeket mérlegelni... Ezek a hírek szerepet játszottak a Kisgazdapárt vezetőinek elhatározásában a megbékélés oltárán feláldozni valamit, ami nekik úgy tűnt, mint parlamenti többségük egy kis része”.

Nehéz megállapítani, vajon mi váltotta ki a változást a szovjet álláspontban. Lehet, hogy Schoenfeldnek van igaza, amikor azt írja, hogy a cél gazdasági nyereségek biztosítása volt a hosszulejratú magyar-szovjet gazdasági szerződés keretében, melynek aláírásáról éppen akkor folytak tárgyalások. Egy másik cél a magyar belpolitikai színtér befolyásolása és a szovjetbarát elemek serkentése lehetett. Nem lehetetlen, hogy a szovjet vezetők úgy gondolták: miután Románia „már a zsebükben van”, itt az ideje csalétket dobni a magyarok elé. A szovjet célzások azonban mindenképpen közvetlenül hatottak a magyar politikai életre, és elsősorban nyíltan és egyértelműen befolyásolták a kommunista párt politikáját.

A kommunista álláspont változásának első jele az volt – még a magyar kormányküldöttség moszkvai utazása előtt –, hogy 1946. március 28-án a Szabad Nép rendkívül feltűnő helyen átvett egy hírt, amely néhány nappal korábban két erdélyi magyar lapban jelent meg. E hír szerint Sztálin fogadta a Román-Szovjet Társaság Moszkvában tartózkodó küldöttségét és a „kihallgatás során Sztálin elutárs többek között behatóan érdeklődött

a romániai magyarság sorsa iránt... és örömet fejezte ki, amikor megtudta, hogy a Bolyai (magyar) tudományegyetem megnyitja kapuit. Egyben nyomatékosan felhívta a román küldöttség tagjainak figyelmét a magyar nép egyenjogúságának kérdésére”.

A magyar kormányküldöttség – melynek vezetője Nagy Ferenc kormányelnök, tagjai pedig Szakasits Árpád és Gerő Ernő voltak – 1946 áprilisi moszkvai tárgyalásainak lényegéről csak közvetett információk állnak rendelkezésre. Kertész István, Gyöngyösi János külügyminisztert idézve, a következőképpen írja le: „Sztálin, miután meghallgatta a magyarok magyarázatait, Molotovhoz fordult és megkérdezte: van-e alapja az igényeknek? Molotov, az igazsághoz híven azt válaszolta, hogy a román fegyverszüneti szerződés 19. cikkelye nyitva hagyta az utat Magyarország Erdéllyel kapcsolatos területi igényei előtt. Sztálin bólintott és megjegyezte, hogy ezek szerint a magyaroknak valóban joguk van igényeket támasztani. Másnap Dekanozov, a szovjet külügyminisztérium délkelet-európai osztályának vezetője azt tanácsolta a magyar külügyminiszternek, hogy mielőtt betérjesztené területi igényeit, próbáljon Magyarországot közvetlen tárgyalásokat kezdeményezni Romániával. Később Molotov megismételte e tanácsot. A küldöttség egyetlen tagja sem kérdezte meg Sztálintól vagy Molotovtól, vajon támogatni fogják-e a magyar követeléseket. A tárgyalások légköre azonban olyan barátságos és Sztálin hozzáállása oly nagylelkű volt, hogy a küldöttség a támogatást eleve biztosítottak vélte.”

(Folytatjuk)

RÁSZLAI TIBOR

Fordulat?

Talán. Az történt ugyanis, hogy a szerb kormány alelnöke (az ő vezetésével készült a jelenleg érvényben levő szerb alkotmány), egy belgrádi nagylapnak adott interjújában kijelentette: a perszonális autonómia modellje demokratikus elképzelés és beépíthető a készülő alkotmány módosítási javaslatba. **Ratko Markovic** ezt a vélekedését egy későbbi konzultáció során újra megerősítette.

Sőt, a perszonális autonómia bevezetését most már akár törvény útján is megvalósíthatónak látja.

Ez az új fejlemény kettős reagálást váltott ki. Hallgatást, a sajtóban elhallgatást, s elindult a suttogó propaganda is: a kormány alelnöke politikailag bukott ember, nem kell hitelt adni szavainak. Az alelnök, az alkotmányjog professzora erre nevetve mondja, hogy valóban küszöbön áll mind a köztársasági, mind pedig a jugoszláv kormány átalakítása, s az alkotmányok módosítása csak ezután kezdődhet meg. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a munkát, a kisebbségi politika elemeinek az alkotmányba való bevitelét el kell végezni, mert erre Jugoszlávia

helyzetének nemzetközi rendezése miatt van szükség.

Ez a lényeg. Az, hogy Szerbia és Jugoszlávia saját jól felfogott érdekében lesz kénytelen egy viszonylag szűk határidőn belül rendezni a területén élő kisebbségek helyzetét.

Mekkora az esély a perszonális autonómia bevezetésére, s mi van a VMDK autonómiakonceptiójának második részével, a területi autonómiára vonatkozó követeléssel?

Valószínűnek látszik, erre utal Markovic alelnök is, hogy a szerb kormány saját jószántából csak a koszovói albánoknak kíván, külön föderális egységben, területi autonómiát adni. Az ország közigazgatásának decentralizációja alighanem még várat magára. E nélkül pedig a viszonylag kisszámú magyar kisebbség részére nincs területi autonómia.

Miután erre reális lehetőség nyílt, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége most a perszonális autonómiát igyekszik megvalósítani. Annál is inkább, mivel az befogja mind a tömb-, mind pedig a sziget- és a szórványmagyarságot, s politikai szubjektivitást ad a vajdasági magyarság egészének. Ugyanakkor megtartja a területi autonómiára vonatkozó követelést is.

A magyar kormány és a Határon Túli Magyarok Hivatala nem támogatja a perszonális autonómia megvalósítását. Látszik ez abból is, hogy kemény ellenpropagandát fejtenek ki ellene, a VMSZ kisebbségi dokumentumát pedig autonómiakonceptióvá kívánják előléptetni.

A szerb kormánynak viszont egyre inkább érdekében áll a perszonális autonómia intézményeinek megvalósítása. Ezzel ugyanis egyelőre leveheti a napi-rendről a vajdasági magyar ki-

sebbség kérdését, anélkül, hogy a területi elhatárolódás ügyével kellene foglalkoznia. De ez a kevésbé nyomós ok. Fontosabb az, hogy a perszonális autonómia intézményrendszerének bevezetésével megoldható a szandzsáki muzulmánok kérdése is. E demokratikus autonómiaforma bevezetése továbbá alapot ad a szerb kormánynak arra is, hogy a Horvátországban nagy szétszórtságban maradó szerbeknek ugyanilyen autonómiát követeljen. S végül de nem utolsó sorban a demokráciának tett engedménnyel a háta mögött a szerb kormány jobb esélyekkel küzdhet Koszovó megőrzéséért.

A vajdasági magyarság a háború alatt megtanulta, hogy csak saját magára számíthat. Tudja azt is, hogy megmaradásának legfontosabb feltétele az autonómia, amelyben politikai szubjektummá válik, s maga választhatja meg vezetőit, akik azután neki, nem pedig szerb hatalomnak tartoznak majd felelősséggel. Nincs okunk azt hinni, hogy a vajdasági magyarság most torpan meg, amikor elért az autonómia küszöbéig.

ÁGOSTON ANDRÁS

Kortesdaály

Nem lesz parlamenti vitanap a határon túli magyarok autonómiatörekvéseiről, hallhattuk a Kossuth Rádió február 9-ei híradásaiban, mert, mint fogalmaztak, „A kiscgazda kezdeményezés korábbi támogatói közül sokan visszavonták aláírásukat”.

Később azt is megtudtuk, hogy a javaslatot „néhány” szocialista képviselő is támogatta, de „többségük” az aláírását visszavonta. Hogy a „néhánynak” mennyi lehet a „többsége”, az nemcsak egyszerűen szemantikai, de hovatovább logikai rejtély. Legalább annyira, mint a szocialisták retirálásának tényleges oka. A hivatalos magyarázat szerint ugyanis a vitanappal „ártottak” volna nekünk, kisebbségi magyaroknak, meg aztán állítólag a szocialista aláírók nem is tudták, hogy az autonómiáról lett volna szó a (meghiúsított) vitanapon, hanem csak úgy általában, bele a levegőégbe, vaktölténnyel – hadd tátsák a szájukat a félrevezetett kisebbségi magyarok.

Az MSZP-frakció vezetői, úgy látszik, megfélemedtek a kormányprogramról, mely tudvalevően még tartalmazza az autonómiát. Vagy immár hozzáláttak a fogalom törléséhez? Sajnos más jelek is arra utalnak, hogy igen. A helyzet világos: a nagyobbik kormánypárt nem gondolja komolyan saját programjának az autonómiára vonatkozó kitételét. Úgy tekint rá tehát, mint a választási kortesdaály időben el nem takarított szóhasználati örökségére, amelyet a határon túli magyarok megnyugtatóra olykor hangoztatni kell, de ugyanakkor mindent meg kell tenni, hogy a tényleges kisebbségi ön-

rendelkezés ne valósulhasson meg?

Nem tudom. De tény, hogy az autonómiák politikai napirendre tűzésének elodázásában mindmáig fő szerepet játszik a Határon Túli Magyarok Hivatala. Valamennyi régióban hosszabb ideje erőteljesen támogatják a kisebbségi politikai elit fontolva haladó, sőt nemegyszer egyenesen retrográd képviselőit, ha kell, akár a kisebbségi szervezetek látványos megosztásának nem is túlságosan leplezett módozatait is igénybe véve.

E célt szolgálja az autonómiamodellek kimunkálásának késleltetése is, vagy, ahol már van legitimizált autonómiakonceptió, ott ezzel szemben a különféle álmegeoldások és pszeudoautonómiák támogatása, mely együtt jár az autonómiaügyben másként gondolkodók és főleg másként cselekvők elleni médiablokáddal, cenzúrával s a csúsztatások és hamisítások jól ismert módszereivel.

CSORBA BÉLA

Reálpolitikai felelőtlenség

„Nem törekedhetünk országunk határainak megváltoztatására. A határok ide-oda tologatása nem old meg semmit, mivel a Kárpát-medencében lehetetlen igazságos határokat húzni” – hangoztatják gyakran a magyar politikai élet különböző pártállású szereplői. E közhelyé vált vélekedéstől, amely ellentétes nemzeti érdekeinkkel és a tényeknek is ellent mond, csak néhány magyar politikus határolja el magát, pedig az ukránokkal vagy a

szlovákokkal megkötött alapszerződés példája mutatja, hogy kapitulációs alapállásból lehetetlen a határon túli magyarok helyzetét érdemben javító megegyezés.

Tökéletes, minden igényt kielégítő határok húzása a Kárpát-medencében valóban lehetetlen. De ez a tény nem igazolhatja a nyilvánvaló igazságot. Egy vitatott hovatartozású, vegyes nemzetségi területen húzott határ ugyanis akkor tekinthető igazságosnak, ha az egyes települések a helyi lakosság többségét kitevő nemzet országához tartoznak és a területen osztozkodó államok kisebbségi lakosságának létszáma körülbelül egyenlő. Kölcsönös jószándék esetén a nemzetiségi szigetként elhelyezkedő települések kérdése is rendezendő.

A világháborúkat lezáró békeszerződések azonban több tízezer ngyzetkilóméter magyar területet juttattak szomszédaink birtokába, túlnyomó részben a trianoni országhatár mentén. A vegyes nemzetiségű országrészek mellett színmagyar vidékeket is elcsatoltak, semmibe véve az ott élő őslakosság önrendelkezési jogát.

Mivel a kárpát-medencei határok igazságos módosítása elvben még ma is lehetséges, Magyarország számára a határkérdés felvetése lenne – lehetne – az a tárgyalási alap, amelyről kiindulva kompromisszumos megoldásként elérhetné a Trianonban elszakított magyar nemzetrészek területi autonómiáját. Ezért kéne politikusainknak tartózkodniuk a tárgyalási pizícióikat gyengítő és felelőtlenül ostoba kijelentésektől.

A trianoni kedvezményezettek érdekvédelme nem a mi feladatunk.

VARGA IMRE

Hírek – Postabontás

EVA MARIA BARKI levele Temesvárra
A F.U.E.V. 41. Nemzetiségi Kongresszusának

**Igen tisztelt elnök úr, igen tisztelt elnökség!
Igen tisztelt küldöttek, kedves részvevők!**

Engedjék meg, hogy innen a távolból küldjem Önöknek üdvözlétemet és legjobb kívánságaimat a 41. Nemzetiségi Kongresszus alkalmából.

Sajnos Romániában még mindig nemkívánatos személynek számítok, a beutazási tilalmat az osztrák külügyminisztérium és a bukaresti osztrák nagykövét kitartó fáradozásai ellenére sem oldották fel.

Ezt csupán azért említem meg, mert a román hatóságok ezen hozzáállása nemcsak a romániai magyar népcsoport nehéz helyzetére vet jellemző fényt, hanem egyben elriasztásul szánják mindazoknak, akik a romániai népcsoportok érdekében lépnek fel.

A kongresszus romániai megrendezésével különösen jelentős feladatot vállaltak s ennek megfelelően nagyok a népcsoportok elvárásai is Önökkel szemben. Az európai szolidaritás az Önök elkötelezettségén méretik meg. Rendkívül komoly felelősség nyugszik vállukon. Alapszabályaikban lefektetett feladatuk teljesítése, vagyis a népcsoportok jogos érdekeinek védelme az állam és a kormány központosító és nacionalista törekvéseivel szembe kétségtelenül sehol nem oly nehéz, mint éppen itt.

Külön örömmel tölt el, hogy Erdélyt és azon belül is Temesvárt választották a kongresszus színhelyéül. A történelem során Erdély már gyakran volt a szabadság, az önrendelkezés valamint az etnikai és vallási tolerancia jelképe. 1224-ben itt fektették le az autonómia alapjait s Európában először itt hirdették ki a vallásszabadságot. Az sem véletlen, hogy itt, Temesváron pattant ki az 1989-es romániai forradalom szikrája. Tőkés Lászlót, a forradalom hőjét első alkalommal a F.U.E.V. brixeni kongresszusán mutattam be Önöknek, amikor odahaza éppen bírósági eljárás folyt ellene. Tőkés László püspök úr ma Önök között van és szívélyes üdvözlétem küldöm neki.

A szabadság és önrendelkezés itt még messze nem győzedelmeskedett, sőt az érte vívott harc éppen csak elkezdődött.

Ezért fordulok felhívásommal Önökhöz, e kongresszus részvevőihez:

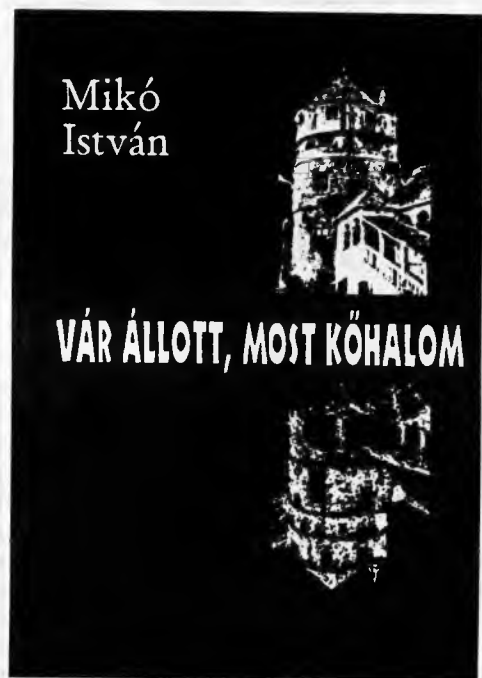
Tetteik nyomán a kongresszus váljék mérföldkővé a népcsoportok jogainak fejlődésében: adjanak bátorságot fellépni a nemzetiségi jogokért, mozdítsák elő a toleranciát és a nemzetiségek békés együttélését, segítsenek a feszültségek és

„... amit erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják. De amiről a nemzet, félve a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges...”

DEÁK FERENC

előítéletek lebontásában – és így fontos részt vállalnak a konfliktusok megoldásában és ezáltal a béke megőrzésében Európa ezen érzékeny részén!

Bécs, 1996. május 15

Mikó István nemrég megjelent kötete egy család és egy baráti kör élményei alapján beszél az erdélyi magyar földbirtokosság múltjáról, társadalmi helyzetéről és végső meghurcoltatásáról.

A körön belül álló hitelével szól egy korról, amely anélkül válik történelemmé, hogy róla hozzáférhető írott dokumentumok maradnának.

Megvásárolható a Püski és a Litea könyvesboltokban.

Tisztelt Szerkesztőség!

Mellékelten küldöm egy évre szóló előfizetési pénzzutalványomat.

Ha nem veszik rossz néven, volna egy javaslatom. Biztosan mások fejében is megfordult ez a gondolat. Amennyiben lehetőségük megengedi, szívesen vennék egy rövid könyvismertetőt a nemzeti kisebbségben élő tájakon vagy Magyarországon megjelenő társadalmi-kulturális-szociális-tudományos kiadványokról. Talán ezek postázásából, – főleg külföldre –, pénzt tudnának csinálni nehézségeik egy részének fedezésére?

Önzetlen, tartalmas munkájukhoz további jó egészséget kívánok.

Tisztelettel

KIS GYÖRGY
(Stromfield Hills Michigan USA)

Tisztelt szerkesztőség

Az Erdélyi Magyarság előfizetője vagyok 1990 óta. Annak idején a Szabad Európa adásán több alkalommal hallhattuk azt a verset, melynek írója, nem emlékszem biztosan Sajó Sándor? címe „Magyarnak lenni”, kazettára fel is vettem, azonban a légköri zavarok miatt nem jött tisztán az adás Ausztráliában. Ismerőseim közül senki nem tudja meg ez a költemény. Nagyon kérem szíveskedjenek

valamikor közölni és a Dsida Jenő által írott „Psalmus Hungaricus”-t is. Köszönöm hálásan. Külön megköszönöm azt is, hogy egyik előző számukban közölték Zsögödi Nagy Imre arckép-rajzait erdélyi nagyjainkról. Miklós Ferke csíkszeredai megboldogult kedves jó barátom által volt szerencsém futó ismeretséget kötni Nagy Imre művészünkkel Zsögödön, kinek maradandó művészetét nagyrabecsülöm. Előadásainkon e felnagyított arcképek hatásosabbá teszik majd a róluk mondott történeteket. Ha lehetséges lenne kérjük közöljenek minél több ismertetőt a közölt nagyságokról és mindenről ami szép házával Erdéllyel kapcsolatos.

Isten áldása legyen fáradságos munkájukon.

Tisztelettel és hálás köszönettel:

JAKOWITS LÁSZLÓNÉ
- **BOCSKAY BLANKA**
Woodrige, Ausztrália

Tisztelt szerkesztőség!

Köszönettel megkaptam az általunk megrendelt Erdélyi Magyarság című folyóirat az évi első számát. Olvastam anyagi gondjaikról a folyóiratban, és a szórólapon is. Hogy adománnyal támogassuk-e a folyóiratot azon még el kell gondolkoznom, ugyanis elvből nem vagyok jótékonykodó típus. Mint vállalkozó az a véleményem, hogy ami veszteséges azt nem szabad támogatni. Ez sajnos a piac kegyetlen törvénye, és érvényes nemes ügyekre is. Természetesen vannak olyan „befektetések” amelyek hosszú távon térülnek meg, kezdetben veszteségesek vagy nullszaldósak. Az erdélyi – és nem csak – magyarság ügyével kapcsolatban is az a véleményem, hogy nem halat kell adni, hanem meg kell tanítani a rászorulókat halászni. Konkrétabban: önfenntartóvá – uram bocsáss – nyereségesé kell tenni a lapot.

Javaslataim:

- Emelni kell az előfizetési díjat. a 156 Ft nevetséges összeg. Lapjuk „megér” példányonként kb. 300 forintot is. Természetesen a minőséget is javítani kell, főleg tartalmi szempontból. Gondolok itt pl.

arra, hogy az EBESZ nem Európai Béke és Biztonsági Szervezet hanem: Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, (4. old) Havaselve nem téveszthető össze a „Délvidékkel”.

- Ne korlátozódjon a lap „siratófalra”. Kell a történelmi visszaillesztés, de ez nem elég. Ami pl. engem érdekelne: üzlet, számítástechnika, ismerkedések. Miért ne közölhetne a lap apróhirdetéseket is? Hasznos lenne, ha a lapon keresztül az Internet felhasználók leközölhetnék email címeiket.
- Szerintem az erdélyi papok, tanárok is, erejükhez mérten, csökkentett előfizetési díjat kellene, fizessenek. A lényeg, hogy ne adomány jellege legyen a dolognak.
- Üzleti jellegű hirdetéseket is meg kellene jelentetni a lapban. Ezzel kapcsolatban engem már érdekelnének is a konkrét díjak.

Tisztelettel

TÓFALVI PÉTER
Budapest

Kárpátoktól az Andokig!

Hirdessen az Erdélyi Magyarságban!

A világnak nincs is talán olyan eldugott pontja, ahol ne találánánk meg honfitársainkat. Bárhol is éljen a magyar ember, az egyetemes magyar nemzet tagja ő. San Franciscótól Csíkszeredáig, Brassótól Münchenig vagy Costa Ricától Munkácsig. Bárhol. Édes anyanyelvünk közösségében találkozhatunk, hallhatunk híradást egymásról. Bánatokról, vágyakról, és természetesen sikerekről és tervekről is.

Folyóiratunk ezért felhívja nemzettársaink figyelmét, hogy lapunk hasábjain is találkozhatnak egymással, üzenhetnek, figyelemfelhívó hirdetéseket adhatnak közre. Mert lapunk számos európai és tengerentúli országba eljut. Várjuk tehát személyes, intézményi vagy üzleti megrendeléseiket, s ezzel nemcsak saját, de az Erdélyi Magyarság szellemiségét képviselő honfitársaikat is segíthetik, érdekeit támogathatják. Hetedik évfolyamát taposó folyóiratunkat pedig így valódi segítségben részesíthetik megmaradása, további működése, a magyarság szolgálatában teendő szolgálata érdekében.

Magyarok! Vállalkozók, üzletemberek! A Kárpátoktól az Andokig megismerhetik Önöket, termékeiket vagy szolgáltatásaikat. Itt az alkalom a magyar-magyar gazdasági kapcsolatok kiszélesítésére. **Hirdesse-nek az Erdélyi Magyarságban!**

Az Erdélyi Magyarság hirdetési díjai

Színes hátsó borító	170 000 Ft
Színes belső borító	130 000 Ft
belső oldal 1/1 fekete-fehér	75 000 Ft
1/2 fekete-fehér	42 000 Ft
1/4 fekete-fehér	25 000 Ft

Áraink az ÁFÁ-t nem tartalmazzák

4 szám (1 évre) 25 % kedvezmény
2 szám (1/2 évre) 10 % kedvezmény

ADOMÁNYOZÓINK

Belföld

Hegyi Sándor	Budapest	200 Ft
Kerekes Ernő	Dunakeszi	800 Ft
Vereb Attila	Gyula	1000 Ft
Alekszainé Dr. Oláh Annamária	Miskolc	1000 Ft
Nagy Tibor	Budapest	1500 Ft
Tátrai Zoltánné Ungváry Vilma	Leányfalu	1000 Ft
Lendvai Elemér	Budapest	5000 Ft
Pánczél Tivadar	Budapest	10 000 Ft
Dr. Szakács Zoltán	Budapest	1500 Ft
Dr. Benczéné Ráczkői Lenke	Budapest	1600 Ft
Luby Csilla	Budapest	1600 Ft
Dr. Hettmann Károly	Celdömölk	3000 Ft

Külföld

Sass István	Belgium	2000 BEF
Hevesi László	Belgium	4000 BEF
Dr. Kolosy Márton	Belgium	700 BEF
Kondor B. Andrew	USA	40 USD
Weil Ottó	Németország	10 000 Ft
Bíró Zoltán	USA	100 USD
Dr. Szöczi Árpád	Canada	100 CAD

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65 th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
Cím: 22 Marinelle Street Manly Vale
2093 Ausztrália
Tel./fax: 612-9907-6151

Ausztria:

Österreichische Landerbank
Aktiengesellschaft, Wien
Konto-Nr.: 243-190-514/01

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100 Serraing
Tel.: 41-36-72-46
Konto Nr. CGER 001120993836

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C
Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdrop,
Postabank No. 653 557
Tel.: 071/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Kárcsony, Pannonia Books Ltd.
P.O.Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416) 5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Adams, Hungarian Book Agency
87 Sewsardstone
Road London E2 9 HN
Tel.: 44-81-980-9096
Fax: 81-938-0633

Németország:

Postgiroamt München,
Konto Tandex 173-809
BLZ 700 100 80
Tel.: 089/717055
Fax: 089/18811

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 132.
Tel.: 41/1/341-88-69
Zürcher Kantonalbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járny
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

PÁSKÁNDI GÉZA

Füstnyelven-éneklő (Magán-Himnusz)

Éneklő
Madárlátta
Csicsergő
Füstnyelven éneklő
Madárlátta füstnyelven fölcsicsergő
Képzavaromban édent-élő
Szavamban szabaduló félő
Ragokban táguló határú
Te Fülre-Édes ki halni küld
Hogy én hatalmas ne lehessek
Csak
Ragjaidból csipegessek
Halálíg
Mint madár

Hazám
Édes hazám
Elégszer én nem mondhatom
A Tájtalanság Kockázatát
S a Dombtalanságét
Hogy nem értesz
Ezt vállalom
Hát Nyelvem nyissa rám szemed
Mit Látásnak táj-hiány lezárt
Azt nyissa Nyelvem - Hallomássá
Madárlátta
Mennyre csicsergő
Füstnyelven szóló
Hang szín íz szag és ős-tapintás
Füstnyelven szóló sejtelem
Hazám
Pernyétől
Édes egy hazám
E nyelvben...

„...De már a hajnal jön, hasadni kezd...”
(Régi képeslap reprodukciója)